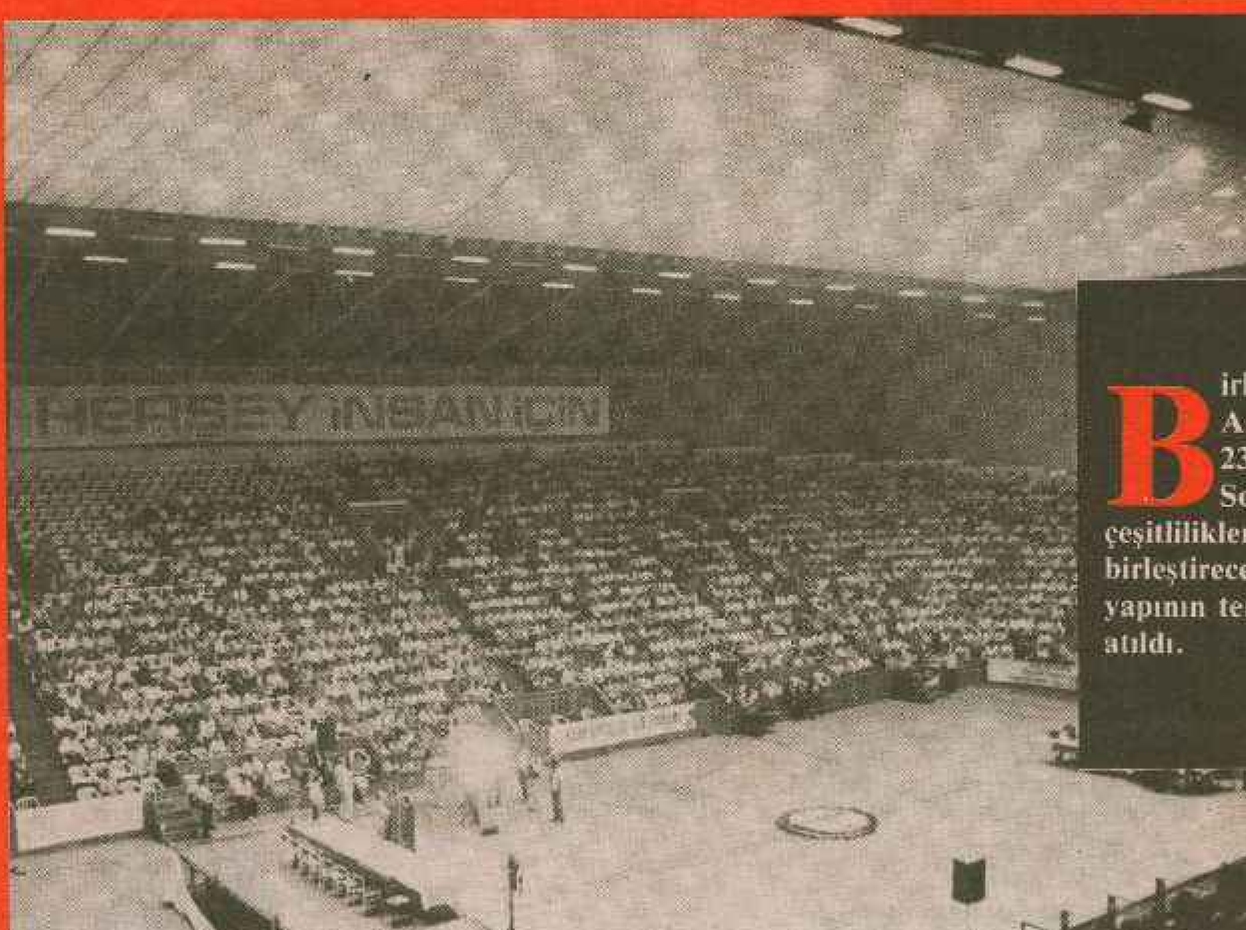
SAYI: 44 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

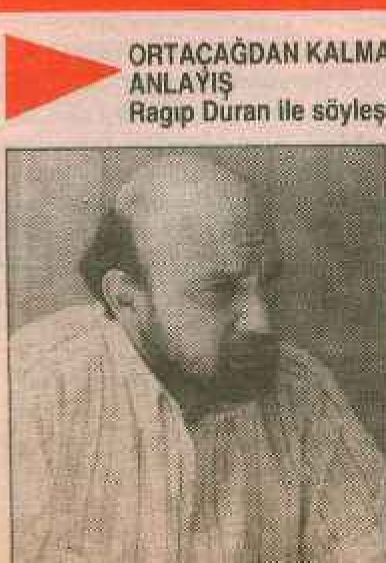
Görüş

AYLIK DERGİ ■ TEMMUZ 90

Birlik Kurultayı. Ankara, 23 Haziran. Sosyalistleri çeşitlilikleri içinde birleştirecek demokratik yapının temeli burada atıldı.

ORTAÇAĞDAN KALMA ANLAYIŞ
Ragıp Duran ile söyleşi

ALIN LEKESİ
Tektaş Ağaoğlu

İçimizden birileri, bu ülkenin insanları ve yurttaşları düşüncelerini dile getirdikleri ya da basın mesleğinde işlerini gördükleri uzun süreden beri hapiste yatıyorlarsa, üzerlerine yıkılmış daha onlarca, yüzlerce yıl ceza varsa ve durumlarının kamuoyunda kaale alınmasını sağlayabilmek için açlık grevine oturmaktan, ölüm orucuna yatmaktan başka yapabilecekleri bir şey kalmamışsa bizler, yani dışardaki düşünce suçluları düşünce suçunun da ötesinde bir şeyle-

YEREL YÖNETİMLER VE İKTİDAR
Prof. Dr. Ülkü Azrak

İÇİNDEKİLER

İBRETE DEVAM

İsmail Beşikçi hep yargılanıyor. On yılı aşkın süredir. Yargılandı, hapir-di; hapiste yattı, yargılandı; çıktı, yine yargılandı. Şimdi yine içerde ne yargılanıyor! "İsmail Beşikçi düşüncelerinden ötürü yargılanıyor. Am[...]n yargılanmıyorum. Benimki düşünce değil mi? "İsmail Beşikçi düşünce[...] den ötürü yargılanırken, düşüncesi ne olursa olsun düşüncesinden ötürü yarg[...] mayan her kes böyle demeli kendi kendine. Çünkü, demeli, Beşikçi'nin düşün[...] yargılanırken benimki yargılanmıyorsa, beninkisi düşünce yerine konulmuyor [...] mektir. Düşünce -ne olursa olsun- yargılanıyorsa, Beşikçi gibi düşünmeyenlerin d[...] şüncelerinin gerçekten bir anlamı, değeri olabilmesi için Beşikçi'nin ve onun gi[...] düşünenlerin düşüncelerinin yargılanmaması gerekir. Aksi taktirde Beşikçi gibi dü[...] şünmeyenlerin düşüncesi düşünce değil, Beşikçi'nin ve onun gibi düşünenlerin düşünceleri üzerinde sürdürülegelen zorun ve baskının, bütün topluma dayatılan bir başka "düşünce"nin gerekçesi yerine geçer.

Beşikçi'nin yargılanması başkalarının onun gibi düşünme özgürlüğünün inkârıdır.

Beşikçi'nin yargılanmaları sürdükçe kimsenin onun gibi düşünmemeyi seçme hakkı olmamak gerekir, ya da herkes onu yargılatanlar ve yargılayanlar gibi düşünmeye mahkûmdur.

Bu mantığa aklı erenler için Beşikçi ile en anlamlı dayanışma, onun gibi düşünmeseler de onun gibi düşündüklerini ilân etmeleridir. Ancak o zaman gerçekten özgür düşünebilmenin ne demek olduğunu anlayabilirler.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Görüş
EKONOMİ VE POLİTİKADA
AYLIK DERGİ

▶Sahibi: *Şükrü Çelikyapı* **▶ Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* **▶ Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* **▶ Yazışma** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40* **▶ Fiyatı:** *Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM.* **▶ Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.* **▶ Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* **▶ Ofset Hazırlık:** *Gümüş Reprodüksiyon* **▶ Baskı:** *Teknografik* **▶ Genel Dağıtım** *GAMEDA*

23 HAZİRAN KURULTAYI TOPLANDI

Sosyalistlerin Birlik Partisi'nin oluşturulması yolunda yerel girişimlerce seçilmiş iki binden fazla delegenin katıldığı Hazırlık Kurultayı bir bildirge yayınladı.

Sosyalistlerin birlik partisinin oluşturulması yolunda yeni bir adım atıldı. Hazırlık Kurultayı 15 Nisan Kuruçeşme toplantısında tespit edilen tarihte, 23 Haziran günü Ankara'da toplandı. Ülkenin her yanında, değişik illerde, ilçelerde, cezaevlerinde ve yurtdışında oluşturulan yerel girişimlerce seçilmiş iki binden fazla delege bir araya gelerek birlik partisinin kurulma sürecini başlatmayı kararlaştırdı. Kurultayda ayrıca yeni partinin program ve tüzük taslaklarını, taban girişimleriyle birlikte hazırlama çalışmalarını yürütecek komisyonları ve Kasım ayında toplanması kararlaştırılan Kuruluş Kurultayı'na kadar hareketin koordinasyonunu üstlenecek yeni yürütme kurulunu oluşturan 213 kişilik bir heyet belirlendi. Daha sonra bir Kurultay Bildirgesi açıklandı. Bildirgeyi özetleyerek yayınlıyoruz.

Kurultayımız, Marksist Sol'un birliğini güçlendirmiş ve daha geniş birlikteliklere yönelik kararlılığımızı pekiştirmiştir. Varlık nedenimiz olarak, kapitalizmi aşmak; emeğin kurtuluşu ve insanın özgürleşmesi için veregeldiğimiz mücadeleye ve kazanımlarımıza sahip çıkmak; geçmişin olumsuzluklarından arınmak; yeni ve ortak bir kimlik yaratmak üzere, tarihsel bir çabayı, birlik ve partileşme sürecini elbirliğiyle olumlu sonuca ulaştırmayı kabul etmiştir. Birlikteliğimizin ulaştığı her anlamlı üst aşamayı daha ileri beraberliklerin, mutabakatların başlangıcı olarak görmekteyiz. Partimiz, aynı zamanda, kuruluş sürecinden başlayarak, yeni, çağdaş ve demokratik bir Türkiye özlemimizi paylaşan, Marksist olsun olmasın, tüm değişim güçlerine açık olacaktır.

Kurultayımız, birlik ve partileşme sürecinin, katılımcı, yerel ve bireysel girişimlere dayanan, çoğulcu, özerk politika üretilmesini özendirici niteliklerinin geliştirilerek sürdürülmesini kararlaştırmıştır. Birlik partisi de böylesi bir demokratik temel üzerinde inşa edilecek, değişen çoğunluklara, her konuda azınlık meşruiyetine, titizlikle gözetilen mutabakatlara ve bireyi merkez alan bir anlayışa dayalı olarak yeni ortak kimliği yaratacaktır. Parti, iç yaşamını demokratizm, açıklık ve katılım ilkelerine göre düzenleyecek, farklılıkları zenginlik kaynağı kabul edecek, çeşitlilik içinde politik hareket birliğini sağlayacaktır. Partimiz iç işleyişinde kadınlara olumlu ayrıcalık tanıyacaktır.

Farklı gelenek ve alışkanlıklardan gelen sosyalistlerin, Marksist ve komünistlerin birlik partisinin kuruluş süreci içinde ortak bir kimlik yaratabilmesinin yolu, politik yaşama aktif müdahalelerden geçmektedir. Kuruluş süreci yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı kalmayacak, yasak ve tabuların aşılması, özgürlük ve demokrasi kavgası kuruluş sürecinin unsurlarından başlıcalarını oluşturacaktır.

Kapitalizm günümüzde de gelişiminin bütün boyutlarıyla toplumsal sorunun çözümü için sosyalizmin zorunlu olduğunu kanıtlamaya devam ediyor. Sosyalistlerin birlik partisi, insanın insan tarafından sömürülmesine son verileceği, baskının ve şiddetin tüm boyutlarıyla yaşamdan silineceği, insanın doğal çevresiyle de uyum içinde özgürce gelişeceği ve kendi geleceğini belirleyeceği, cinsiyetçi toplumsal işbölümünün ve ulusal eşitsizliklerin aşılacağı, çoğulcu, demokratik, insancıl, emekçi halkın doğrudan iktidarına dayalı bir sosyalizm için mücadele edecektir.

Partimiz, daha kuruluş sürecinden başlayarak 12 Eylül düzenine karşı; çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi, insan hakları için ve devletin köklü demokratik yeniden düzenlenmesi ve yeni bir demokratik anayasa için mücadeleyi öncelikli misyonu kabul edecektir. Ülkemizin ağır sorunlarına gerçekçi, yapıcı ve bilimsel çözümler oluşturmak, işçi ve emekçilerin sorunların çözümünde taraf olmalarını sağlamak başlıca hedeflerimizdendir.

Toplumumuzun gelişmesi ve çağdaşlaşması üzerinde kısıtlayıcı ve boğucu bir etki yapan yasakların, korku ve tabuların aşılmasında aktif, etkili ve dirençli bir rol oynayacağız. Birlik partisi, kuruluş sürecini ve örgütsel varlığını, 141-142 ve öteki tabuların, komünizm üzerindeki yasağın tarihin çöp sepetine atılmasını ve her yönüyle demokrasinin kazanılmasını sağlayıcı bir etmen olarak görecektir. Cezaevlerindeki politik tutuklu ve hükümlüleri, yurttaşlık hakları gaspedilmiş arkadaşlarımızı yalnız bırakmayacağız.

Sendikalar ve kitle örgütleri üzerindeki baskılara karşı çıkmayı sürdürecek, öğretmenlerin, memurların, tüm çalışanların sendikal haklarını destekleyecek, örgütlenme özgürlüklerini savunacağız. Birlik partisi olarak, köylülerin, esnaf ve zanaatkârların ve bütün çalışan kesimlerin çok çeşitli sorunları için verecekleri mücadelelerinin içinde olacağız.

Değişen dünya koşullarında ve emperyalizmin ülkemize Ortadoğu'da karanlık roller biçme tuzakları karşısında, bağımsızlıkçı, ülke çıkarlarına dayalı, barış ve silahsızlanmadan yana bir dış politikanın yaşama geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Birlik partisi, demokrasi ile bağımsızlık arasındaki yaşamsal bağı sürekli vurgulayan bir mücadeleyi sürdürme kararlılığında olacaktır.

Militarizmin toplumsal yaşamın her boyutundan tümüyle dışlanması ülkemizin geleceği açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle ordunun değişen dünyadaki yeni koşullar çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, açık ve saydam bir yapıya kavuşturulması, iç politikada etki ve baskı unsuru olmaktan çıkarılması ivedi taleplerimizdendir.

Ülkemizin çağdaşlaşmasının, özgürleşmesinin, demokratikleşmesinin ve insanlık ailesi içindeki saygın yerini alabilmesinin ve kültürel, sosyal yaşamımızın tabuların boğucu etkilerinden kurtulabilmesinin en temel gereklerinden başlıcası Kürt sorununda düğümlenmektedir. Kürt sorunu, demokratik, adil ve barışçı bir çözüme kavuşturulmadan Türkiye çağdaşlaşamaz, gelişemez, özgürleşemez. Doğu'da demokrasi ve özgürlük olmadan, bunlara başka hiçbir yörede ve Batı'da sahip olunamaz. Öte yandan, Batı'da demokratikleşme gelişmeden, Kürt sorunu da demokratik bir çözüme kavuşturulamaz. Kürt halkının demokratik istemleriyse asla bölücülük olarak suçlanamaz. Birlik partisi, Kürt halkının varlığının ve kimliğinin tanınması, sorunun özgürce ve korkusuzca tartışılabilmesi, Kürtler'in bu tartışmada kendi kimlik ve görüşleriyle yer alabilmesi için aralıksız mücadele edecek, Doğu'daki terörün ve insan hakları ihlallerinin sona ermesi için kararlılıkla tutum alacak, şovenizme, asimilasyona, SS kararnamelerine bütün gücüyle karşı çıkacak, bunları Kürt halkının yazgısı olmaktan kesinlikle çıkaracaktır.

Ülkemizde kültürün, bilim ve sanat yaşamının, giderek de tüm toplumsal yapı ve ilişkilerin bilinçli yozlaştırılması, ahlâkın, uygarlık değerlerinin uğratıldıktan acımasız tahribat, halkımızın geleceğine kurulmuş tuzaktır. Ülkemizde tüm tahribat ve sabotajlara karşın, insani birikim ve alt yapısı hazır bir kültürel yenilenme atılımının yapılmasında partimize önemli görevler düştüğü inancındayız.

Salt dar politikaya indirgenemeyecek sorunların önplana çıktığı bir dünyada, politik güç olmanın yanı sıra, bir kültürel yenilenmenin taşıyıcısı olmak, emeğin olumlu değerlerine dayanan, insanoğlunun binlerce yıllık kültürel birikiminin geliştirilmesinden yana yeni bir yaşam biçiminin ve kültürel atılımın kucaklayıcısı olmak gibi tarihsel bir misyonla da yükümlü olduğumuzu gözden ırak tutmayacağız.

Bir kez daha yinelemek isteriz ki, birlik partisi, tüm demokratikleşme ve özgürleşme hareketleriyle tam dayanışma içinde olacaktır. Parti, erkek egemenliğine karşı kadınların bağımsız kurtuluş hareketiyle omuz omuza yürüyecektir. Gençlerin politik ve toplumsal yaşama etkin katılım için vermekte oldukları mücadelenin tam destekçisiyiz. Çevre ve barış hareketlerinin yeni toplumsal duyarlılıklar yaratma çabalarını kesinlikle paylaşacağız.

Türk ve Kürt Marksistleri'nin birlik partisi, bütün bu mücadelelerini sosyalizm perspektifi ile yürütecek, sosyalizmi toplumsal meşruiyet temelinde, çoğunluğun kazanılması yoluyla ve doğrudan yığınların dinamik devinimlerine dayanarak ve köklü toplumsal dönüşümler aracılığıyla gerçekleşmesini amaçlayacaktır. ■

VERDİ, HAVEL, KAMERUN VE TÜRKİYE ÜZERİNE ÇEŞİTLEME...

Bir bilim adamının, düşünürün emeklerinin haklarını alamadığı bir toplumda, futbolculara verilen transfer ücretleri sistemin çarpıklığından başka bir şey değildir.

utbol şöleni Verdi ile başladı. Beş kıtayı simgeleyen giysiler ve renkler içerisindeki genç kızların birer barış simgesi gibi doldurduğu Meazza stadının çimleri üzerindeki görkemli görüntüsünü Verdi'nin müziği süsledi. Üstadın Nabukko operasından esirler korosunun Scala salonlarından naklen yayınlanmasıyla açılış noktalandı. Stadın bir köşesine yerleştirilmiş olan dev ekranda ünlü koronun bir isyanı, bir başkaldırışı simgeleyen ezgileri yer aldı. Bu ezgi Garibaldi döneminde İtalyan birliğini, bağımsızlığını dile getiren bir ulusal marş gibiydi. Bağımsızlığı, insanca yaşamaya olan özlemi, özgürlüğü anımsatan koronun arkasından Kamerun futbol takımının başkaldırışını izledik. O maçı Kostarika ve Mısır'ın azimli oyunları izledi. Futbolu geri diye bilinen Üçüncü dünya ülkelerinin bir çeşit atılımı, kimlik kavgasıydı bu. Sonradan öğreniyoruz ki bu ülkelerin alkışladığımız oyuncularının birçoğu amatör, bilemediniz çok düşük transfer ücreti alan profesyonellermiş. Kamerun'un Arjantin'e golünü atan Oman Bıyık'ın değeri 200 milyon lira dolayındaymış. Ülkemizin neredeyse iki milyar tavanına vuran transfer ücretleri karşısında bu miktarlar çok komik kalmakta. Oysa dünya kupasında ülkemiz temsil edilmiyor. Çünkü milyarlık futbolcularımız amatör İzlanda'ya yenilerek bu hakkı yitirdiler.

Serbest piyasa denilen mekanizmanın çarpıklığını transfer aylarında olanca çıplaklığı ile görmekteyiz. Olanakların sınırlı oluşu nedeniyle futbolcu sayısı belirli bir miktarın üstüne çıkmayan ülkemizde kulüplerin bunlara yönelik talepleri transfer ücretlerini de akıl almaz boyutlara eriştirmektedir. Sporun amatör ruhu, yerini seyirlik profesyonel müsabakalara bırakmaktadır. Bunlar da haklı olarak tüm çabalarını para ile ölçmektedir. Bu çarpıklık toplumun her köşesine sinmiş durumdadır. Mal ve hizmetlerin azlığı nasıl fiyatları, ürünün kalitesinde bağımsız olarak yükseltirse, futbolcular için de aynı şey söz konusudur. Bir bilim adamının, düşünürün, sanatçının emeklerinin haklarını alamadığı bir toplumda futbolculara verilen transfer ücretleri sistemin çarpıklığından başka bir şeyi gösteremez. Bu çarpıklık Türkiye'yi uluslararası düzeydeki yarışmalara götüremez. Bunun hayalini görmek yanılgıdır. Ayrıca bir avuç futbolcunun böyle bir arenada boy göstermesi de ülkedeki sosyo-ekonomik gelişme göstergelerinin yüksekliğine kanıt olamaz. Bunu İtalya 90'da başarı gösteren Kamerun, Mı-sır vb. ülkeler için de söyleyebiliriz.

2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Teş-kilatı'nın (UNDP) son aylarda ya-yınlanan bir çalışması, ülkelerin "insani koşullar indeksi" açısın-dan bir sıralamasını ortaya koymuştur. Bu in-deksin temel değişkenleri olan yaşama umu-du, yetişkinlerden okuryazarlık oranı ve kiş-i başına satınalma gücü yönünden bazı ül-kelerin durumu Tablo 1'deki gibidir.

Yukarda bazı sonuçlarını yansıttığımız ça-lışma 130 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkele-r için hesap edilen "İnsani gelişme indeksi"nd-e en üst değer Japonya'ya ait olup 0.996 dır. Burada kuşkusuz ulaşılması arzulanan hede-f 1.000 dır. Türkiye'nin indeks değeri 0.751 dir. En düşük indeks değerin Niger'e ait ola-n 0.116 olduğu düşünülürse Türkiye'nin insa-ni gelişme açısından orta değerin üzerinde ol-duğu açıktır. Türkiye'nin kişi başına satınal-ma gücünün bazı hesaplama hatalarından ötürü düşük çıktığı da ileri sürülmektedir. Ör-neğin kadınların evde yaptıkları işlerin kat-ma değeri, ya da gayri resmi sektör diye ta-nımlanan işlerden elde edilen gelir bu hesa-bın içersinde görülmemektedir. Ne var ki bu hataların düzeltilmesinden sonra bile kişi ba-şına satın alma gücünün dokuz sanayileşmiş ileri ülkede ki resmi yoksulluk sınırı olan 4861 doların altında olacağı da bir gerçektir. Or-talama yaşam umudunun 70'in üzerine çıkar-tılması, yetişkinlerdeki okur yazarlık oranı-nın da %90'ın çok üstünde olabilmesi için sağlık ve eğitim programlarının metalaştırıl-masından daha çok sosyal devlet ilkesi doğ-rultusunda ele alınması, geliştirilmesi gereke-cektir.

TABLO 1

Ülke adı	Yaşama Umudu	Yetişkinlerde Okur-yazar (%)	Dolar olarak Kişi başına satınalma gücü	sıralama
Afganistan	42	24	1000	9
Bengaldeş	52	33	883	23
Pakistan	58	30	1585	36
Hindistan	52	61	1381	37
Mısır	62	45	1357	45
İran	66	51	3300	61
Çin	70	69	2124	66
G.Afrika	61	70	4981	68
Türkiye	65	74	3781	72
Brezilya	65	78	4307	80
Arnavutluk	72	85	2000	84
Kolombiya	65	88	3524	86
Yugoslavya	72	92	5000	100
Kostarika	75	93	3760	103
Bulgaristan	72	93	4750	104
SSCB	70	99	6000	105
ABD	76	96	17615	112
İtalya	76	97	10682	117
Japonya	78	99	13135	130

TABLO 2

Her yüz öğretmene düşen silahlı kuvvetlerdeki kişi sayısı

Japonya	25
ABD	100
İngiltere	62
Somali	525
Etiopya	494
Irak	428
İran	112
Suriye	320
Ürdün	245
İsrail	191

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın yaptığı bu çalışmada üzerinde durulan bir başka nokta da silahlı kuvvetler miktarı ile öğretmen sayısının karşılaştırılması, ve insani gelişme açısından silahlanmanın yarattığı engelleri bir de bu boyutuyla sergilemesidir. Bu bağlamda Tablo 2'ye dikkatleri çekmek isteriz.

Aynı oranın Türkiye'de 240 ile 320 arasında değiştiğini tahmin edebiliyoruz. Bu konuda kesin konuşmamamızın nedeni silahlı kuvvetlerin mevcudu hakkında bir bilgi sahibi olamamamızdır. Birleşmiş Milletler'in elinde sayılar konusunda da (en azından sözünü ettiğimiz rapor çerçevesinde) bir bilgiye sahip değiliz.

İnsani gelişme açısından bir başka önemli öge de kadınların parlamentodaki temsil oranıdır. Elimizdeki bilgilere göre sadece 16 ülkede kadınların parlamento üyelerinin sayısı %20'nin üzerindedir. Bunlardan dördü İskandinavya ülkeleridir. Diğerleri ise sosyalist ülkelerdir. Sosyalist ülkelerden onu Comecon üyesi, diğerleri ise Çin Halk Cumhuriyeti ile Kuzey Kore'dir. Parlamenter kadınların meclis içersindeki payları Trinidad ve Tobago'da %16.6, Batı Almanya, Yeni Zelanda ve İsviçre 'de %14, Kanada'da %9.9, İngiltere'de %6.3 ve nihayet ABD'de ise %5.3'tür. Türkiye'de 1935 yılında yapılan seçimin dışında kadın parlamenterlerin oranı %1-2 arasında değişmiştir.

3. Gelişme göstergeleri açısından ortalamanın üzerinde bulunan Türkiye'de, görünen odur ki temel sorun bölüşümden kaynaklanmaktadır. Bölüşümün ne denli çarpık olduğunu Akdeniz ülkeleriyle yapılacak bir karşılaştırmada görebilmekteyiz. En düşük ve en yüksek %20'lik nüfus diliminin eline geçen gelirin oransal payı Tablo 3'teki gibidir.

Türkiye'de gelir dağılımının uluslararası görünümü böyledir. Bu arada ülke içersinde bölgelere farklılık çok büyüktür. Erdoğan Özötün'ün çalışmalarına göre Ege ve Marmara bölgelerindeki kişi başına gerçek geliri 100 kabul ettiğimizde diğer bölgelerdeki kişi başına gelir düzeyi Tablo 4'te görülmektedir.

Doğu ve Karadeniz yörelerinin görece geriliği çok açık bir biçimde bu indekste görülmektedir. Diğer yandan 1979-86 yılları arasında bölgelerdeki kişi başına gelirin büyüme hızı Ege ve Marmara'da %23, Akdeniz'de %9, İç Anadolu'da %11.9, Karadeniz'de %3 ve Doğu Anadolu'da %4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ücret ve tarımsal gelirlerin paylarının da ne oranda düştüğü gazetelerimizin konuları arasında sık sık yer almaktadır. Bölüşümdeki bu çarpıcı bozukluk günümüz Türkiye'sinin olduğu kadar, geleceğin Türkiye'sini de biçimlendirecek niteliktedir.

4. İtalya '90 ilgi odağını teşkil ede dursun, bir açlık grevi de kamuoyunda istenilen yankıyı uyandırmadan sessizce sona erdi. Düşünce suçlarının acımasızca yüzlerce yıl hapisle cezalandırılmasını protesto amacıyla hapishanede bulunan yazı işleri müdürleri, gazeteciler ve sendikacılar tarafından başlatılan bir grevdi bu. Aynı doğrultuda bir kaç köşe yazarı konuya değindi, bir iki toplantı yapıldı. Sendikacılar gazetelere kınama bildirilerini ilân biçiminde verdi. Ama duyarsızlık alabildiğince devam etti. Semra Hanımın, ya da Hande'nin eylemleri daha bir geniş yankı buluyordu ülkede. İlginç olan nokta, duyarsızlık açısından Gazeteciler Cemiyeti ile Gazeteciler Sendikasının başı çekmesiydi. Oysa konunun baş aktörleri onların meslektaşlarıydı. Bu örgütler bir kaç bildiri yayınlamanın ötesinde yüzbinlerle basıp sattığı ile övünen tekellerin gazeteleri ilgilerini bu konuya çekebilecek eylemlerde bulunabilirlerdi. Siyasal parti liderlerini sorularıyla terletebilirlerdi. Hiçbir eyleme girişmediler. Kendi meslekdaşlarını bir anlamda unuttular. Bu duyarsızlıkla bir yere ulaşabileceğimizi sanmak, ummutlemek doğru olamaz.

İtalya '90, Verdi'nin görkemli, içlere işleyen müziğiyle açılırken aynı günlerde Prag'ın meydanlarından birinde V. Havel, Çek Filarmoni'nin konserine giderek zaferini kutluyordu. Havel'in zaferi sadece Çek halkını değil, tüm insanları, demokrasiye susamışları yakından ilgilendiriyordu. Genco Erkal'ın oynadığı Buruk Ezgi oyunuyla Havel, aydın korkusunun, duyarsızlığa doğru dolu dizgin yol alan ürkünün sonunda insanın kişiliğini yitirmesiyle sonuçlanacağını ne güzel yansıtıyordu. Ezilenlerin türküsü Nabukko korosundan, Aida'nın zafer marşına değin uzanan İtalya '90 ve Havel Prag zaferi bütün bunları düşündürdü... ■

TABLO 3

Ülkeler	En yüksek %20'lik dilim	En düşük %20'lik dilim
Türkiye (1987)	55.0	11.0
Portekiz (1973-74)	49.1	15.2
İspanya (1980-81)	40.0	19.4
Fransa (1975)	42.7	17.0
İtalya (1977)	43.9	17.5
Yugoslavya (1978)	38.7	18.7

Kaynak: Merih Celasun

TABLO 4

Bölgeler	1979	1983	1986
Marmara ve Ege	100	100	100
Akdeniz	69	70	61
İç Anadolu	54	53	52
Karadeniz	56	51	47
Doğu Anadolu	32	32	29

▼ **Tüm dikkatler İtalya '90'da.** Ne açlık grevleri ne kararnameler, ne yolsuzluklar. Türkiye'de yalnızca futbol!

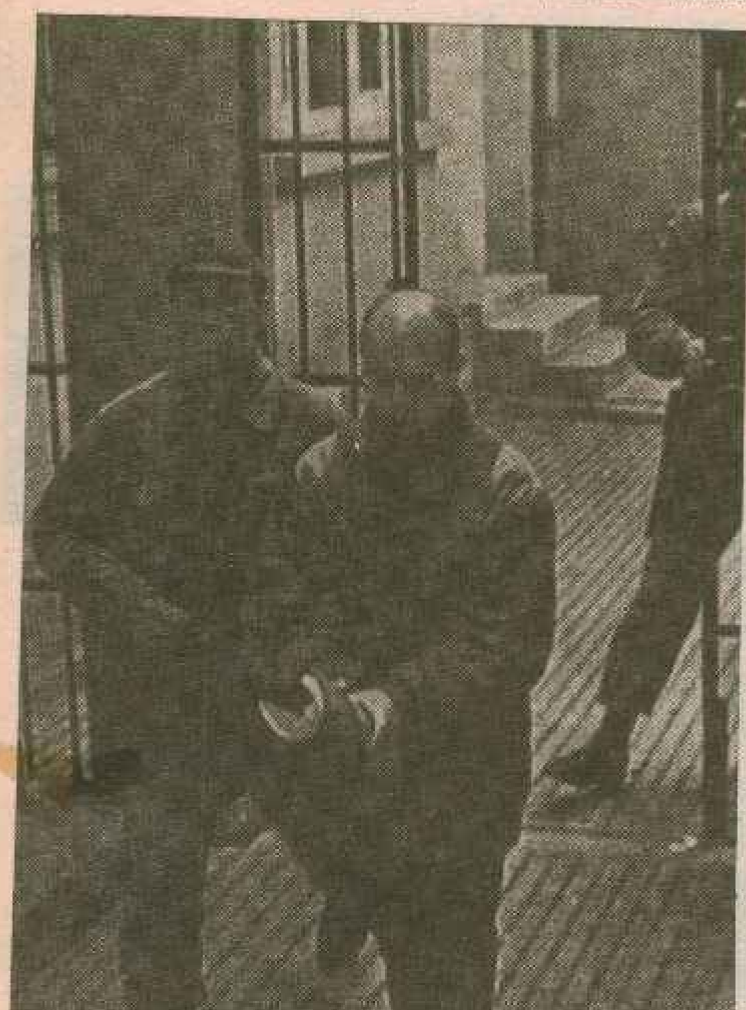

BEŞİKÇİ'Yİ NEDEN SEVİYORUZ?

Sevgili İsmail!

En son, Erzurum'da bir taşra otelinin loş ve havasız "salon"unda mı, yoksa Tüm-As veya benzeri bir derneğin toplantısında mı karşılaşmıştık hatırlamıyorum; ama yıl 1970'di, biliyorum. Görüşmeyeli 20 yıl, yazışmayalı ondan da fazla olmuş demek... Oysa, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Sosyoloji koridorunun hemen başındaki küçücük asistan odasının kapısını açıp "Ben Beşikçi" diyerek -yüzünde o hiç değişmeyen, hiç yaşlanmayan çocuksu gülümsemenle- içeri girdiğin günü hiç unutmuyorum. İkimiz de umutlu, hummalı, tutkulu çalışmalara, araştırmalara dalmıştık. Sen "Doğu Anadolu'nun Düzeni"ni, ben "Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi"ni öğrenmeye, araştırmaya, bulduklarımızı, biraz da çocuksu ama pırıl pırıl bir heyecanla, açıklamaya çalışıyorduk. Hiç tanımadan, uzaktan izliyorduk birbirimizi. Sen Erzurum'da, ben İstanbul'da bizim kuşaktan başka arkadaşlar başka yerlerde, tanışmasak da, buluşmasak da bir umudu, bir inancı, gelecek güzel günler ve o günlere varmak için verilecek kavgayı birlikte yeşertiyor, birlikte büyütüyorduk. Öyle sanıyorduk ya da... 1960'larda ne kadar gençtik, ne kadar gelecektik! 1960'lar Türkiye'si ne kadar umut dolu, ne güzel kıpır kıpır, ne kadar aydınlıktı.

▼ Sosyolog İsmail Beşikçi, 10 yıla kadar hapis cezası talebiyle yargılanıyor.

"Nostalji" diyeceksin belki de. Eh, elli yaşına vurmuşuz. Hapislerde, sürgünlerde yaşlanıyoruz yavaş yavaş. Geçmişe özlem duymadan edemiyor insan. Hele de Türkiye kadar dünyanın da alt üst olduğu, değerlerimizin, doğrularımızın, inançlarımızın, kısaca kimliğimizin müthiş bir sınavdan geçtiği şu günlerde...

Şunca yıldır seni pek çok düşünüp hiç yazamadığım halde, bugün oturup sana -hem de açık- bir mektup yazma ihtiyacı duymuş olmamın nedeni, bu fırtınalı günlerde kendi kendime en sık sorup en fazla düşündüğüm konulardan birinin insanın etik tutarlılığı ve özgürlüğü sorunu olması belki de, Livaneli'nin eski bir türküsündeki soru yani: "Bir insan ömrünü neye vermeli?" sorusu... Bu gün, neredeyse 20 gündür aralıksız çiseleyen yağmurdan ve kurşuni'den süt grisine değişip duran kasvetli, bulutlu gökyüzünden sonra, güneş bulutların arasından biraz ışıyınca, aklıma esip kendimi Worms kentine, ünlü katedrali görmeye atmasaydım, belki yine yazmayacaktım sana. Ama Worms'a gidince, hiç aklımda yokken, Martin Luther'in anısı, katedralin heybetinin önüne geçiverdi. Oldum bittim kötü bir tarih öğrencisiyimdir. Worms'da, bu temiz, bakımlı, zengin ve de sıradan Alman kentinde 1521 yılının bir bahar gününde olup bitenleri çoktan unutmuşum. Ama kentin ortasındaki Luther anıtı ve şimdi yemyeşil bir park olmuş eski sarayın bahçesinde yere konmuş, üzerindeki yazılar neredeyse silinmiş, sıradan bir taş görünümlü levha, birçok şeyi birden hatırlattı bana. Levhanın üzerinde "Martin Luther, Kayzer ve Diyet Meclisi karşısında, 1521 yılında görüşlerini burada savundu" yazıyordu. Luther'in heykelinin kaidesi üzerinde ise, onun şu sözleri yer alıyordu: "Düşüncelerimi savunuyorum. Başka türlü yapamam..."

Türkiye'den binlerce kilometre ve hapishane duvarları, sürgünler kadar uzakta; Almanya'nın ortasında Worms kentinin Luther meydanında seni düşündüm. Birden, ne zamandır kendi kendime sorduğum soruların cevabını hiç değilse bir köşesinden yakaladığımı hissettim. İnsanı gerçek insan yapanın ne olduğu, etik tutarlılığın ne anlama geldiği, çağlar boyunca yenilmeyen yıpratılamayan, eskimeyen insani değerlerin anlamı, ya da çok basit, örneğin seni neden sevdiğimiz sorusunun cevabı... Seni neden seviyoruz gerçekten? Sana sahip çıkmanın veya sahip çıkar görünmenin siyasal boyutları bir yana, sana neden saygı duyuyoruz? Cevap, belki de hiç ummadığım bir yerde, Luther'in heykelinin taşlarındaydı. Binlerce yıl önce baldıran zehirini içen Sokrates'teydi, Bruno'daydı, Hallac-ı Mansur'daydı belki de, ve adını şimdi hatırladığım yada hatırlamadığım; tarihten veya günümüzden tanıdığım veya tanımadığım; aynı soydan, yani ateşe yakılmanın, baldıran zehirinin, darağaçlarının, yani ölümün karşısında bile "Düşüncelerimi savunuyorum; başka türlü yapamam" diyenlerin soyundan gelenlerdeydi. Cevap sendeydi.

Düşünceleriyle, savunduklarıyla, inançlarıyla tutarlı kalmayı, bu tutarlılığı özgürlükleri ve yaşamları bahasına da olsa sonuna kadar korumayı başaran insanları seviyoruz. Böyle insanların düşmanları, onların düşüncelerini hiç paylaşmayanlar, hatta onları ölüme gönderenler bile, kin ve öfkelerinin altında gizli bir saygı besliyorlar onlara. Ahlaki tutarlılıklarını -ya da düşünce özgürlüklerini- hiçbir çıkar için, ister bireysel ister siyasal hiçbir başka amaca varmak için değil de İNSAN olmak için sonuna kadar koruyabilenleri seviyoruz. Ya da kimilerimiz nefret ediyoruz onlardan; çünkü onların aynasında kendi yanar döner yüzlerimizi görmekten korkuyoruz. Onlar bize çağların ötesinden veya hemen yanıbaşımızdan kendi tutarsızlıklarımızı ve tutsaklığımızı hatırlatıyorlar. İkiyüzlülüğün, "köşe dönme" becerisinin, dönekliğin, fırıldaklığın yaşam biçimi ve ahlâki değer katına yükseltilmeye çalışıldığı bir ortamda onlar, cezalandırılmaları gereken aykırılar oluyorlar. Ama ne var ki sevgili İsmail, geleceği yaratan, geleceğin yollarını döşeyen, insanı daha özgür ve adil bir dünyaya taşıyan hep o aykırılar değil midir?

Worms'da bin yıllık heybetli katedralin gölgesinin düştüğü Luther meydanında, yeni bir altüstlük yaşanan, yeni bir çağa geçişin sancılarını çeken, yeni değerler arayan kargaşa dolu bir dünyanın ortasında seni düşündüm. Sadece Türkiye'de değil, dünyanın baskı ve sömürünün sürdüğü her yanında insanlara unutturulmak istenen ve unutturmak için dev tekellere, dev mekanizmalara dayalı kitle haberleşmesinin, yalan makinalarının, zulmün, baskının seferber edildiği hiç eskimeyen ve geleceğin İNSAN'ının da temel değeri olacak tutarlılık ve onun ayrılmaz parçası özgürlüğün tüm insanların temel ahlaki değeri olacağı geleceğin dünyasını düşündüm. Ve aslında belki paradoks gibi görünecek ama senin ne kadar özgür olduğunu düşündüm. Şu birbirimizi görmediğimiz 20 yılın yarısından fazlasını parmaklıklar arkasında geçirmiş olan sen düşüncelerini eyleminle ve yaşamınla bütünleştirebildiğin ve hiç kimse seni bundan engelleyemediği için herkesten daha fazla özgürsün. Susup da korunmaya çalışandan; düşüncelerini değiştirip "dışarda" kalabilenden; farklı düşünceleri hemen benimseyiverip köşeyi dönenden; düşünceleriyle davranışını, eylemini, yaşamını uyumlaştıramayan, yani düşüncelerinin, inançlarının, bilgilerinin sorumluluğunu taşımaktan kaçınandan; yani ortada özgür dolaştığını sanan bir çoğumuzdan daha özgürsün.

Yıllar önce bir gün, kapıyı açıp yüzünde aydınlık bir gülümsemeyle girivermiştin içeri. O zamanlar, sorularımız, ilgilerimiz bugünkünden başkaydı. Başka sorulara cevaplar arıyorduk heyecanla. Aradan bunca zorlu yıl geçti. Uzaktan izliyorum çalışmalarını. Cevapların bir bölümünü buldun sen. Beni sorarsan, araştırma falan yapmıyorum pek. İnsan toprağından koptu mu, biraz havada kalıyor. Ama bugün, Worms'da Martin Luther ve sen, en büyük sorularımdan birine cevap vermekte yardımcı oldunuz bana. Sağol. Umarım ve sanırım yakında, ya sen ya ben bir başka odanın kapısını açıp, yeniden buluşacağız, yeniden başlayacağız. İnsanın, dünyanın ve ülkemizin o kadar çok sorunu ve sorusu, gerçek özgür insan olmaya doğru yürünecek o kadar uzun bir yolumuz var ki daha... ■

Oya Baydar
17 Haziran 1990
Frankfurt

ALIN LEKESİ

Onlar içerde kaldıkça, bizler hepimiz düşünce suçlusuyuz. Bizim dışarda olmamız durumun vahametini azaltmıyor, vahamete katmer katıyor.

İçerdekiler biz dışardakilerden daha özgürler. Onların kaybedecekleri hayatlarından başka birşey yok. Bizse, bu duruma son vermeye kalktığımızda neler kaybedeceğimizin hesabı içindeyiz.

Hâlen cezaevlerinde yatmakta olan "düşünce suçluları" sorunu geçen ay yine gündemdeydi. Bu sorunun gündeme zaman zaman gelip de geldiği gibi gitmek yerine hiç gündemden çıkmaması gerekiyor. Taa ki -o da en kısa zamanda, **hemen şimdi!**- içerdekilerin salıverilmelerinin sağlanmasıyla gündemden temelli çıkana kadar. Çünkü onlar içerde kaldıkça bizler hepimiz düşünce suçlusuyuz. Bizim dışarda olmamız tek tek bireyler olarak bizim için de bütün toplum için de durumun vahametini azaltmıyor, vahamete katmer katıyor.

İçimizden birileri, bu ülkenin insanları ve yurtdaşları düşüncelerini dile getirdikleri ya da basın mesleğinde işlerini gördükleri için on yıldan ve daha da uzun süredenberi hapiste yatıyorlarsa, üzerlerine yıkılmış daha onlarca, yüzlerce yıl evlere şenlik ceza varsa ve durumlarının kamuoyunda kaale alınmasını sağlayabilmek için açlık grevine oturmaktan, ölüm orucuna yatmaktan başka yapabilecekleri birşey kalmamışsa -yani çaresizlikleriyle bu denli başbaşa bırakılmışlarsa- bizler, yani dışardaki düşünce suçluları düşünce suçunun da ötesinde birşeylerin suçlusuyuz demektir.

Ölüm orucuna yatan insanlarımızla dışardan dayanışmak, onları ziyarete gidip dertlerini paylaşmak, mesajlar ya da demeçler yayınlayıp gazetelere paralı ilânlar vererek bu durumun demokrasiyle ve uygarlıkla bağdaşmazlığını haykırmak, orda burda "sembolik" açlık grevleri düzenlemek, vb., yani yıllar sonra bunları, salt bunları yapıyor olmak, bir başka deyişle daha hâlâ bir sonuç alınamış olmak, hepimiz için **utanç** verici birşey olsa gerek diye düşünüyorum. Demek ki bizler de bu sayılanlar türünden gayri birşeyler yapmaktan âciz duruma getirilmeyi kabullenmişiz. Onlar içerde hapisse bizler dışarda kendimizi çok daha vahim bir durumun, onursuz bir çaresizliğin ve aczin içine hapsetmişiz. Sessiz yürüyüşlerimiz keyfi olarak yasaklandığında hani nerdeyse yürümüş kadar oluyoruz.

Bana sorarsanız içerdekiler biz dışardakilerden daha özgürler. Onların kaybedecekleri, hayatlarından başka birşeyleri yok. Bizse -sözde demokrasiden ve özgürlükten yana siyasî partiler, meslek örgütleri, sendikalar ve basın, hukuk kurumları, üniversiteler, ya da düşünce suçu diye bir suç kabul etmeyen tek tek aydın kişiler olarak- onların zorla içinde tutulageldikleri -çağdışı mı dersiniz, insanlık dışı mı dersiniz, uygarlıkla bağdaşmaz mı dersiniz, ne derseniz deyiniz- duruma son vermenin gereğini yerine getirmeye kalktığımızda, hep neler kaybedeceğimizin hesabı içindeyiz. Onları daha hâlâ içerde tutanların insanlık anlayışı üzerine bedahetler döktürmekle oyalanacağımıza kendi insanlığımızdan hicap duysak yeridir. İnsan böyle bir durumda üzerine düşeni yerine getirmekle ne kazanacağını değil de, ne kaybedeceğini düşünür hâle düşürülmüşse, önce kendi kendisiyle hesaplaşmalıdır. O hesaplaşmada durmadan açık vermekte olduğundan da habersizse, yıllardır ülkeye dayatılagelen bireysel ve toplumsal yozlaşmadan nasibini almış demektir. Sözüm tek tek hiç birimize değil, hep birlikte hepimize.

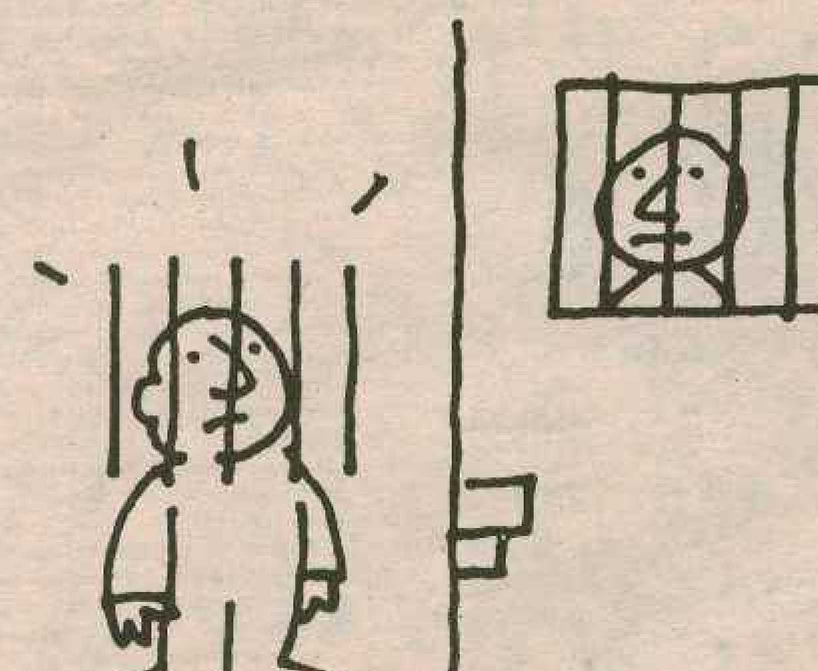
Ülkenin çeşitli yörelerinde, Çanakkale'de, Bartın'da, İlker Demir'in yattığı Nazilli'de ve daha başka yerlerde geçen ay açlık grevlerini başlatan "düşünce suçluları" -herhalde böyle bir toplumda onun da çare olmayacağını anladıkları için- eylemlerine son verdiler. İyi de ettiler. Ettiler de, en az kendileri kadar bizim için de iyi ettiler! Ağır bir yükü **bizim** üzerimizden kaldırdılar. Rahatladık. Şimdi hayat hiç birşey olmamış gibi eski minval üzre sürüyor. Mevsim yaz. Tatillere gidiliyor, politika yapılıyor, yeni yeni partiler kuruluyor. Perestroyka ve Glasnost tartışılıyor. İstanbul Festivalini az buçuk da olsa izlemeden edemeyeceğiz. Romanya'da neler oluyor? Susuzluktan hep bir hal olduk. Sosyal demokratların yetersizliğinden, hımbıllığından şikâyetimizi sürdüreceğiz. Yeni doğmuş bebelerin altı temizlenecek. Zeytinin tanesi altın bahası. Japonlar Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesini işgal etmişler. Yukardakilerin niyeti ne?...

Hayat böyle sürüp giderken de yine her yerde, her köşede ve her sütünda düşünce suçunun çağdışılığı ve daha bilmemne'liği üzerine AT kıstaslarına atıflar yapılaraktan nutuklar atılmayacak mı, yazılar döktürülmeyecek mi? Düşünce suçu olgusunun da, düşünce suçu kurbanlarının da rejimin ve yönetimin alnına sürülü leke olduğu söylenmeyecek mi?

Daha ne kadar söylenecek?

Rejimin yürütücülerini hiç suçlamayalım. Lekeyi onların alnına sürmekle kendimizi aklayamayız. Asıl suçlu bizleriz. O leke bizim alnımıza sürülü lekedir.

Çıkarmaya var mıyız, yok muyuz? ■

Ragıp Duran'ın kararname sonrası izlenimleri

ORTAÇAĞDAN KALMA BİR ANLAYIŞ

Bölgedeki resmi kuvvetlerin sorunu baskı yoluyla çözmekten yana oldukları çok somut biçimde görülüyor.

Güneydoğu'daki gelişmeler üzerine gazeteci Ragıp Duran ile konuştuk. Ragıp Duran kararname sonrası izlenimlerini ve uluslararası basının bölgeye ilgisi ve yaklaşımını anlattı.

▶ **Ragıp bey siz yabancı basın kuruluşları adına gelişmeleri izlemek üzere sık sık Güneydoğu'ya gidiyorsunuz. Son gidişinizde edindiğiniz izlenimleri bize aktarır mısınız?**

Güneydoğu'ya özellikle son altı ay içerisinde her gidişimde, konuştuğumuz insanların tepkilerinin bize haber kaynağı olabilecek nitelik taşıdığını söyleyebilirim. Muhtar, belediye başkanı, sendikacı, yerel gazeteci, doktor, kısaca her kesimden insanlarla ilişkisi olan kişilerle görüşüyoruz. Bir ziyaretten diğerine, bu insanların tutumlarındaki değişiklik bölgenin genel durumu hakkında bilgi veriyor. Örneğin Cizre olayları, Nevruz kutlamaları sırasında bölge insanlarının -abartılı bir deyim sayılmaz- kimlik değiştirdiğine tanık oldum.

▲ Ragıp Duran, Fransız Basın Ajansı (AFP)

Bir geriye dönüş yapayım: 1973-79 yılları arasında turist rehberi olarak bölgede çok gezdim. O sıralarda Kürt meselesi olarak adlandırdığımız meseleler bugünkü kadar yaygın ve güncel değildi, ya da öyle görünüyordu. Bu konuyla az çok ilgilenen birisi olarak, gündeme getirdiğimde "yok böyle bir şey, hepimiz Türküz" gibi halihazırda çok küçük bir azınlığın savunduğu görüşler dile geliyordu. Biraz deştiğinizde ise suskunluk ve boynu bükük bir ruh hali ile karşılaşıyordunuz, insanların yüzünde çok açık bir şekilde çaresizlik okunuyordu. Bu, bir bakıma Nevruz kutlamalarına, 22 Mart'a kadar genel izlenimlerdi.

Bu suskunluk bizim gazeteci olarak çalışmalarımızı da büyük ölçüde zorlaştırıyordu. Sorunun siyasi boyutunun yanı sıra, artık bir ölüm-kalım savaşımı haline gelmesi nedeniyle gazetecilerin halkla teması oldukça zordu. Şöyle ki, ancak izlediğimiz olayı haber haline getirdikten sonra, söz konusu haber ona gerçekten doğru geliyorsa, ikinci kez gittiğinizde karşınızdaki kişiyle daha sağlıklı, daha güvene dayalı bir ilişki kurmak mümkün olabiliyordu. İşte Cizre'deki olaylar sonrasında bu "pısırıklık" diyebileceğim tutumun tamamen terkedildiğini gördüm. Film gibi hatırladığım bir olay var. Kepenkler kapalı, fakat esnaf kapalı kepenklerin önüne gelmiş, duruyor, oradan geçen insanlarla konuşuyor. Bu sahne bana daha önce Kartal'da tanık olduğum grevdeki bir sendikacının cesaretini hatırlattı. O cesarette ve sadece hak arayan, haklı ve meşru zeminde olduğuna inanan insanların duygusal, yüksek sesli, kızgın, sinirli ama kendinden son derece emin insanların o bilinen ifadesiyle yapılan konuşmalarda insan olmanın onuru, yurttaş olmanın onuru, kendi kimliğini arayan insanın onuru çok açık bir şekilde yansıyor. Hem gazeteci olarak, hem bu memlekette yaşayan bir insan olarak ve yöre halkının geçmişteki tutumunu bilen birisi olarak son gidişimde tanık olduklarım son derece etkileyiciydi ve bence sevindiriciydi.

Cizre olaylarından bir ay kadar sonra, Mayıs'ın ilk yarısında aynı yerlere Erdal İnönü ile birlikte gittik. Bu kez manzara yine değişmişti. Bu değişikliğe yol açan bir sürü faktör var. Bunların başında her ne kadar muhalefet partisi lideri ise de, devletle ilişkileri açısından halktan çok devlete yakın bir kişi olarak algılanan İnönü ile birlikte olmamızın mutlaka önemli bir etkisi vardı. Bu arada 413 sayılı kararname çıkmıştı. Olumlu olarak söyleyebileceğim şey şu: Cesur, hak arayan tutumda olumsuz bir değişme görmedim. Erdal İnönü'nün kervanının yuhlanması, taşlanmasında olduğu gibi insanların tepkilerini şu veya bu şekilde halen göstermekte olduğuna tanık olduk. Bize verilen programda "halkla temas" diye madde vardı, bu "halkın taşlı teması" şeklinde gerçekleşti. Buna karşılık ana muhalefet partisi liderinin söyleyeceği herhangi bir şey yoktu. Cizre'den sonra, Silopi'ye öngörülenden erken vardık. Genellikle bu tür gezilerde program iki saat aksar, oysa bu defa ilk kez erken gidilmişti Silopi'ye. Erdal İnönü, -basında da yazdı- "erken geldik, biraz da Cizreliler yardım etti" şeklinde sözümona mizahi bir açıklamada bulundu.

Bir gazeteci olarak Cizre'de Nevruz sırasında haberleri en iyi ve en rahat bir şekilde topladığımı söyleyebilirim. Yalnızca önceden tanıdıklarım değil, hiç tanımadığım insanlar da baskıdan, tehditten korkmayarak düşüncelerini son derece açık bir biçimde anlatıyorlardı. Sansür ve sürgünü de içeren kararname yöre halkını, doğru ve yansız habercilik yapmaya çalışan meslektaşlarımızı daha da yakınlaştırdı diyebilirim. Bu arada benim gibi yabancı basın için çalışan basın mensupları açısından belirli güçlükler ortaya çıktı. Öte yandan kararnamelerle katmerleştirilen kısıtlamaların uygulanması resmi makamlar açısından güçlük getiriyor. Matbaa kapatmak gibi çağdışı, ilkel ve saldırgan önlemler yabancı basına nasıl uygulanacak? Benim çalıştığım ajansın -Fransız Basın Ajansı (AFP)- merkezi Paris'te, her şey bilgisayar düzeninde. Matbaayı kapatmaya kalksalar, kapatamazlar, elektrikleri kesmeye kalksalar, anında akü ile çalışmaya devam ediyor. İşin mizah yanını bir kenara bırakırsak, son kısıtlamalar yabancı basının bölgedeki çalışmasını da güçleştirdi. Son örneğini dün (12 Haziran) yaşadık. Bize beş askerin öldüğü yolunda bir haber geldi askerlerin isimleriyle birlikte. Resmi makam

lar "böyle bir haber intikal etmedi" dediler. Yöre halkından aldığımız bilgileri resmi makamlara doğrulatamamak, onlardan öğrenememek sorunu var. İşimizi güçleştiren uygulamalar o aşamaya vardı ki, iki yabancı meslektaşımız Nusaybin'de iki buçuk saat süreyle emniyette abartılmış bir misafirperverlikle alıkonuldular. Resmi makamların açıklaması "onlar uğrayıp bizi ziyaret ettiler" şeklindeydi ve buna uygun olarak ısrarla çay içirtildikten sonra bölgeden geri gönderildiler. Bu ilk defa yapılan bir uygulamaydı. Aynı gün Siirt'te İskandinav ülkelerinden üç diplomat da aynı şekilde derdest edilip Ankara'ya gönderildiler.

İnsanları bir yere sokmadığınız zaman orada olumsuz şeyler oluyor demektir ve bu durumda olumsuzlukları gizleme isteği doğmaktadır. Biz gazeteciler gerçeği araştırmak, gerçeği bulmak amacındayken, böyle bir engelle karşılaşınca, kimileri kulaktan dolma, ayrıntılı biçimde incelenmemiş, gözden geçirilmemiş haberleri yayımlıyorlar, hatta o tür haberler yaratmak durumundalar. Sonuç olarak, bölgedeki resmi kuvvetlerin ya da genel olarak Ankara'da devleti yönetenlerin sorunu baskı yoluyla çözmekten yana oldukları en küçük olaylarda bile son derece somut biçimde görülüyor. Bizzat biz gazetecilere karşı da hem mesleki bakımdan, hem de fiziki olarak baskıya başvurduklarına tanık olduk.

Yakın tarihte zaman zaman "patlama provası", "intifada başlangıcı" denilen gelişmeler gerçekte yörede çeşitli eylemlerde bulunan örgütlerin faaliyet ve yönlendirmesinin ötesinde, yöre halkının kendiliğinden, kesinlikle olumsuz anlamda bölücü niyetleri olmayan, sadece baskının son bulmasını, kendilerine İstanbul'daki yurttaşlarla aynı muamelenin uygulanmasını isteyen, ekonomik talepleri olan, kim olursa olsun dışarıdan bakan herkesin, meşru ve haklı olarak görebileceği hareket niteliğinde. Bu insanların üzerine tankla, topla gidildiğinde, kısmen ve belirli bir zaman için bu talepler belki ertelenebilir. Ama yöre halkı meselenin bu şekilde çözülmeyeceğini son derece açık bir şekilde görüyor ve ifade ediyor.

▶Yabancı basının bölgeye ilgisi ve yaklaşımı konusunda da bilgi verir misiniz?

Ben esas olarak Fransız ve İngiliz gazetelerini izliyorum. Yöreyle ilgili haberler bu yayınlarda oldukça yoğun denebilir. Bir kere Türk gazetelerinde yer almayan bazı haberler oluyor. İkincisi uluslararası platformlardan olsun, Türkiye kaynaklı haberlerde olsun Kürt meselesiyle ilgili haberler sayıca çoğunlukta. BBC Londra'dan, Le Monde Paris'ten özel muhabirler gönderiyor. Güneydoğu'yu beraber gezdiğim yabancı gazeteciler bütün yaşadıklarını, duyduklarını sürekli olarak Cezayir savaşıyla kıyaslıyorlardı.

Böyle toptancı kıyaslamaların zararı da oluyor. Çünkü Güneydoğu'da olup bitenlerle Cezayir savaşının benzeyen yanları da vardır, benzemeyen yanları da. İnönü ile gezerken taa Teksas'tan gelmiş Amerikalı bir kadın gazeteci de vardı. Kürtçe'nin konuşulup konuşulamaması meselesine değinilince, Teksas'ta da uzun yıllar benzer bir sorunun tartışıldığını, sonunda İspanyolca konuşturmama yanlısı olanların yenildiğini anlattı. Eyalette her yurttaşın, resmi yazışmalar da dahil istediği dili kullanabildiğini anlattı, hatta "eyaletin iki dili vardır" şeklinde yasa maddeleri bulunduğunu söyledi.

Resmi beyanlarla gerçekler arasındaki farkı bulmaya çalışıyor yabancı gazeteciler. Meseleye bizlerden farklı olarak, "milli birlik ve çıkar" gibi gazetecilik terminolojisinde olmayan deyimler açısından bakmıyorlar. Üstelik Kozakçıoğlu'nun salık verdiği üzere "milli maç" esprisi içerisinde yazmaları için de hiçbir neden yok. Bu türden "tavsiyeler" rahatsızlık vermekten başka işe yaramıyor. Yabancı basın zaman zaman çeşitli kıyaslamalardan yola çıkarak hata yapsa da değer verme, işleme açısından olaya Türkiye basınından çok daha doğru ve olumlu bir şekilde yaklaşıyor. Güneydoğu'da insanlar başlarından geçen olayın ertesi gün gazetelerde tamamen farklı bir şekilde yansıdığını görüyorlar. Bu yüzden de yabancı radyolara, özellikle BBC'nin Türkçe yayınlarına büyük rağbet olduğuna tanık oldum. İnönü ile gittiğimizde, BBC yayını saat onbir buçukta sona erdi, tartışmamız ise sabah dörde doğru bitti. Beş on kişilik ve içlerinde avukat, insan hakları savunucularının da bulunduğu yöre halkından bir grup insan, o günkü haberler üzerine tartışıp, görüşlerini son derece açık bir şekilde belirttiler.

▶Kararnamelerin boy hedeflerinden biri de kuşkusuz basın ve gazeteciler. Karşı karşıya olduğunuz durumu somutlar mısınız? Bir de Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde Güneydoğu ile ilgili bir çalışma grubu oluşturma girişiminize değinir misiniz?

Bu insanların üzerine tankla, topla gidildiğinde talepleri belki ertelenebilir. Ama yöre halkı, meselenin bu şekilde çözülemeyeceğini çok açık bir şekilde görüyor.

Yapılan resmi açıklamalarda bundan böyle sürgün cezasının olaylara katıldıkları saptanamayan, bölgede bulunmasında zarar görülen kişilere uygulanacağı söyleniyor. Bu yaptırım gerçi şimdiye kadar kimseye uygulanmadı -daha doğrusu uygulanamadı- ve gerçekte çağdışı bir yaklaşım. İnsan yörede, yahut İstanbul'da suç işliyorsa memlekette mahkemeler vardır, su- ▶▶

◀ **Güneydoğu'da, silahların gölgesinde.** Haklı ve meşru zeminde olduğuna inanan insanların kendi kimliklerini arayış gerçeği yer alıyor.

çun karşılığı ceza kanunlarında yazılıdır, cezası neyse çeker. Ama açıklamada olduğu gibi "olaylara karıştığı saptanamayan ancak yörede bulunmasında zarar görülen herkese uygulanabilir" demek son derece karışık bir şey. Edindiğim izlenimlere göre, sürgün tehdidi alan kişilerin çoğu dürüst, açık yürekli, bildiğini gizlemeyen, aksine basın organlarına binbir güçlükle -telefonlar, teleksler dinlendiği halde- haber ulaştıran insanlar. Dolayısıyla sadece İstanbul'daki gazetelere uygulanan sansür değil, sürgün de sonuç olarak basına karşı ve haber dolaşımını engelleyen bir tutum. Ne ki, bu da ancak geçici bir yaptırım olabilir, çünkü herkes şunu iyi biliyor: Yerli ve yabancı basına bilgi vermekte sakınca görmeyen insanlar sürgün edildiği zaman, bir köyü ya da şehri olduğu gibi boşaltamayacaklarına göre, sürgün edilenin yerine bu görevi başkaları yapacaktır.

Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde oluşturulan Güneydoğu Anadolu çalışma grubu tepkisizliğe karşı ve basın özgürlüğü için, basının habere, kamuoyunun da bu haberlere ulaşma özgürlüğünü sağlamak amacıyla kuruldu.

Sansür ortaçağdan kalma bir anlayış, yöre halkının memnuniyetsizliğinin basın yoluyla daha fazla yaygınlaşmasını engellemek için olsa gerek. Burada benim de içinde çalıştığım Türk basınını eleştirmenin çok fazla yararı olacağını sanmıyorum. Büyük basında kararnameye karşı salt mesleki ve ticari çıkarları korumak için bile olsa Batı Avrupa ülkelerinde görebileceğimiz bir tepki oluşmadığı görüldü. Oysa çifte standartlardan vazgeçmek gerekiyor. Örneğin Bulgaristan'daki Türklerin gazeteleri kapatıldığı, onlara Türkçe konuşma imkanı verilmediği zaman basın kampanyalar açabiliyor. İki yüz kilometre ötedeki insanlara aynı muamele yapıldığı zaman ise basın bundan imtina ediyor. Bu çifte standart aslında büyük ölçüde basının kendisine zarar veriyor. Çünkü kararnamelere karşı basın kendi özgürlüğünü, kendi ticari çıkarlarını savunmak için bir şeyler yapmış olsaydı yörede gazete boykotu türünden bir şey düşünülemezdi, aksine insanlar resmi televizyon ve radyoya alternatif olarak yazılı basına belki daha büyük ilgi göstereceklerdi.

Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde oluşturulan Güneydoğu Anadolu çalışma grubu tepkisizliğe karşı salt mesleki amaçlarla kuruldu. Basın özgürlüğüne, basının habere ulaşma, kamuoyunun da bu haberleri öğrenme özgürlüğüne katkıda bulunmak amacıyla kuruldu. Şu anda İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve genel olarak yörede çalışan profesyonel gazetecilerden yaklaşık 40 kişi düzenli olarak, haftalık periyodlarla çalışmalarını sürdürüyor. Çalışmanın amacı, doğru, yansız ve çabuk haber yaratmak, yahut bu şekilde habere ulaşmak. Bölgenin niteliği itibariyle ve ilave olarak bu kararnameler nedeniyle, bölgede sadece silahlı bir savaş değil, aynı zamanda çok yoğun bir propaganda savaşı da var. Bu savaşın taraflarından biri olan resmi kuvvetler radyo, televizyon ve zaman zaman da yazılı basının katkısıyla yörede kendi görüşlerini egemen kılmaya çalışıyor. Bu ise habercilik değil. Basının tutumu bağımsız olmadığı için doğru değil, ayrıca çabuk da değil. Çalışma grubu esas olarak bölgede söylentiyle haber, doğru haberle propaganda arasındaki farkı kendi çalışma kapasitesi dahilinde ortaya koymaya, böyle bir ayırım yapmaya çalışıyor. Zaman zaman İstanbul'da çalışan arkadaşların bölgeye gidip haber toplaması öngörülüyor. Önümüzdeki haftalarda somut çalışmaları, ilgilenen kamuoyuna, yerli ve yabancı basına ulaştırmaya çalışacağız. Bu, tamamen mesleki sorumluluk ilkelerinden yola çıkılarak yapılan bir çalışma, hiçbir ticari özellik taşımıyor. Tarafgir bir çalışma olmaması için de yoğun çaba harcanıyor. Daha doğrusu çok taraflı bir çalışma ve bilgilendirme yapılması söz konusu. Çalışma grubunun prensibi Kozakçıoğlu'nun söylediği gibi "milli maç" yazarlığı, eleştirmenliği değil. Şu da var, tarafgir olmamak gazetecinin zaten ilkesel sorumluluklarından biri. Ne ki Türkiye'de çok geniş kitlelerin bilincine devlet tabusu altında yerleştirilmiş pek çok şey var. Bu koşullarda tarafgir olmamak özellikle zor. Bu mesleki faaliyetin başarılı olması ancak ve ancak yöre halkının katkısı doğrultusunda bir anlam kazanacak, işlerlik kazanacak. Çalışma grubunun yaptığı iş, masa başında sağdan soldan gelen malzemeyi değerlendirmekle sınırlı değil, olay duyulduğu zaman bizzat yöredeki gazetecilerden bir tanesinin gitmesi, bu mümkün değilse bile ilgili görgü tanığının ayrıntılı görüşlerine başvurması düşünülüyor. Bunun yanısıra uzman gazetecilerin de şimdiye kadar bilemediği, öğrenemediği ücra köşelerde, mezralarda meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı, fotoğraflı bilgi ve belgeleri sağlamak için çalışılıyor. Çalışma grubu Güneydoğu konusunda uzman bir yayın organı düzeni ile çalışıyor. Şu anda bir yayın organı yok, ama çalışma grubundaki gazeteciler bilgi toplamak, değerlendirmek ve haber haline getirmek üzere çalışma sürdürüyorlar. Bunlar kamuoyuna da aktarılacak.

Sonuç olarak bir tek şey söylemek istiyorum: Sanırım hiçbir insan kendisine yapılmasını istemediği şeyin başkalarına yapılması karşısında sessiz, tarafsız kalamaz. Diyelim ki Türkler kendi dillerini konuşmaktan alıkonurlarsa, kendi dillerinde yayın yapamazlarsa, yaşadıkları köylerin çevresi mayınlarla çevrilirse, kendi kimliklerini unutmaya zorlanırlarsa, zorla korucu yapılmak istenirlerse, silahlı baskın tehdidi altında kalırlarsa, ne yaparlar? Merak ediyorum, ama biliyorum ki bugün Kürtler ne yapıyorsa Türkler de onu yaparlar. ■

YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ

Biz yayalar, kent nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren ve toplumun her kesiminden gelen bir kitleyiz. Bebekler, çocuklar, çocuklular, hamileler, yaşlılar dahil, herhangi bir biçimde yük taşıyanlardan oluşan bir topluluğuz.

İnsana ve çevreye dost ulaşım

Yayalık, diğer insanlara ve çevreye hiçbir zarar vermeyen, insanın kendi sağlığına da katkıda bulunan bir ulaşım biçimidir. İnsanın kendi enerjisi dışında kaynak tüketmediği için havayı kirletmemesi, park ederek alan işgal etmemesi ve diğer yayalara zarar verme riskinin sıfır olması, çevresine dost bu ulaşım biçiminin ayırdedici nitelikleridir. Ayrıca, toplumsal ilişkiyi de kolaylaştırma ve sıklaştırma olanakları sunmaktadır.

Bu esnek ve insancıl ulaşımı seçen bizler, ne yazık ki, kentlerde korumasız durumdayız ve son yıllarda, giderek daha fazla zarara uğratılmakta, köşeye kıstırılmaktayız.

Yürümüyoruz süzülüyoruz

Motorlu araç sayısının her gün hızla artması ve bu artışla oranlı gelişmeyen altyapı, bir yandan motorlu araç trafiğini kilitlenme noktasına getirirken, diğer yandan, yaya haklarına tecavüzü olağanüstü ve dayanılmaz boyutlara ulaştırdı.

Yayaların, motorlu araçlar karşısında yalnız, gaspedilmiş hakları bakımından savunmasız bırakılmaları, çok büyük bir haksızlıktır.

Bu sorunun yaratılmasında hiçbir sorumluluğumuz olmadığı halde, ortaya çıkan durumdan ötürü anında ve fiilen cezalandırılıyoruz, haklarımız kısıtlanıyor.

Kentlerin yaya kaldırımlarında, özellikle kent merkezlerinde ve akşamları mahalle içlerinde artık yürüyemiyor, araçların ve engellerin arasından adeta süzülüyoruz.

Çözümsüzlük sarmalı

Trafik kördüğümüne getirilen çözümler, hep motorlu araç trafiğini rahatlatmaya yönelik oldu. Oysa bu çözümlerin hepsi, sorunu ortadan kaldıracağına daha da çözümsüzleştiriyor. Yapılması gereken, motorlu araç yerine alternatif ulaşım sistemlerini ele alan ve yayaları gözeten önerilerin kamuoyunda tartışılması ve gerçekleştirilmesidir.

Biz yayalar

Bu eşitsiz ve haksız durumu neredeyse kanıksadık; yayalık haklarımızı talep etmeyi ve korumayı unuttuk.

Yaya Hakları Bildirgesini

Yayalık haklarımızı hatırlamak, hatırlatmak, gündeme getirmek, savunmayı kolaylaştırmak ve genişletmek amacıyla, yurttaşların bu konudaki insiyatiflerinin gelişimine katkıda bulunmak üzere hazırladık.

Daha adil ve eşitlikçi bir yapıda, kentsel ekolojiye olumlu katkılarımızla, yayalar olarak haklarımızı elde edeceğimize inanıyoruz.

Bu bildirge ile

Yaya haklarının tanımlanması, sahiplenilmesi, fiilen tanınması ve uygulanması için somut bir çerçeve ilan edilmektedir. ■

B İ L D İ R G E

Yaya Kaldırımları Yayalarındır

Bu nedenle;

* Bütün yerleşim merkezlerinde örgün ve yaygın yaya kaldırımı ağının bulunması, en temel yaya hakkıdır.
* Araçlar, yaya kaldırımına park edemez.
* Kaldırımlar üzerindeki bütün fiziki ve toplumsal engeller, serbest yürüyüşü aksatmayacak biçimde düzenlenir.
* Yayaların egzos gazlarıyla zehirlenmemesi, gürültüyle rahatsız olmaması, üzerlerine çamur, toz vb. sıçratılmaması için önlemler alınır.

Kent Merkezi Yaya Bölgelerinindir

Bu nedenle;

* Toplulaşım dışındaki araçlar merkeze girmekten özenle kaçınır.
* Yaya bölgeleri, giderek bütün merkezi kapsayacak biçimde genişletilir.
* Yaya bölgeleri, her türlü motorlu araçtan, kesinlikle arındırılır.
* Yayalar, bu bölgeleri, kentsel etkileşim, kültürel etkinlik ve alış-veriş için özgür bir biçimde kullanırlar.

Herkesin, İstediği Yere, Yaya Yollarından Gitme Hakkı Vardır

Bu nedenle;

* Kentlerde, motorlu trafik altyapısından tamamen ayrı, sırf yayalar için, özel yollar yapılır.
* Her çocuğun, okula, yaya yolundan güvenlik içinde gitmesi sağlanır.
* Kent yönetimi, yaya yolunu hizmet ve tesislerle donatır.
* Yaya yoluna paralel bisiklet yolları yapılır.
* Yaya ve bisikletli ulaşımı, kitle haberleşmesi ile ve diğer özendiricilerle desteklenir.

Yaya geçitlerinde üstünlük, mutlak olarak yayalarındır.

Bu nedenle;

* Yayaların gereksindiği kadar sık yaya geçiti sağlanır.
* Yaya geçitleri işaretlenir ve buraları, hiçbir biçimde, araçlar tarafından işgal edilemez.
* Yayalar için yeşil ışık süresi, gerekli yürüme süresine göre ayarlanır.
* Zemin katı yayalarındır. Genel kural olarak, yayalar, üst ve alt geçitlere zorlanamaz.

Kent Yaşamının Gerçek Sahipleri Yayalardır

Bu nedenle;

* Yayalık, insanlar arası etkileşimi artırıp kentsel kültüre katkıda bulunduğu için, desteklenir ve özendirilir.
* Yayalar, yerel yönetimlerle birlikte, yayalık haklarını savunabilecek, şikayetlerini iletecek bir örgütlenme geliştirir.
* Trafikle ilgili kararlar ve polisler, yayaların haklarını da gözetir ve korurlar.
* Okullarda, sürücü kurslarında ve trafik polislerinin eğitiminde yaya hakları ile ilgili eğitim verilir.
* Yaya altyapısının, gece-gündüz bakımlı, temiz ve aydınlık tutulmasını, onarılmasını, bitki ve ağaçlarla görsel çekiciliğinin sağlanmasını, yayaların katkılarıyla, yerel yönetimler yapar.

Ve

* Yayalar, kaldırımlar, yaya bölgeler, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptir.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ 1986

Kwangju'da halk ayaklanmasının onuncu yılında

GÜNEY KORE!

Giderek yaygınlaşan protesto hareketleriyle, ünlü Güney Kore "mucize"sinin, ipliği pazara çıkmış görünüyor.

Mayıs 1990, Güney Kore'de yoğun işçi kenti Kwangju'da patlayan halk ayaklanmasının onuncu yıldönümüydü. On yıl öncesinin Kwangju olayları G. Kore halk güçlerinin ve demokratik kamuoyunun hatırından hiç çıkmadı. Ayaklanmayı izleyen bir hafta içinde iki bin kişi güvenlik kuvvetlerince vurulup öldürülmüştü. Baştaki rejim bundan iki yıl öncesine kadar süren askeri dikta rejimiydi. Bilindiği gibi 1987'de yeniden parlayan yaygın gösteriler, grevler ve genel demokratik ajitasyonun ardından o günkü cuntanın başı çekilerek yerini yardımcısına bıraktı ve '88 yılında genel seçimler yapılarak G. Kore'de sözde demokrasiye geçildi.

▼ **Güney Kore.** Giderek yaygınlaşan demokratik protesto hareketlerinin en büyük katılımcısı üniversite öğrencileri.

Güney Kore halkı şimdi, aradan geçen iki yılda gerçekte hiçbir şeyin değişmediğini, iktidarın yine eski otorite tutkunu seçkinler tabakasının elinde olduğunu açık seçik görüyor. Ve yer yer bunun öfkesini yaşıyor. Nitekim geçen Mayıs ayında Kwangju'da ayaklanmanın yıldönümüyle ilgili gösterilerin yeni bir kan banyosuna yol açması güçlükle önlendi. Bunun ardından huzursuzluk bütün ülkeye yayıldı. Yönetim ülkede "topyekûn ulusal kriz" hâli ilân etti.

Seul başta olmak üzere birçok büyük kentte hemen hergün olaylar patlak veriyor. Seul'de polis 24 saat köşe başlarını tutuyor. Kentteki yabancı muhabirlerin bildirdiklerine göre polisin kullandığı gözyaşartıcı bomba ve boğucu gaza karşı halka koruyucu maske satan eczanelerin işi tıkırında. Fabrikalarda ve montaj atölyelerinde işçiler coşkun toplantılar yapıyorlar. Köylüler yakınlarındaki ABD üslerinin sökülmesi için örgütleniyor. Üniversitelerde öğrenciler devrimci marşlar söylüyor. Bütün ülkede yaygın bir demokrasi hareketi giderek güç kazanıyor. Batılı iletişim organları bu olayla pek ilgilenmiyorlar, besbelli. Çünkü burada ne Tiananmen Meydanı, ne de Berlin duvarı söz konusu. Çünkü burda düşman S. Birliği değil, yüzden fazla yörede üslenmiş elli bine yakın askeri ve yüzlerce nükleer bombasıyla doğrudan doğruya ABD, Rejimin tek nihai dayanağı da ABD.

Güney Kore başkanı, eski diktatörün yardımcısı Roh'nun kamuoyu yoklamalarında sağladığı destek yüzde onu geçmiyor. Buna rağmen, birtakım parlamento içi manevralarla Parlamentonun üçte ikisini hâlen konrolü altında tutuyor. Sürekli iktidarda kalmasını sağlamak için anayasayı değiştirmeye niyetli olduğunu düşünenler var. Soğuk savaşın durulmaya başladığı yeni koşullarda bu yönde bir gelişme ABD'nin G. Kore üzerinde denetim ve güdümünü sürdürme niyetleriyle çakışıyor.

Giderek yaygınlaşan demokratik protesto hareketinin ardındaki olgulardan biri, ekonominin durumu. Ünlü G. Kore "mucize"sinin ipliği pazara çıkmış görünüyor. Borsada fiyatlar başaşağı yuvarlanmakta. Enflasyon hızla yükseliyor. Ekonominin üzerinde temellendiği ihracat kapasitesi üst sınırına gelmiş dayanmış durumda. Bu arada gayrimenkul fiyatları başdöndürücü düzeylere ulaştı. Bugünkü akut krizi yaratan ve anti-kapitalist radikal işçi hareketini besleyen olgular yıllardır olduğu gibi hâlâ sürüyor: Olağanüstü uzun çalışma saatleri, son derece düşük ücretler, Japonya'dakinin altı katı iş kazaları oranı, özel teşebbüse, işverenlere bol keseden teşvik ve imkan sağlayan hükümet politikaları... 1987 öncesinde fiilen yasa dışı kılınmış olan sendikalarda şu sıra üye sayısı iki milyonu aşıyor. Yüzbinlerce üyesi olan yeni İşçi Sendikaları Ulusal Konseyi adlı örgüt radikal tutumuyla demokrasi hareketinin başını çekiyor.

G. Kore işçilerini bu denli hareketlenmeye sevkeden yaşama ve çalışma koşullarına tipik bir örnek göstermekte yarar var. Kore sermayeli bir telsiz telefon fabrikasındaki koşullar global kapitalizmin yeniden yapılanması savaşına sürülen sanayi neferlerinin durumuna ışık tutuyor. Bu fabrikanın 600 işçisinin 598'i kadın. İşleri bütün gün -ve gecenin de bir bölümü- sıkışık nizamda ayakta durup dakikada ortalama bir telefon çıkarmak. Bu kadınların büyük çoğunluğu evlenmemiş, 25 yaşından genç. Evlerinden, çiftliklerinden sürülüp kentte kiraladıkları tek bir odada dört ya da beşi bir arada oturuyorlar. Korede ortalama çalışma süresi haftada beşbuçuk gün, 50 saat. Zorunlu asgari ücret diye birşey yok. Saatbaşı ücret 50 sentin (1250 TL) altında başlıyor.

Sendikacıların söylediklerine göre yabancı sermayeli işletmelerde durum daha da kötü. ABD sahipli Motorola fabrikasında yarı-iletkenli iletişim techizatı üretiliyor. Fabrikaya sendika girmesi yasak. Bu fabrikanın kadın işçilerinden biri akar bantta altıyıl çalıştıktan sonra kalite denetçiliğine terfi ettirilmiş. Saate iki bin TL'den haftada 48 saat çalışıyor. Sağlık sigortası yok, hastalık ödentisi yok. Yılda 3 gün ücretsiz izin hakkı var! Bu Motorola işletmesi 1985 yılında toplam sermayesinin sadece yüzde 3'ünü Kore'de yatırıma ayırmış. Ama bu yatırımından da dünya çapında toplam kârlarının yüzde 22'sini elde etmiş. "Sendikal çalışmayla bir yere varmamız mümkün değil," diyor bu işçi, "bizim çıkarlarımızı temsil edecek bir partiye ihtiyacımız var. Ama birçoğumuz üzerimize baskı gelir korkusu içindeler."

Biraz da başkent Seul'den söz edelim (kimi benzerlikler dikkatinizi çekecek! -M.D.) Kentte on milyon insan yaşıyor. Caddeleri, sokakları günün her saatinde ve her yönde trafikten tıkalı. Şehir otobüsleri ve metro tıka basa insan dolu. Kent sakini ailelerin üçte biri, modern ve şık zengin mahallerinin ardındaki yerleşim merkezlerinde tek oda içinde kirada oturuyor. Bu odalar için ödenen peşinatlar iki yılın ya da, bazı hallerde, beş yılın kirasına bedel. Seul'de oturacak böyle bir tek odası bile olmayan bir milyon insan "kent

yoksulları" olarak tescil edilmiş.

Kenti beton yığınına çeviren bu tür "lüks" apartman blokları Seul'ün dört bir yanını her türlü denetimden âzade kanser salgını gibi sarıyor. Lâkin bunlardan da beter koşulların geçerli olduğu gecekondu bölgeleri var. Damları naylon ya da eski püskü halı kaplı, penceresiz tahta kulübeler. Akar susuz. Ortaklaşa kullanılan az sayıda tuvaletli. Sokaklarında çocukların eski oto lastikleriyle çember çevirdiği.

Bu gecekondu sakinlerinden elli yaşlarında bir kadın, Bayan Park, iki işte birden çalışıyor. Sakat kocasına ve yirmi yaşın altında iki çocuğuna bakabilmek için muhtaç olduğu ayda 300 sterlini (300x4500 TL) kazanabilmek için sabah saat 11'den ikindi vakti 16'ya kadar bir işte, sonra da akşam saat 20'den ertesi sabah 5'e kadar bir başka işte. Dört kişi tek odalı bir barakada barınıyorlar. Odanın boyutları 3x3 metre. Bu barakaya Bayan Park, her an tek günlük ihbarla yıkılabileceğini bile bile 3000 sterlin ödemiş. Kiradan kurtulup çocuklarını okula gönderebildiği için kendini şanslı sayıyor.

Çalışanların bu koşullarda yaşatıldığı bir ülkede yönetici seçkinler tabakasının geçen dünya savaşında Japon müstevlilerle işbirliği yapanların desteğine dayanması pek de şaşırtıcı olmasa gerek. Japonların yerini bugün ABD almış durumda. Kore'deki üslerinin ve askerlerinin yanı sıra G. Kore silahlı kuvvetlerinin harekât komutası da doğrudan ABD erkânının elinde. G. Kore yönetimi her yıl eğitime harcadığı miktar kadar ABD üslerinin bakımına para harcıyor. G. Kore Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün bir mensubu, "Ülkemiz açıkça ABD'nin askerî işgali altındadır," diyor. Ve ekliyor: "Soğuk savaş başka yerlerde son bulmuş olabilir ama Kore'de sürüyor."

Bu arada Kuzey Kore'de, rejimin niteliği ne olursa olsun, ülkenin Korelilerce yönetildiğini, bu yöneticilerin geçen savaşta Japonlara karşı direnişin başını çekenler olduğunu da hatırlatmakta yarar olabilir. K. Kore'de yabancı asker yok. Yabancı üs yok. Nükleer silâh da yok.

Bu kısa ve özet bilgilendirmeyi G. Kore muhalefet önderlerinden Lee Boo Young'ın sözleriyle bitirelim: "Kore sorunu ABD'nin ele almak için en sona bıraktığı sorundur. Waşhington, durumun ve geleceğin ABD'den yana olumlu olduğu kanısında. K. Kore'de Kim Il Sung'un ölüm döşeğinde olduğunu, ondan sonra Kuzeyin de palas pandıras ABD kampına katılacağını düşünüyor. Böyle bir gelişme bütün Kore halkı için felâket olacaktır. Kuzeyin monolitik bir diktatörlük olarak kalması gerekir demiyorum. Ama durum ABD'nin istediği gibi gelişirse burada, Güneyde, hiçbir şey değişmeyecektir." ■

(New Statesman-Society dergisinden 8 Haziran 1990, Londra- derlendi.)

Mehmet Doğanay

VE ANAYASA AMERİKA'YI YARATTI

Labirentteki Türkiye'de, sürekli olarak gündemde kalan "demokrasi açığı" tartışmasında, önce demokrasinin adını koymak gerekir.

Başlarken: Labirenteki "El Libertador".

Gabriel Garcia Marquez **Labirentteki General** adlı son kitabında[1] "El Libertador" Simon Bolivar'ın dramını yeniden yazar. Bolivar, davasını kaybeden Latin Amerikalı bir George Washington'dur.

"Bu labirentten nasıl çıkacağım?", "Denizde izler bırakmaya çalıştım"... Bir kilisede muhafaza edilen yüreğini kedilerin yediği El Libertador'un, son dinsel hizmetleri kabul ederken söyledikleridir.

Aydınlıkları ve XIX.yüzyıl liberalizmini tanımayan topraklarda, Victor Hugo'nun yoksullarının yazılamadığı, Delacroix'nın "Barikat"ı ve Bartholdi'nin "Hürriyet"nin çizilmediği mekanlarda "Labirent"den çıkılmaz mı ya da yazılan her şey suya mı yazılır?

Demokrasi bir labirentten çıkma tekniğidir ama, Fransız palitika bilimi'nin ünlü ustalarından biri, Georges Laveu'nun "Tehlikesi pahasına demokrasi üzerine çiziştirmeler" adlı yazısında not ettiği gibi[2], "Demokrasi, Loto'nun tersidir, hiçbir zaman kolay değildir, pahalıya mal olabilir ve tek seferde büyük getirdiği de pek görülmemiştir.

1982 Anayasası'nın "Dilemma"sı sivil toplum güçlerini takviye etmek yerine, "güç yedeği" devleti takviye etmek, krizi kurumsallaştırmaktır.

Labirentteki Türkiye'de, sürekli olarak gündemde kalan **"demokrasi açığı"** tartışmasında, önce demokrasinin adını koymak gerekir.

Demokrasinin iki adı, sivil toplum-devlet münasebetleri biçimi olarak demokrasi ve siyasi yapılanma biçimi olarak demokrasidir. Demokrasi sadece bir iktidar verme tekniği değil ama, aynı zamanda bir ikitidar kullanma tekniğidir ve köklerinde, özel hayat alanını, siyasi -sosyal münasebetleri de ilgilendiren çok kez yazısız bir konvansiyonlar bütünü vardır.

Bu anlamda **"Demokrasi açığı"** ya da eksikliği tartışmasını sadece "politik"le değil ama **"sosyal"**'le de düşünmek gerekir. Özellikle, **"politik bozulma"**'nın, konvansiyonlar bütünü "eksik demokrasiler"de görüldüğü hatırlanacak olursa.

Weimar'ın çöküşü, 30'lu yıllarda Doğu Avrupa'da, demokratik rejimlerin yerine otoriter rejimlerin geçişi ve yeni otoritarizmlerin kuruluşundan, Anayasa bilimi gerekli teorik dersi çıkartmış değildir. Bunun içindir ki,**"demokrasi açığı"** bir **"anayasa açığı"**'dır. Ve demokrasi açığı tartışması, sadece bugünle değil ama, dünle ve yarınla da hesaplaşmayı gerektirir.

Anayasanın rolünü farklı düşünmek

Stalin'in "dünyanın en demokratik anayasası" dediği ve himayesi altında Moskova Davaları'nın görüldüğü ve Goulag kamplarının gelişip büyüdüğü 1936 Anayasası'ndan yarım asır sonra, Ocak 1987'den başlayarak sloganlaşan "DEMOCRATİSATİZA"Kavramı Sovyet devletinin temelleri ile açık bir kopukluk içindedir ama, Çarcı otokrasiden komünist diktatörlüğe geçen bu sistemde hangi kültürel kod ve hangi sosyal yapı parlamenter demokrasiyi taşıyabilecektir?[3] Ya da soru tersinden sorulursa "Ve anayasa Sovyetler Birliği'ni neden yaratamamıştır?"

Tarihi sosyoloji ya da devlet sosyolojisinin son yıllarda geliştiği Fransa'da, klasik felsefi-hukuki teorilerin tek-şekilli devlet anlayışından, yeni tarihi-sosyolojik teorilerin çok-şekilli devlet anlayışına geçilmiştir.[4]

Devletle yönetilen sistemler ve sivil toplumla yönetilen sistemler ayrımı, Tocqueville'de şekillenmeye başlayan tarihi sosyolojinin ulaştığı önemli ayrımlardan biridir ve eklemek gerekir ki, anayasa, önce sivil toplumla yönetilen sistemlerde Amerikayı yaratır.[5] Devletin "sivil toplumu vesayet altında tuttuğu, bütün gözeneklerini kapatacak biçimde bir zarla sardığı" sistemlerde, anayasaların rolünü de farklı düşünmek gerekir. Ve eğer Türkiye'de, bir gün, bir **"anayasa ontolojisi"** yapılırsa Tocqueville de hatırlanacaktır.

A. Kazancıgil, CEMOTI dergisinin son sayısına yazdığı yazıda[6], patrimonializm ve yeni -patrimonializmin teorisyenlerinden S.N.Eisenstadt'a yollama yaparak, Osmanlı sisteminin **"merkezi"**'li -sivil toplumsuz bir sistem olma özelliğinin altını yeniden çizmiştir. "Boğaziçi Ekolü"nün bilinen isimlerinden Ş.Mardin'de de benzer bir değerlendirme görülür.[7] Türk siyasi-anayasal sistemini, **devletle yönetilen bir sistem** yapan tarihi kalıp, kısaca, budur.

Krize getirilen cevap

B.Badie, "Siyasi toplulukların biçimleri ve değişmeleri" başlıklı çalışmasında, **"merkez"** in nasıl kurulduğu, hangi siyasi teknikleri kullandığı ve **"çevre"**'sini nasıl denetlediği sorularını sormuştu. Hukuki-idealist tezlerin etkisinde kalan Türk anayasa hukuku literatüründe bu sorular çok kere cevapsız kalmış, İttifam-name ile Magna Carta Libertatum arasında yakınlıklar kurulurken, 39 Hattı-Hümayunu, ilk "insan hakları beyannamesi" sayılmıştır.

"150. yılında Tanzimat ve Çağdaşlaşma"nın yazarı **Z.Toprak**, Tanzimatla gündeme gelenin "klasik Osmanlınınkinden farklı bir yapılanma", "devletten bağımsız, belki de sivil bir yapılanma", sivil denebilecek bir alan" olduğunu not ettikten sonra, Hukuk Devleti'nin kaynaklarını da Tanzimat'ta bulmuştur.[8]

Oysa, Uzlaşma Belgesi'nden (Sened-i İttifak) Nizamlamaya, Nizamlamadan **"Şart"**'lı yönetim denemelerine ve anayasalara, hukuki yapılanmanın mantığında önce **"merkez"** vardır.

İttifaknameyi, her şeyden önce bir "efsane" olan, Magna Carta ile okuma yerine, "merkez"le okuma denemesi yapılırsa, Uzlaşma belgesi ne reaksiyoner bir "feodal belge" ne de "çok gecikmiş bir Magna Carta"'dır. Belge, krize getirilen bir cevap, güçlü merkez kurma arayışının ifadesidir. Ve Nizamlama, devletçi modelin, laikleşen yeni bürokrasi aracılığı ile, Osmanlı sistemine nüfuzudur.

39 Hatt-ı Hümayunu, bir ilk insan hakları beyannamesi değil, ama Osmanlı sistemindeki krize getirilen bir cevap, bir merkez kurma ya da yeniden inşaa etme belgesidir.

Kısaca, Türk anayasa hukuku literatüründe **şematik** bir kayma vardır. Ve bu kayma, labirentten çıkmayı da zorlaştırır.

G.Poggi'nin modern devletin kurumsal tarihini incelemek için getirdiği okuma şeması kullanılırsa[9] Osmanlı sisteminde siyasi teşkilatlanmanın, feodal yönetim ve şehirlerin politikaya girmesi ve bir katmanlaşma ünitesi olarak "zümre"'lerin (Etat, Estate, ya da Stand'ların) teşkilatlanması anlamında Ortaçağ sonrası "Standesstaat" (Zümreler Devleti) modellerine yabancı kaldığı, Anayasal Devlet'e geçişte ise **"Sivil Toplum"** radikal muhalefetinin[10] belirleyici rol oynamadığı görülür... Anayasalar da önce "Politik anayasa", merkez kurma belgeleri, sistem de bu Merkez'le yönetilen sistemdir.

III. Cumhuriyet'i kuran ve "Demokrasi açığı tartışması"'nı yeniden gündeme getiren 1982 Anayasası'nın tarih -öncesinde bu sistem özelliği vardır.

Maestro Laband'ın ikinci hayatı ve 1982 Anayasası.

Alman kamu hukukunun büyük **"Meastro" su Paul Laband**, "Alman İmparatorluğunun Kamu Hukuku" (Staatsrecht des Deutschen Reiches) adlı kitabının[11] gerçek yazarının Bismarck olduğunu söylemiş,

devlet üstün iktidarı **Herrschaft**'' teorisinin kurucusu, ''**Devlet Güçtür**'' (Staat ist Mact) doktrini ile, devletle yönetilen sistemlerde anayasa düşüncesini etkilemiştir.[12]

P.Avril'in, 1958 Fransız Anayasası'nın ''if fetsiz büyük -anne''si (la grande-mere indigne) dediği **Weimar Anayasası**[13] Paul Laband'ın İktidar teorisinin izlerini taşır.

Her iki anayasada da devlet Başkanı, belli ölçülerde de olsa, bir''**Herrscher**'' dir ya da, başka bir ifade ile, Devlet İktidarı kullanır.

Fransız Ünayasası'nın kriz hukukunu düzenleyen 16. maddesi Weimar Anayasası'nın 48. maddesine çok uzak değildir ve bilinir ki, kriz yetkileri kullanan iktidar, kaçınılmaz biçimde, üstün İktidar olur. Weimar'da ve Fransa'da V.Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet başkanını bir Herrscher yapan da, önce, kriz yetkileridir.

1980'li yıllar Türkiye'sinde yeni anayasayı okuyanlar Laband'ın teorik anahtarını nasıl ihmal etmişlerdir? Ve bugün, rejimin adını koymada neden bu kadar zorlanmaktadırlar?

Bu sorular, ister istemez, Marquez'in **Yüzyıllık Yalnızlıktaki** bir cümlesini hatırlatır: ''Dünya öylesine yeniydi ki, çoğu şeyin adı yoktu ve onları belirlemek için parmakla göstermek gerekiyordu''.

Oysa 1982 Anayasası'nın soy-zincirinde, Weimar ve V.Cumhuriyet Fransız anayasaları vardır ve her iki anayasanın tarihi kalıbını meydana getiren de Devletle yönetilen sistemlerdir. Kısaca, 1982 Anayasası, tarihi sosyolojisi ile okunursa, farklı okunacaktır.

Tecrübi (experimentale) yada kesintili demokrasiler,[14] siyasi cihazın etkinliği ile hürriyetlerin teminatı arasında kalıcı bir denge kurabilecek anayasal oyun kuralını getirme yeteneksizlikleri ile tanımlanır. Bu sistemlerde, Devlete başvurmadan, sivil toplumdan kaynaklanan güçler aracılığı ile kendi kendini yönetme istidadının varlığından şüphe edilir. Ciddi siyasi krizlerde, partiler sisteminin sağlamada yetersiz kaldığı ''güç yedeği''ni devlet verir.[15] Kısaca, tecrübi demokrasi, sivil toplumun kurucu unsuru siyasi partilerin[16] kriz çözmede konjenital yetersizlikleri ile tanımlanır.

1982 Anayasa mimarisi, ikili bir kuvvetler ayrılığı üzerine kuruludur: İlki yasama - yürütme arasında klasik kuvvetler ayrılığı, ikincisi, devlet ve partiler arasında ayrılık ya da devlet İktidarı ve partizan iktidar arasında ayrılık.[17]

1982 Anayasası, toplu hürriyetlere getirdiği kayıtlamalar ve özellikle de ''**dayanışma yasakları**'' ile gruplar demokrasisini ve mikrodemokrasiyi reddederken, sınırlı siyasi plüralizmin hukuk çerçevesini çizmiş, kurumsallaştırılan Devlet İktidarı partilerin rolünü sınırlamıştır. Eklemek gerekir ki, III. Cumhuriyet'in kuruluşu, siyasi partilerin de ''Sıfır Yıl''ı olmuştur.

II. Cumhuriyet'in çözmede yetersiz kaldığı krize cevap teşkil eden 1982 Anayasası'nın ''**Dilemma**''sı, sivil toplum güçlerini takviye etmek yerine, ''güç yedeği'' Devleti takviye etmek, krizi kurumsallaştırmaktır.

Uygulamada, ikili kuvvetler ayrılığının silinmesi, anayasanın gizli mantıklarından biri, ''İktidar temerküzü'' formülünü gündeme getirmiş; parti, kurumlarda bir ''ikame'' güç bulmuştur.

Bitirirken. Tehlikesi pahasına Demokrasi.

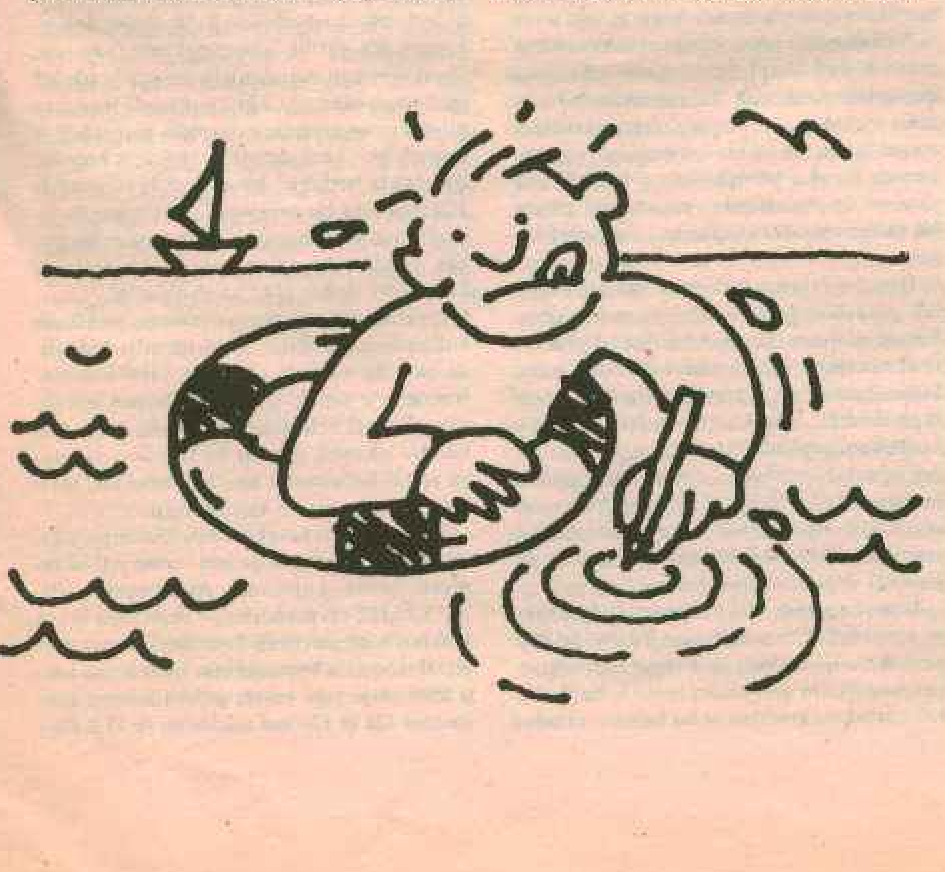
Ve şimdi sorulması gereken soru herhalde şudur: Türkiye'de anayasa ne yaratabilir? Sivil toplum açıklı bir sistemde ''Eksiksiz demokrasi'' anayasa ile kurulabilir mi? ya da ''El Libertador'' olmadan labirentten çıkılabilir mi?

M. Hauriou, iki savaş arasında, iki anayasanın varlığı tezini savunmuştur: Devlet organizasyonu ve işleyişi ile ilgili ''**Politik Anayasa**'' ve hak ve hürriyetlerin ve bir toplum felsefesinin getirildiği ''**Sosyal Anayasa**''.

Devlet, uzun süre, ''politik Anayasa'' sı ile tanımlanmıştır ama, bugün bakış açısı değişmiş, siyasi anayasal sistemler sivil toplumla, ''Sosyal Anayasa'', ya da hürriyetlerin canlı mekanı ile kavranmaya başlanmıştır. Bu anlamı ile düşünüldüğünde anayasa, sadece kurumlar arası münasebetlerin, kuvvetler ayrılığının tanımı değil ama, öncelikle Sivil toplum -Devlet münasetleri tanımıdır.[19]

Demokrasinin bir labirentten çıkma tekniği olabilmesi için sadece bir kurumlar iskeleti değil ama bir sivil toplum demokrasisi olması gerekir. Anayasanın yeniden canlanışı da bu çerçevede yer alır.

Bugün ''**Hukuki Demokrasi**'' (Democratie Juridique) formülünün gündeme gelmesi, hak ve hürriyetler hukukunun bir sivil toplum hukuku olması demektir ve hak ve hürriyetlerin takviyesi de Sivil toplumun takviyesi, bir labirentten çıkma formülüdür. ■

DİPNOTLAR

1. **Gabriel Garcia Marguez**, Le general dans son labyrinthe, Grasset, Paris 1990.
2. **G.Lavau**, ''Propos hâtifs sur le risque democratique'', in Pouvoirs, 1990, s. 35 vd.
3. **İ.Commeau -Rufin**, ''URSS:Quelle democratie?'', in Pouvoirs, 1990, s.87 vd.
4. Bk. **B. Badie, P.Birnbaum**, Sociologie de L'Etat, Grasset, Paris 1979; P.Birnbaum, La logique de l'Etat, Fayard Paris 1982.
5. Cf. **M.F. Toinet**, ed., Et la Constitution crea L'Amerique, PUN, Nancy,. 1988
6. **A. Kazancıgil**, ''De la modernite octroyee par L''Etat a la modernite engendree par la societe en Turquie'', CEMOTİ, 1990, 9, s.3 vd.
7. Bu konuda bk. **M. Heper, A. Evin** eds., State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980's, de Gruyter, Berlin 1988.
8. **Z. Toprak**, ''150. yılında Tanzimat ve Çağdaşlaşma'', Cumhuriyet 2 Kasım -1989
9. Cf. **G. Paggi**, The development of the Modern State. A sociological introduction. Hutchinson U.P., London 1978.
10. ''Sosyal''in ''Politik'' karşısında muhtariyeti anlamında sivil toplum, bir kurumlar ve hukuk sistemi de olmuştur.
''Sivil'' kökü, XVII ve XVIII. yüzyıllarda, ferdin siyasi iktidar karşısında **muhtariyetini** sağlayan hak ve hürriyetleri *(Civil Rights)* ifadede kullanılmıştır. Bu konuda bk., **A. de Tocqueville**, De la democratie en Amerique, Garnier -Flammarion, Paris 1982.
11. Laband, fransız diline G.Jese çevirisi ile girmiştir.
12. Bk. **P. M. Gaudemet**, ''Paul Laband et la doctrine française de droit public'', RDP., 1989, s. 957 vd.
13. **P. Avril** ''Une revanche du droit constitutionnel?'', in Pouvoirs, La V. Republique, 1989, s.5 vd.
14. Bk. **S.E. Finer**, Comparative Government, London 1970, s.62 vd.
15. Cf. **S. Hoffmann**, Essai sur la France, Seuil, Paris 1974.
16. Bk. ''Democratie parlementaire'', 2. Conference de Strasbourg, in RUDH, 1989, s. 388 vd.
17. Cf. **H. Portelli**, ''Les partis et les institutions'', in Pouvoirs, La V. Republique, 1989, s.57 vd.
18. Bu konuda bk. **İ. Ö. Kaboğlu**, Kolektif özgürlükler, Diyarbakır 1989, s. 238 vd. ; **N. Abadan-Unat**, ''Legitimacy, participation and restricted pluralism: the 1987 Elections in Turkey'', SBFD, 1989, 1-2, s. 17 vd.
19. **D. Rousseau**, ''Une resurrection : La notion de Constitution'', RDP.,1990 s.5 vd.

Danıştay kararı üzerine not

EVE DÖNÜŞÜN HUKUKİ YOLU

Danıştay, "...sıkıyönetim komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilenlerin, ... sıkıyönetim kalktıktan sonra, eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceği ..." kararına nasıl ulaşmıştır?

Sıkıyönetim komutanlarınca, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 2. maddesine dayanarak, görevlerinden uzaklaştırılan kamu görevlilerinin, "göreve iadesine" dair Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararı, Türk Kamu Hukuku'nu etkileyebilecek bir gerekçeye sahiptir.

9 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Danıştayın bu kararı üzerine yapılan yorumlarda, "12 Eylül Hukukunun toplumda ve devlet kurumunda açtığı kanayan bir yarayı kapattığı, bir 'hukuk çirkinliğini' ortadan kaldırdığı...,T.C. Devletinin bir hukuk devleti olduğunu anımsattığı" söylenmiş, "...böyle bir karar verildiğine göre... 'Ankara'da yargıçlar var' diyebiliriz" denmiştir. (A.Aybay, 2 Haziran 1990, **Cumhuriyet**, "Yargı Güvencesi ve Danıştay")

Danıştayın bu kararının "12 Eylül Hukukunun toplumda ve devlet kurumunda açtığı kanayan bir yarayı kapattığı, bir hukuk çirkinliğini ortadan kaldırdığı.." söylenmiştir.

Danıştay kararının ilk sonucu, 12 Eylül rejiminin kamu personeli "tasfiye"sinin etkiletine bir son vermek, toplumsal dengeleri yeniden oluşturmak biçimindedir. Aynı zamanda, Danıştay karar gerekçesinin Türk Kamu Hukukunda geniş bir alanda etkisi duyulabilir.

Danıştay Başsavcısına ve karara katılmayan azınlık oyuna göre sorun basittir. 28 Aralık 1982 tarihli 2766 sayılı yasa "... bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılamazlar." hükmünü getirmiştir. İşte sorun, "... bir daha... çalıştırılamazlar." deyiminin anlamını belirlemektir. Acaba, sıkıyönetim komutanının göreve son verme işlemi, sıkıyönetim süresiyle sınırlı mıdır, yoksa bu kişiler bir daha hiç kamu görevinde çalıştırılamayacaklar mıdır?

Başsavcı ve azınlık oyuna göre sorunun çözümü de basittir. İlkin, söz konusu yasa hükmü kesin ve emredicidir, yoruma elverişli değildir. Ama ille de bir yorum yapmak gerekiyorsa önce yasanın sözüne bakmak gerekir. Yasa açıkça, "... bir daha... çalıştırılmamazlar." demektedir. O halde, sıkıyönetim komutanlarının göreve son verme işlemleri etkisini, sıkıyönetim kalksa bile sürdürür. Bu da yetmiyorsa, yasa koyucunun amacı araştırılmalıdır. Bu amaç, yasanın gerekçesinde, yasama meclisindeki tartışmalarda belirir. Gerekçeye, göre hükmün sevkedilme amacı, göreve son verme işleminin sıkıyönetim sonrası da devam etmesi konusunda beliren tereddütleri ortadan kaldırmaktır. Danışma Meclisindeki tartışmalar da bu yöndedir.

Yine Danıştay Başsavcısına ve azınlık oyuna göre, tartışma konusu hükmün anayasaya aykırı olduğu düşünülebilir. Ama bir yasa hükmünün anayasaya aykırılığı konusunda karar verme yetkisi Anayasa Mahkemesinindir. Herhangi bir mahkeme bir hükmün "Anayasaya aykırılığını karara bağlama yetkisi" yoktur. Öte yandan, Anayasanın Geçici 15. maddesi, Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılmış olan yasaların anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği kuralını getirmiştir. Bu nedenle bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine gönderemediği bir yasa hükmünü anayasaya aykırı olarak saptaması veya değerlendirmesi bizatihi anayasa ile bağdaşmaz. Aksi takdirde anayasanın bazı hükümlerini dikkate almak, ama bazı hükümlerini görmemezlikten gelmek demek olur.

Bu yaklaşıma göre, "Yargıç, bir kanun hükmünü kişisel olarak benimsemeyebilir, hatta eleştirebilir de. Ancak, hükmü vermede bu kanuna uymak ve yorumunda da anayasanın sınırladığı çerçeve içinde kalmak zorundadır." Demek ki, aksi görüşte olan çoğunluk, anayasanın sınırladığı çerçevenin dışına çıkmış, bir bakıma siyasal kaygılarla gerekçesini yazmıştır.

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu çoğunluk görüşü doğrultusunda, "... sıkıyönetim komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilen(lerin)... sıkıyönetim kalktıktan sonra, kurumlarınca eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceği..." ne karar vermiştir. Danıştay bu karara nasıl ulaşmıştır?

Çoğunluk gerekçesi, sorunu daha geriden başlatmaktadır. İlkin, sıkıyönetim komutanına işe son verme yetkisi tanıyan, Sıkıyönetim yasasında 19 Eylül 1980 tarihinde yapılan değişikliği değerlendirmektedir.

Danıştaya göre, "... sıkıyönetim dayanağını anayasadan ve anayasanın üstünlüğü ilkesinden alan hukuksal bir kurum olup sıkıyönetimin ilânını gerektiran hallerle bağlı olarak yürürlüğe konulan ve bu hallerin ortadan kalkması durumunda sona eren geçici bir rejimdir."

Buradan çıkan ilk sonuç, "... özgürlüklere ve temel haklara getirilecek sınırlamaların savaş ve sıkıyönetimin doğurduğu zorunlulukların gerekli kıldığı ölçüleri aşamayacağı..."dır.

Oysa bu yasa ile sıkıyönetim komutanlarına tanınan işe sonverme yetkisi, "... sıkıyönetim ilânını gerektiren nedenlerle hiç bir ilgisi bulunmayan..., amacı aşan..., sıkıyönetim komutanlarının asli görevleri ile ilgisi bulunmayan..." bir yetkidir. Bu yasa ile, "... Kamu personelinin kişisel değerlendirmelerle, kolayca ve kısa sürede görev yerlerinin değiştirilmesi veya görevlerine son verilmesi olanağı yaratılmış; öte yandan tümüyle sivil idareye ait olan bir yetki sıkıyönetim komutanlarının görev ve yetki alanları içine alınmıştır." Üstelik sıkıyönetim komutanına tanınan yetkinin kullanımına ilişkin yasada, a- sıkıyönetim bölgesinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışması sakıncalı görülmek, b- hizmetleri yararlı bulunmamak, gibi iki neden gösterilmiştir; ancak, "sıkıyönetim komutanının takdirine esas alacağı nedenlerin tanımını yapmak, oluşumu saptamak, niteliğini ve sınırlarını ortaya koyabilmek oldukça güçtür ve bu nedenler, büyük ölçüde kişisel değerlendirmelere bağlı olarak değişebilecek bir özellik göstermektedir." Ayrıca, "yetkinin kullanılması için maddede hiç bir usul öngörülmemiş... kişi hakkında toplanan bilgilerin veya yapılan önerinin gerçekliği ve doğruluğun nasıl denetleneceği gibi konular da yasada herhangi bir açıklık bulunmadığı gibi, çok ağır bir ceza niteliğini taşıyan bu işlemin uygulanmasından önce ilgiliye savunma hakkı da tanınmamıştır." Dahası, 14.11.1980 tarihli 2342 sayılı yasa ile, "... sıkıyönetim komutanlarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılamayacağı, şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumluluklarının ileri sürülemiyeceği belirtilmek suretiyle, gerek söz konusu işlemler, gerekse bu işlemleri yapmaya yetkili bulunanlar için özel nitelikte, ayrıcalıklı bir korunma sağlanmıştır."

Bu verilerden hareket eden Danıştay, sıkıyönetim komutanına işe son verme yetkisi tanıyan yetki kuralının Anayasanın, 10, 13,15,70,122'nci maddelerine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesine aykırılığı; sıkıyönetim komutanının işlemlerine karşı idari yargı yolu yasağı getiren kuralın anayasanın 122 ve 125'inci maddeleri ile 13.2.1966

tarihinde 811 sayılı yasa ile onaylanan "İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında" 111 sayılı Sözleşmenin 4. maddesine aykırılığı; ayrıca, söz konusu yetkinin üniversite öğretim elemanları için uygulanmasını anayasanın 130 uncu maddesine aykırılığı görmüştür.

Danıştay, Sıkıyönetim yasasındaki söz konusu hükümlerin anayasaya aykırılığı görmüştür, ama bu hükümlerin iptali için anayasa yargısı yolu da Anayasanın Geçici 15. maddesi ile kapatılmıştır. Gerçi iptal yolu kapalıdır, ama, Anayasa Mahkemesi'nin anayasa yargısını engelleyen anayasa hükümleri karşısında geliştirdiği "Anayasaya uygun yorum" tekniğini kullanmanın da tam sırasıdır. Danıştay bu tekniği kullandığını söylemektedir.

Sıkıyönetimin geçiciliği ilkesinden, sıkıyönetim komutanı tarafından kullanılan yetkilerin geçiciliği sonucuna varmak şimdi daha kolaydır. Üstelik, yapılan işlemlerin kalıcılığını öngören "... bir daha... çalıştırılamazlar" hükmüne karşın..

Yetki yasası hukuka aykırı ise, yetkinin kalıcılığını öngören yasanın hukuka uygunluğu düşünülebilir mi? Hayır. Ama, kalıcılığı öngören kuralı da yargısal yoldan kaldırmanın olanağı yoksa ne yapılabilir? Yasada geçen "... bir daha..." sözcüğünü yorumlamak gerekir. Danıştaya göre, "söz konusu hükümdeki "bir daha" deyiminin dilimizde, tüm zamanı kapsayacak biçimde geniş anlamda kullanılması mümkün olduğu gibi, belli bir zaman dilimi ile sınırlı olarak da kullanılması mümkündür. Deyimin yoruma müsait olan bu kullanım biçimi içinde yer aldığı hükmün de hukuk kurallarına uygun olarak yorumunu mümkün ve müsait hale getirmektedir."

"Bir daha" sözcüğünün, dilimizde gelecek zamanı kapsayan anlamından farklı olarak belli bir zamanı kapsayan anlamı bulunduğunu sanmıyorum. Tartışma konusu yasa kuralında, "bir daha" sözcüğü yerine "...sıkıyönetim kalksa bile... çalıştırılamazlar" ifadesi de yer alabilirdi. O halde Danıştayın yaptığı, aslında, "bir daha" sözcüğünün farklı yorumlanabileceğinden hareketle, tartışma konusu kuralda sıkıyönetim süresiyle sınırlı bir yetkiyi tanımak değildir. Tersine, sıkıyönetimin yukarıda anlatılan geçiciliğine dair hukuk görüşüne dayanarak, "bir daha" sözcüğünü "ihmal" etmektir. Ama bu "ihmal etme" tekniği de hukuki bir yoldur. Hele bu yasalar, Danıştayın ifadesi ile "... ağır toplumsal koşulların varlığı ve baskısı altında ve olağanüstü bir yönetim döneminde yürürlüğe konul"muş ise, anayasal bir düzenin kuruluşu için kaçınılmazdır. ■

Radyoaktif kirlenme halk sağlığını tehdit ediyor

Çevre duyarlılığı, insanlığın ve gezegenimizin geleceğine yönelik tek iyimserlik kaynağıdır.

Dünyamızın son yıllarda, canlıların yaşamını etkileyecek düzeyde kirlenmesi, gitikçe artan sayıda çevreye duyarlı insanı harekete geçirmektedir. Yaşadığımız ortamı kurtarmak üzere girişilen etkin çabalar ve özgün eylemler, çevre kirliliğinin yarattığı kaygı ve karamsarlığa karşı bir umut ışığı oluşturuyor. Çevre duyarlılığı, insanlığın ve gezegenimizin geleceğine yönelik tek iyimserlik kaynağıdır. 5 Haziran 1990 Dünya Çevre Günü'nde, ülkemizin çevre gerçeklerini bir kez daha dile getirerek çözümler aramak, her duyarlı birey ve kuruluşa düşen bir sorumluluktur.

Çevre kirliliğinin ana başlıklarından birisi, radyoaktif kirlenmedir. Bugün artık, nükleer savaşın insanlığın sonu olacağına kimsenin kuşkusu yoktur. Böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için, insanlığın bugüne değin tanık olduğu en yıkıcı soykırım araçlarına karşı dünyanın her yerinde, başta hekimler olmak üzere barışçı insanların savaşımı sürüyor. Öte yandan, nükleer çatışma olmadan da nükleer tehlikenin dünyamızı giderek daha çok tehdit ettiği, her gün yeni bilgiler ve kanıtlarla ortaya çıkıyor.

Çernobil kazasının sonuçları hâlâ sürüyor ve daha uzun yıllar da sürecek. Çernobil olayı, daha önce gizlenen başka termonükleer kazaları da su yüzüne çıkardı. Öte yandan, nükleer güce sahip ülkelerin yaptıkları nükleer denemeler, nükleer silah yapan fabrikaların ve nükleer santralların atıkları-pek çok başka etkenle de kirlenmekte olan- gezegenimizde etkisi yıllarca sürecek radyoaktif kirlenmeye yol açmaktadır. Ülkemizde ise, yüksek oranda radyasyonlu çaylar, büyük yerleşim merkezlerine yakın yerlerde, üstelik hiçbir koruyucu önlem alınmadan yakılmıştır. Örneğin, kısa bir süre önce Ankara yakınlarındaki Sarayköy'de yinelenen bu işlem sonucu, yüksek oranda radyasyonlu küller ve yanmamış çaylar açıkta, toprağı kirletmeye bırakılmıştır.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanvekili Dr Atila Özmen, çayda 41 bin bekerele varan radyasyon olduğunu kabul etmiş, ancak, "Bu oran önemli olmadığı için, çaylara çöp muamelesi yapıldığın" açıklamıştır. Oysa NÜSHED'in Bilimsel Danışma Kurulu'nun, uluslararası bilimsel kaynaklar ve Dünya Sağlık Örgütü'nün en son ölçülerine uygun olarak saptadığına göre, radyasyonun "en az dozu" kavramı ortadan kalkmıştır. Artık "olanakların elverdiği en düşük doz" ilkesi geçerlidir. Bilimsel Danışma Kurulu'muz, radyasyonlu çayların 5 bin tonunun sağlıksız biçimde yakıldığına, toplam 50 bin ton olan bu ürünün kalan bölümünün ne olduğunun bilinmediğine dikkat çekerek, sonucun, halk sağlığı açısından kaygı verici olduğunu belirtmiştir.

Dünyada ve ülkemizde çevreye duyarlı insanların, 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nü kutlamaya hazırlandığı şu günlerde, değerli bilim adamlarından oluşan Danışma Kurulumuz, ilgi alanımıza giren şu gerçeklere dikkat çekmeyi ve kamuoyunu uyarmayı görev saymıştır.

1. Türkiye'nin bir radyasyon haritası yoktur. Daha sonraki radyoaktif kirlenmeyi ölçebilmek için ivedilikle bir radyasyon haritası çıkarılarak "radyasyon durumu" ortaya konmalıdır.

2. Radyasyonun yükseldiğini haber veren alarm cihazları, ülke düzeyinde ve bilimsel standartlara uygun biçimde yerleştirilmelidir.

3. Radyasyonun "zararsız dozu" yoktur. Radyoaktif kirlenmenin söz konusu olduğu her alanda, "olanaklı olan en düşük doz" ilkesi yaşama geçirilmeli; bu bağlamda, radyasyonlu çaya normal çöp işlemi yapılmamalıdır.

4. Ankara yakınlarındaki Sarayköy'de açıktan bırakılan radyoaktif küller ve yarı yanmış çaylar, usulüne uygun koşullarda gömülmelidir. Bu çevredeki toprak, su ve besinlerde radyoaktivite ölçümleri yapılmalı; sonuçlara göre, gerekirse yeni önlemler alınmalıdır. Kalan 45 bin ton radyasyonlu çay için de, benzer önlemler uygulanmalıdır.

5. Artık tüm dünyada geçerli olan açıklık ve saydamlık politikaları, ülkemizde de geçerli olmalı; nükleer silahlardan radyoaktif kirlenmeye uzanan tüm alanlardaki gerçekler, kamuoyuna açıklanmalıdır. ■

Prof. Dr. Leziz Onaran

▼ **Protesto.** Tüm dünyada çevre kirliliğine radyoaktif kirlenmeye karşı tepkiler hızla artarken, Türkiye'de kamuoyu bu konuda bilgilenmiş dahi değil

Öğretmen hareketinin sorunları

BİRLİK VE YENİLENME

Öğretmen hareketimizin olağanüstü EĞİT-DER Kongresi'ne yansıyacak iradesi, en geniş birlik doğrultusunda somutlanacaktır.

...ilindiği üzere, sekiz yıllık bir kesintiden sonra, TÖB-DER kalıtı üzerinde 16 Şubat 1988 de EĞİT-DER'in kurulmasıyla birlikte, eğitim emekçilerinin sendikal haklar mücadelesi yeni bir boyut kazandı. Son derece kısıtlı olanaklar ve koşullar içinde, örgütsel geleneğe bağlı öğretmenlerin olağanüstü çabaları sonucu hareketimiz tüm eksiklerine karşın gelişip güçlenmeye, dal budak salmaya başladı. Ancak, ülkenin sosyo-politik yapısından kaynaklanan demokratik çıkışsızlığın öğretmen hareketimizi hem içten hem de dıştan etkilememesi olanaksızdı. Bir yandan emekçilerin durmak bilmeyen ekonomik, demokratik hak istemlerine karşı egemen güçlerin geçit vermez tutumları, diğer yanda sol siyasal güçlerin yaşanan dağınıklığa çözüm olarak geliştirip güçlendirmeye çalıştıkları somut birlik-birliktelik çabaları ve bunların yanında bazı siyasal ve demokratik yaklaşımların geçmişten gelen kronikleşmiş zaafları...

Eğitim emekçilerini zaafa uğratıp zayıflatmaya yönelik davranışlar kimden ve nereden gelirse gelsin eleştirilmelidir. Eleştiri ve özeleştiri güçleri zayıflatmaz terisine nitelikli yapar.

İşte böyle bir ortamda, EĞİT-DER örgütlülüğünün kollektif önderliğünde organize edilen, "Nasıl bir sendika? Sendikanın kuruluş tarihi ve yöntemi, sendikal haklar komisyonları, sendikal haklar forumu... gibi" çalışmalar, hareketimizin gündemini işgal etmeye devam etti, ediyor.

Uzunca bir süre, EĞİT-DER Merkezi önculüğünde ivmelendirilen bütünsel sendika mücadelesi, aralarında tartışmalı kişilerin de yer aldığı 23 öğretmenin tam bir oldu bittiyle kendilerini sendika kurucusu ilân etmeleri sonucu, sekteye uğradı. Bu durum, hareket içinde birimsiz bir tartışma, gereksiz bir gerginliğe neden oldu. Bir yanda, 83 şubedeki çalışan öğretmenlerin oluşturduğu sendikal haklar komisyonlarının iradesini ortaya çıkarmaya çalışan EĞİT-DER Merkez çoğunluğu ve onunla bütünleşerek örgütsel ilkeleri savunanlar, diğer yanda öğretmen iradesinden kopuk olarak yapılan sendika girişimine destek verenler... Bu kaosu eğitim emekçileri bir daha yaşamak istemiyorlar.

Böyle bir durumda, hiç kuşkusuz, örgütsel ilkelerden, birlik ve bütünlükten yana olmak, öğretmenler arasında gerginlik yerine yumuşama, küskünlük yerine diyalog üretmek, sorunları görüşmeler yoluyla çözümlemek en akıllı yoldur. Ancak, öğretmen hareketinde şimdiye dek süren gelişmeler, nesnel biçimde değerlendirilmelidir. Bunu yapabildiğimiz ölçüde önümüzdeki sürece ışık tutabiliriz.

Gelişmelerden çıkarılması gereken dersler

1- Grupsal ve zamansız çıkışlar, çıkışı yapanlarla, yapılacak çıkışın asli ve örgütlü sahipleri arasında gereksiz ve yıpratıcı tartışmalara yolaçmaktadır.

2- Örgütün bütünlüğünü ve örgütün demokratik iradesini yadsıyanların, güçlü ve doğru bir çıkış yapabilme şansları bulunmamaktadır.

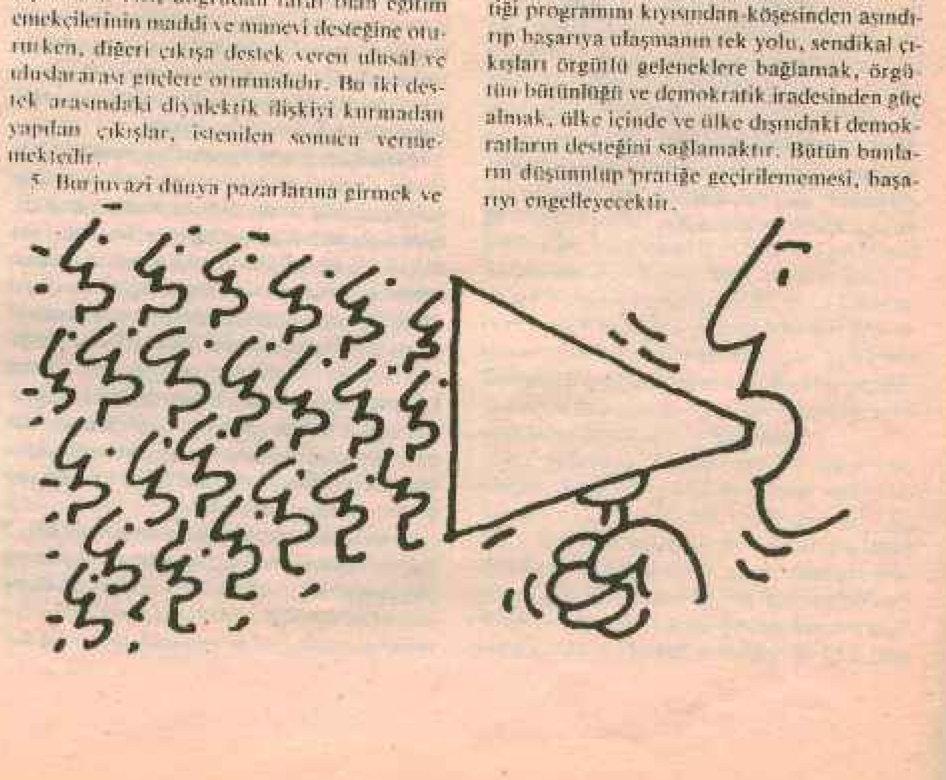
3- Teorik anlamda son derece geri hazırlanmış sendika projeleri sendika hakkının alınmasında, örgütlü mücadelenin yerini alamamaktadır. Azınlığın karşılaştığı sonuç, aceleci, grupçu çıkışlarla hakların elde edilemiyeceğini, tersine, ancak BİRLİKTE çıkışlarla elde edilen toplumsal kazanımların yanısıra, yasal hakların da elde edilebileceğini bir kez daha doğrulamıştır.

4- Bu tür çıkışların iki ayağı olmalıdır. Ayakların biri, doğrudan taraf olan eğitim emekçilerinin maddi ve manevi desteğine otururken, diğeri çıkışa destek veren ulusal ve uluslararası güçlere oturmalıdır. Bu iki destek arasındaki diyalektik ilişkiyi kurmadan yapılan çıkışlar, istenilen sonucu vermemektedir.

5- Burjuvazi dünya pazarlarına girmek ve özellikle de Avrupa Topluluğu ile bütünleşmek istemektedir. Bunun için sermaye birikimine ihtiyacı vardır. Bu, işçi ve emekçilerin daha düşük ücretle çalıştırılmaları ve daha yüksek fiyatla meta satın almaları anlamına gelmektedir. Burjuvazi, süresi şimdiden kestirilemeyecek zaman dilimi içinde gerçekleştirmeyi planladığı böyle bir programı önüne koymuştur. Program sınıfsal nitelikleri gereği, iktidar ve muhalefet partilerinden itiraz görmemektedir. Sendikal örgütlenmeyi hedefleyen tüm çıkışlar, programı kıyısından-köşesinden aşındıracağı için, şu anda burjuvazinin hiçbir kesiminden kolay ve açık destek alamaz. El altından verilen desteklerin ise bağlayıcılığının olmadığı, geçmişte görülmüştür.

Günümüzde burjuvazi, 1982 Anayasası ile oldukça geriletilmiş olan işçi ve emekçilerin ekonomik, demokratik ve politik haklarını, daha da geriletme girişimlerini sürdürmektedir. Bunun örnekleri, yakın geçmişte çıkarılıp, sendikal çalışma ve grevlere daha da sınırlamalar getiren "Grev Tüzüğü" ile, ulusal-toplumsal mücadeleleri bastırmaya yönelik "Doğu Kararnamesi" adıyla anılan 425 sayılı KHK'dir. Bütün bu gelişmeleri yok sayıp, zamansız, grupsal ve teorisi alabildiğince geriletilmiş bir sendika projesiyle burjuvaziden sendika alınabileceğini düşünmek, içinde başka niyet taşımıyorsa, tam bir boş hayaldir.

Burjuvazinin dünya pazarlarına girmek ve Avrupa Topluluğu ile bütünleşebilmek için önüne koyup, neredeyse dokunulmaz ilân ettiği programını kıyısından-köşesinden aşındırıp başarıya ulaşmanın tek yolu, sendikal çıkışları örgütlü geleneklere bağlamak, örgütün bütünlüğü ve demokratik iradesinden güç almak, ülke içinde ve ülke dışındaki demokratların desteğini sağlamaktır. Bütün bunların düşünülüp pratiğe geçirilememesi, başarıyı engelleyecektir.

Şimdi ne yapmalı!

EĞİT-DER, eğitim emekçilerinin grevli-toplusözleşmeli sendikal haklar mücadelesinde kullanabileceği en önemli araçtır. Eğitim emekçileri böyle bir aracı gözleri gibi koruyup geliştirmek zorundadırlar. Aracı ve onu kullanan eğitim emekçilerini zaafa uğratıp zayıflatmaya yönelik davranışlar, kimden ve nereden gelirse gelsin eleştirilmelidir. Bunu yapmamak, zaaf yaratanları görmezden gelmek demektir. Eleştiri ve özeleştiri, güçleri zayıflatmaz. Tam tersine, daha da nitelikli yapar. Bu nedenle gerektiğinde kullanılmalıdır.

Gelinen bu noktada yapılması gerekenler şunlardır:

1- EĞİT-DER'de demokratik merkeziyetçilik güçlendirilmelidir.

2- 1965'den beri TÖS, TÖB-DER ve EĞİT-DER örgütlülükleriyle gelişip güçlenen mücadele ilkeleri savunulmalı, gözardı edenler uyarılmalıdır.

3- Son gelişmelerle ortaya çıkan sorunlar, yetkili kişi ve kurulların bizzat kendileri veya görevlendirecekleri kişiler tarafından görüşmeler yolu ile çözülmeye çalışılmalıdır. Sorunların çözümünde odak noktası, EĞİT-DER'in bütünlüğü ve gelenekleri olmalıdır.

4- Öznesi öğretmen olan, grevli toplusözleşmeli sendikal mücadele ilkesi bayraklaştırılmalıdır.

5- Şube Sendikal Haklar Komisyonları'nın çalışma ve etkinlikleri daha da güçlendirilmelidir.

6- Sendikal çalışmalar içinde olan diğer kamu personeli temsilcilerinin oluşturduğu platformun çalışmaları hızlandırılıp etkinleştirilmelidir.

7- Bu platformun etkinlikleri, işçi sınıfının etkinlikleri ile dayanışma içerisine sokulmalı, varolan dayanışma artırılmalıdır.

8- 23 kişinin başını çektiği azınlığın yanlış ve sonuçsuz başvurusunun EĞİT-DER ve geniş eğitim emekçileri çevresinde yılgınlık yaratmasına geçit verilmemelidir.

9- Yapılması plânlanan girişimin içi ve arkası doldurulmadan, kesinlikle makamlara başvurulmamalıdır.

Öyle inanıyoruz ki, önümüzdeki süreç, öğretmen hareketinin birlik-dayanışma ve mücadele tarihinde görülmemiş sendikal uyanışımlar ve somut kazanımlar dönemi olacaktır. Her ne kadar birlik ve bütünlükten yoksun biçimde de olsa, 23 öğretmenin 28 Mayıs tarihli sendikal girişim dilekçesinin valilikçe kabul edilmemesini insan hak ve özgürlüklerine, öğretmenlerin sendika hakkına açık bir saldırı olarak kabul ediyor ve bu durumu protesto ediyoruz.

Yakın bir gelecekte, topyekün ve sonuç alıcı bir sendikal girişim için bugünden hazır olmalıyız. Mücadelemizin başarısı, hiç kuşkusuz birlik ve bütünlükten geçecektir. İnancımız odur ki, öğretmen hareketimizin 21-22 Temmuz'daki olağanüstü EĞİT-DER Kongresi'ne yansıyacak iradesi, en geniş BİRLİK doğrultusunda somutlanacaktır. Zaten istlendiğimiz tarihsel misyon tam da buna denk düşmektedir.

Bu inançla olağanüstü kongre delegelerini ve tüm eğitim emekçilerini saygıyla selamlıyoruz. ■

Her doğru sancılıdır

EĞİT-DER'de yaşanılan sancılar, ülkemizin içinde bulunduğu politik ve ekonomik yapıdan soyutlayarak ele almak bizi yanıltabilir.

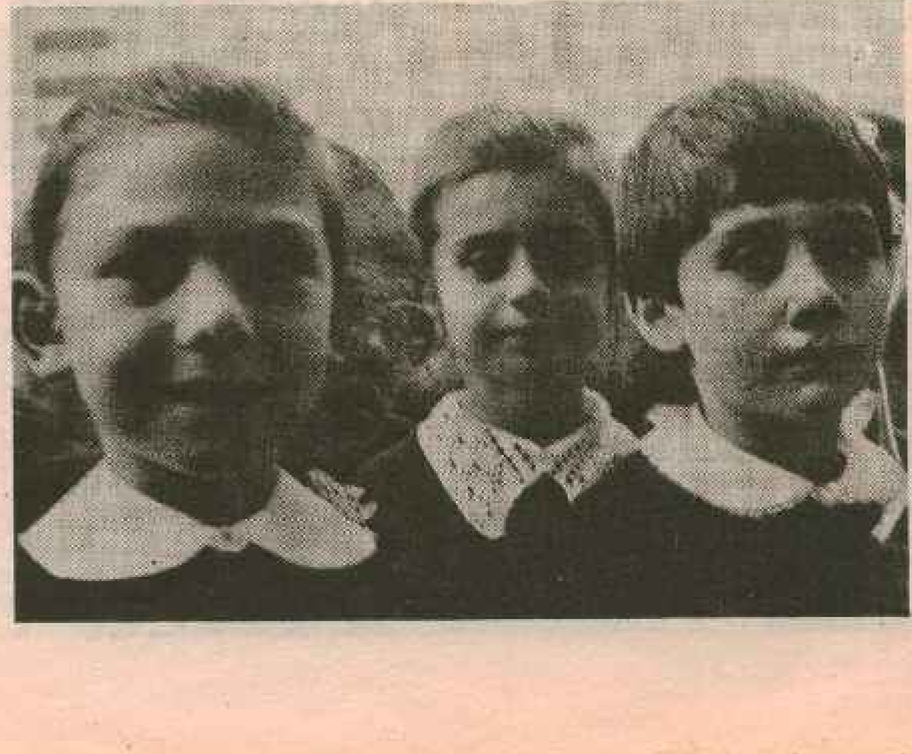
Toplumsal olaylar, doğa olaylarına benzer. Sakin ve dingin olan deniz, ani olarak çıkan tayfun ya da kasırganın etkisiyle kabarır, kıyıları hızla döverken kocaman gemileri yonga gibi şuraya buraya savurur, korkunç dalgaların oluşmasına neden olur. Bu nedenle kitlelerin sakin dingin durumuna aldanmamak, olayları med-cezir mantığıyla irdeleyip sorgulamamak gerekir.

Toplumsal olayların bilinen bir başka özelliği de, bunların birbirlerine karşılıklı olarak bağlı olduğu ve birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğidir. Nasıl ki, vücudumuzun herhangi bir yerindeki ağrı, ya da sızı tüm organizmayı rahatsız ve tedirgin ederse, toplumun bir kesimindeki rahatsızlık da tüm toplumu etkiler. Bunun en yakın ve çarpıcı örneği; Doğu ve Güneydoğu'da yaşanmaktadır.

12 Eylül'de toplumumuz çok şiddetli bir depremle sarsıldı. Tüm toplumsal değerler altüst oldu, demokratik kurum ve kuruluşlar kapatıldı, demokrasinin üzerine şal çekildi. Toplumumuz bu depremin şokundan daha kurtulamadı. 12 Eylül'de sahnelenen oyunun figüranlarından Nurettin Ersin; "Bizim sosyal düzenimiz, ileri, açık bir demokrasi uygulamasına müsait değildi. Bize disiplinli bir idare getirilmeliydi." (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1989) diyerek 12 Eylül'ün neden tezgâhlandığını açık bir biçimde ortaya koymuştur. Getirilen anayasa ve diğer yasal düzenlemeler, bu otoriter ve totoliter felsefe ve dünya görüşünü topluma zorla kabul ettirmek içindi. Bir türlü demokrasi yolunda ileri adımlar atamamamızın nedeni; demokrasiye giden yolların tümce tahrip edilmesi, köprülerin atılmasından kaynaklanmaktadır.

Tüm eğitim emekçileri grevli toplusözleşmeli, çağdaş bir sendika istiyor. Sendikanın yönetiminde öğretmen hareketine ivme kazandıracak, tabanın özlem ve istemlerini savunacak kişiler olmalı.

Depremin yıkım ve tahribatından en çok etkilenen toplumsal kesimlerin başında, öğretmenler ve eğitim kurumları olmuştur. Sömürücüler, bilinçli, inançlı, demokratik tavırlı, ülke yönetimine katılıp sorumluluk ve görev alacak nitelikte yeni kuşakların yetişmesini, ▶▶

◀ **Çocuklarımız.** Onlara hızla düşen bir eğitim kalitesi, Türk-İslam sentezi, kışla haline gelen okullar sunabiliyoruz.

katılımcı bir yönetimin ülkemizde de hayata geçmesini istemiyorlar. Sömürü ve vurgunlarını sürdürebilmeleri için bilgisiz, örgütsüz, lümpen, sorumsuz ve sağlıksız kişilerden oluşan bir toplumun yaratılmasının ortamını hazırladılar. Siyasi partileri, sendikaları, dernekleri ve tüm demokratik kurum ve kuruluşları kapattılar, düşünceyi, düşünceleri doğrultusunda örgütlenmeyi en büyük suç saydılar. Toplumumuzu ortaçağ karanlığına ittiler.

Çünkü, böyle bir toplumun alt yapısı oluşturulmadan 1980-1988 arasında 226 trilyon, 300 milyar lirayı emekçilerden zorla keserek, bir avuç holdingcinin kasalarına akıtmanın olanağı yoktu. Yine bu süre içinde, işçilerin, köylülerin ve memurların ulusal gelirdeki payı, yüzde 37.5'den, yüzde 13'e düşürülmüştür.

Ekonomik ve politik baskılara karşı, örgütlenmeyi ve sendikalaşmayı öne çıkaran, biçimde ulusal, özde evrensel bir eğitimi savunan öğretmenler, TÖS, TÖB-DER'in yüzyıllık öğretmen öncülüğüne ivme kazandırdılar.

12 Eylül'den sonra eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlere Devlet Bütçesinden ayrılan ödenekler azaltılmıştır. Buna karşılık silahlanmaya, bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanılan güvenlik güçlerine ayrılan ödenekler ise her yıl daha da artırılmıştır. Yalnız 1987 yılında, silah alımına 2.876 milyar dolar ayrılmıştır. 1989 yılında, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Devlet Bütçesinden ayrılan pay, Sağlık Bakanlığı'na ayrılan paydan daha fazlaydı.

Ayrıca 12 Eylül'den sonra eğitimin kalitesi iyice düşürüldü, devlet okulları birer kışla haline getirildi. Türk-İslam sentezi adı altında, çağdışı, bilim dışı bir eğitim sistemi zorla halkımıza dayatıldı. Doğa bilimleri, felsefe, sosyoloji ve Darwin okullardan kovuldu. Ezbere dayalı, beyin yıkayıcı, kitleleri uyuşturucu, kul-köle yetiştirici bir eğitim uygulamaya sokuldu. Din dersinin zorunlu kılınması ve Anayasa'ya konması, kitleleri uyutmak ve tepkisiz bir toplum oluşturmak içindi. Çünkü başka şekilde sömürülerini sürdürmeleri, emekçileri depolitize etmeleri mümkün değildi.

Bilgili, engin bir kültürle yoğrulmuş, pedagojik formasyona sahip öğretmen yetiştirme politikası tamamen terk edilmiş, öğretmenin toplumdaki değeri sıfıra indirilmiştir.

TÖB-DER kapatılmış, örgüt ve örgütlü öğretmen potansiyel suçlu sayılmış anarşinin ve terörün sorumlusu olarak gösterilmiştir. Hukukun ilkeleri şöyle dursun, kendi koydukları hukuk dışı yasaları bile çiğneyerek TÖB-DER yöneticileri apar topar cezalandırılmış, TÖB-DER'in mal varlığına elkonmuştur.

Onbinlerce öğretmen işkenceden geçirilmiş, binlercesinin görevine son verilmiş, çoluk çocuk birlikte aç ve perişan edilmiş, yuvaları dağıtılmış sürülmüş, onlarcası işkence tezgahlarında katledilmiştir. Nazif Kaleliler hastanelerde bile ayaklarından karyolalara zincirle bağlanmış, Sıddık Bilgin'lerin cesetleri yeplerin arkasında sürüklenmiştir.

Işıktan ve aydınlık beyinlerden korkan 12 Eylül'ün piyonları ve onların sivil uzantıları öğretmen ve TÖB-DER düşmanlığını yerleştirmek için tüm iletişim araçlarını ve devletin olanaklarını seferber etmişlerdir. Skolastik ve medrese eğitimini hortlattılar, dine dayalı teokratik dünya görüşünü yeni kuşakların beynine oya gibi işlediler. Bunun içindir ki, 1990 Devlet Bütçesinden Kültür Bakanlığı'na 484 milyar ayırırken, Diyanet İşleri Başkanlığı'na 1 trilyon 250 milyar ödenek ayırdılar.

Tüm bu ekonomik ve politik baskılara karşın, örgütlenmeden yana, öğretmenin ekonomik, demokratik ve mesleki hakları bazında sendikalaşmayı öne çıkaran, biçimde ulusal, özde evrensel bir eğitimi savunan öğretmenler, "abece" dergisini çıkararak bir araya geldiler. TÖS, TÖB-DER çizgisinde sürüp gelen yüz yıllık öğretmen örgütçülüğüne yeni bir ivme kazandırdılar.

EĞİT-DER bu etkinliklerin sonucu olarak doğdu. Hiç kuşkusuz EĞİT-DER, yalnızca emeklilerin kurduğu sıradan bir örgüt değildi. Çalışmaları ve etkinlikleriyle bunun böyle olmadığını dosta-düşmana gösterdi. Paneller, açıkoturumlar, sendikal haklar kurultayları düzenliyerek iç ve dış kamuoyunun dikkatlerini öğretmenlerin üzerindeki ekonomik ve politik baskılara çekti.

Tabanda yapılan çalışmalar şu gerçeği yalın bir biçimde ortaya koydu; öğretmenler ve tüm eğitim emekçileri, grevli toplu sözleşmeli sendika istiyor. Sendika çağdaş olmalı ve sendikada kesinlikle ideolojik-politik birliktelik sağlamaya kalkışılmamalı. Ayrıca öğretmenler arasında sağ sol, ileri-geri ayrımı yapılmamalı. Çünkü öğretmen hareketine, sendikal mücadeleye yapılacak en büyük kötülük, sendikanın ya da derneğin yönetiminde, aynı ideolojik-politik kişilerin bulunmasını öne çıkarmak ve bunu savunmaktır. Böyle bir tutum sendikayı parçalar, gücünü azaltır ve hareket alanını daraltır. Sendikanın yönetiminde, öğretmen hareketine ivme kazandıracak onun birlikteliğini pekiştirecek, temsil yeteneği olan, tabanın özlem ve istemlerini egemen güçlere karşı en iyi bir biçimde savunan kişiler olmalıdır. Öğretmen politik düşüncesini sendikasına egemen kılmaya kalkışmamalı, ama siyasi bir partiye girebilmeli ve orada düşüncelerinin hayata geçmesi için mücadele yapabilmeli. Bu da suç sayılmamalıdır. Örgüt içi demokrasi en ileri boyutlarda ve eksiksiz olarak işletilmeli. Tabanla tavan arasındaki demokratik kanallar sürekli açık tutulmalı.

Çağdaş bir sendikanın ne olup olmadığına da bu koşullarda sendikanın kendi yetkili organları karar vermelidir. Sendikaya şu ya da bu sıfatın eklenmesi, şu ya da bu nitelikteki öğretmenin sendikaya üye olabileceğini öne çıkarmak, öğretmenlerin tümünü aynı çatı altında toplamayı engeller, sendikanın gücünü azaltır, onu egemen güçler önünde zayıf düşürür. Bu konuda tek ölçü, öğretmenin sendikal mücadeledeki etkinliği ve tavrı olmalıdır.

EĞİT-DER'de olanları, yaşanılan sancıları ülkemizin içinde bulunduğu politik ve ekonomik yapıdan soyutlayarak ele almak da bizi yanıltabilir. Ülkemizde Batı ölçütlerine uygun bir demokrasinin kurum ve kuruluşları yoktur. Halen düşünce örgütlenme suç sayılmaktadır. Bunun sonucu sendikalara ve derneklere başka misyonlar yükleme gündeme gelebilmektedir. Sendikalar ya da diğer meslek örgütleri ideolojik ve politik çözümlerin tartışıldığı bir arena haline dönüştürülebilmektedir. Yanlışlık ve sakatlıklar buradan kaynaklanmaktadır. Unutmamak gerekir ki, organizma sindiremediği ya da kendisine yararı olmayan yabancı maddeleri dışarı atar. Ayrıca siyasi partinin işlev ve görevini, sendikaya ya da derneğe yüklemeye kalkışmak, yalnız sendikal mücadeleye zarar vermekle kalmaz, o yükü başka yerlere yüklemek isteyenlere de zarar verir. Bunun sonucu gemi üzerindeki yükle birlikte batabilir.

Bir kere sendika, sömürüyü ortadan kaldırma aracı değildir. Sömürüyü sınırlandırma savaşımı verir. Bir başka deyişle, iktidar mücadelesi vermez. Bu açıdan sendikaya ideolojik bir misyon yüklemeye kalkışmak, sendikanın çalışma ve etkinlik alanını daraltacağı gibi, üyelerinin özlem ve isteklerini de yerine getiremez. Ayrıca ülkede verilmekte olan demokratik mücadeleye de zarar verir.

Türkiye öğretmen hareketi, ilk kez sendika hakkı için başvuruda bulundu. Hukuki bir mücadelenin kapısını aralıyor. Bu bir doğumdur. Ve her doğum gibi sancılı olacaktır, olmuştur da... Ancak öğretmen hareketi bu darboğaz ve engelleri mutlaka aşacak, 21-22 TEMMUZ'da bu düğümü mutlaka çözecektir. Hem de demokratik yöntemlerle. Ben buna içtenlikle inanıyorum. Yüz yıllık demokratik öğretmen hareketinin bilgi ve deneyim birikimi bu doğrultudaki iyimserliğimin kaynağını oluşturuyor.

Öğretmenlerimiz Olağanüstü Kongreyi en demokratik bir ortamda sonuçlandıracak, öğretmen hareketine yeni bir demokratik ivme kazandıracak ve ülkemizdeki, genel demokratik mücadeleye de katkıda bulunacaktır. Bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın. ■

▶ **Gültekin Gazioğlu.** 12 Eylül tüm TÖB-DER yöneticilerini suçlu ilan etti

FİİLEN VAR OLMAYAN SOSYALİZM

"Fiilen var olan sosyalizm" teorisi klâsik Marksist sosyalizm teorisinin köklü bir revizyonuna dayanıyor.

Kapitalist olmayan ülkeler topluluğunun büyük çoğunluğunu alt üst eden "1989 devrimi", bütün dünya marksistlerini çok yönlü ve geniş kapsamlı bir yeniden değerlendirme göreviyle karşı karşıya bırakıyor. Bu görevin çok yönlülüğü ve geniş kapsamlılığı üzerinde ne kadar durulsa azdır. Kapitalist olmayan ülkelerde eskiden de büyük "şoklar" yaşanır; bunların dalgaları, dünya solunun bütün kesimlerinde etkisini duyururdu. Kruşçev'in 20. kongrede Stalin dönemi konusundaki "ifşaat"ı, Çin'deki "büyük proleter kültür devrimi", Çekoslovakya'nın Varşova Paktı kuvvetlerince işgal edilmesi, sözüm ona sosyalist ülkelerin Güneydoğu Asya'da birbiriyle savaşa tutuşması gibi.. Ancak bunların ardından sorguya çekilen, Marksizm adına uygulamaya konmuş **pratikler** olur;bunlar, tartışmanın tarafları için ortak bir bakış çerçevesi oluşturan Marksist teorinin ölçütlerine başvurularak eleştirilir ya da haklı çıkarılırdı. Bu gün ise durum farklı: Marksist **teorinin** kendisi ya da en azından bu teorinin temel kabulleri hızla tartışmanın ana ekseni haline gelmekte.

Görevin nesnesi ne denli çok yönlüyse öznesi de, o denli geniş kapsamlı. Bir zamanların dogmacı "Marksistler"i, kapitalizmi kapitalizm yapan özelliklerin (özel mülkiyetin, piyasanın, kâr güdüsünün ve rekabetin...) erdemlerini birer birer keşfetme yarışına çıkmışlarken emperyalizmin, şu ya da bu "sosyalizm" deneyimiyle sınırlı kalmayan, Marksizmin ve sosyalizm tasarısının tümünün inandırıcılığını yok etmeye yönelik bir haçlı seferi başlatmaması düşünülemezdi. İçinde yaşadığımız koşullarda bu ideolojik saldırı, yalnız Marksizm adına ona fırsat vermiş olanları değil, bütün o "deneyimler"i öteden beri eleştirenleri de etkiliyor. Onlar da, Doğu Blokunda somutlaşmış biçimiyle merkezî plânlamanın başından beri bürokratik bir çarpıklıkla malûl olduğunu; bu deneyimin başarısızlığının piyasanın üstünlüğünü de, hem merkezî, hem demokratik, hem de etkin bir plânlamanın olanaksızlığını da kanıtlamaya yetmeyeceğini iddia etmekle artık yetinemezler. "Reel kapitalizm"in akıl dışılığını, yıkıcılığını, doğa ve insan düşmanı karakterini **pratikte**; yozlaşmaya karşı kurumsal güvencelerle donatılmış, burjuva demokrasisinden her bakımdan (nicelikçe ve nitelikçe) üstün bir sosyalist demokrasinin her düzeyde (işletmelerin, ekonominin tümünün ve toplumun yönetiminde) işlerliğini -şimdilik pratikte değilse bile- programatik düzlemde kanıtlamak, kapitalizme boyun eğmeyi reddedip sosyalist bir alternatifi savunmaya devam etmek isteyen herkes için bir kaçınılmazlık.

* * *

Marksistleri bekleyen bu genel hesaplaşmanın,önemsiz sayılamayacak bir boyutu da, kapitalizm sonrası toplumları açıklama iddiasıyla ortaya atılmış teorilerle hesaplaşma gereği. Doğu Blokundaki hercümercin ardından, bu teorileri pratiğin sınavından geçirmek için yeterince zengin bir ampirik malzemenin birikmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Ülkemiz solunda Sovyetler Birliği ve öteki Doğu Bloku toplumlarını sosyo ekonomik açıdan nitelemekte kullanılan en yaygın yaklaşım "reel sosyalizm" ya da "fiilen var olan sosyalizm" (rialno suşçistvuyuşçiy sotsializm) teorisiydi. Bu teori, klâsik Marksist sosyalizm teorisinin köklü bir revizyonuna dayanıyor; sakatlığı daha adından başlıyordu. Öyle ya, neden sosyalizm **sans phrase**, düpedüz sosyalizm değil de ille "reel" sosyalizm? Hele bu terim, onu bu toplumları övmek için değil, yermek için kullananların (örneğin söz konusu terimi, bu toplumlara sosyalist dememek için, "duraksayarak" benimsediğini söyleyen Rudolf Bahro'nun) ağzında daha da anlamsızlaşıyordu. Öyle ya, sosyalizm olmayan bir "reel sosyalizm" nasıl reel olabilirdi ki?

İşin tarihçesine kısaca bakalım. Marx ile Engels'in zamanında komünizm ile sosyalizm arasında özsel bir ayırım gözetilmezdi. II. Enternasyonal Marksistlerinin Engels'ten sonraki kuşağı, o arada Kautsky, sosyalizmi, üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla özdeşlemiş, böylece komünizmden koparmıştı. Lenin ve Bolşevikler, sosyalizm/komünizmin tanımına özgün içeriğini geri verdiler: sınıfsız, metasız ve piyasasız, devletin köreldiği bir toplum. Böyle bir toplum, doğası gereği ancak kapitalizminkinden üstün bir üretici güçler temeli ve küresel bir coğrafya üzerinde kurulabilirdi. Stalin ile birlikte başlayan revizyonun Kautsky'lerin tanımına dönüşle sonuçlanmayıp komünizmin bile devlet cenderesine sokulmasının ayrıntıları bu yazının konusu değil. Biz, burada "fiilen var olan sosyalizm" teorisinin yandaşları ile karşıtları arasındaki tartışmanın bir tek yönü üzerinde odaklaşalım.

Teorinin yandaşlarına bakılırsa, kapitalist olmayan ülkeleri "reel sosyalist" diye tanımlamak, sosyalizmi, elle tutulur, gözle görülür bir alternatif halinde ete kemiğe büründürerek, kapitalist ülkelerde yürütülen sınıf mücadelesini güçlendiriyordu. Teorinin karşıtlarına göre ise, kapitalist dünyanın kilit ülkelerinde dolaysız çıkarları ve demokratik haklar için mücadeleye atılmaktan geri durmayan işçi sınıflarının sosyalizm için bir türlü istenen ölçüde seferber olmayışının başlıca sorumlusu bu ülkelerin ürkütücü gerçekliğiydi. Kapitalist ülkelerdeki Marksistler, kendi istedikleri sosyalizmin "fiilen var olan sosyalizm'den çok farklı olduğunu ısrarla vurgulayacakları yerde, bu ülkelerin sosyalizm iddiasını onaylayacak olurlarsa sosyalizm mücadelesinin sırtındaki kamburu olsa olsa katmerleştirirlerdi.

Gelişmeler hangi tarafı haklı çıkardı? "Reel sosyalist" ülkelerin yöneticileri, içinde bunaldıkları iktisadi güçlüklerden, piyasayı, özel mülkiyeti genişletecek, kapitalist dünya pazarıyla daha sıkı bütünleşerek kurtulmayı savunur ve tasarlarlarken kapitalist ülkelerdeki Marksistler, emekçi sınıfları, bütün bunları ortadan kaldırmak için özveriye çağırmakta eskisinden çok daha fazla zorlanmayacaklar mıdır? Dahası en önemlisi Doğu Avrupa ülkelerinin kimilerinde, kapitalizme dönüşü açıkça savunan sağcı partiler seçim kazanır; komünist partileri, sömürücü sınıfların ya tamamen tasfiye edilmiş ya da alabildiğine marjinal bir konuma indirgenmiş olduğu bu ülkelerde -Bulgaristan dışında- yüzde 10 ila 20 oyla yetinmek zorunda kalırken kapitalist ülkelerdeki Marksist partilerin itibar ve oy kaybı, hızlanarak sürmeyecek midir?

> **"Reel sosyalizm" sosyalist toplumları övmek için değil, yermek için kullananların ağzında daha da anlamsızlaşıyor. Sosyalizm olmayan bir "reel sosyalizm" nasıl reel olabilir ki?**

"Fiilen var olan sosyalizm" teorisi dünya solunda bu denli yaygınlık kazanmamış olsaydı da, Doğu Avrupa depreminin sosyalizm tasarısının inanırlığına gölge düşürmesi, elbette büsbütün önlenemezdi. Ama olumsuz etkilerinin bir nebze sınırlanabileceğini öne sürmek çok mu yersiz bir var sayım olur?

"Fiilen var olan sosyalizm", başını Demokratik Almanya'nın çektiği bir süreç içinde "fiilen var olmayan sosyalizm"e dönüşmeye yüz tutarken, söz konusu teoriye ve temsil ettiği gerçekliğe daha büyük bir kıskançlıkla sarılanlara gelince... Onlarınki, eski önderleri, bir punduna getirip dört duvar arasına göndermekten ve bütün kabahati onlara yükleyip, yeni koşullar altında siyasi ikbâl avcılığını sürdürmeye çalışmaktan elbette daha faziletli bir davranıştır. Ama asıl büyük fazilet, yanılgıyı açıkça kabul etmek değil midir? ■

Prof. Dr.
Ülkü Azrak

YEREL YÖNETİMLER VE İKTİDAR

Merkezi iktidar, muhalefet partilerinin elindeki belediyelerin başkanlarını, çok kez yersiz suçlamalarla görevden uzaklaştırmış ve yerine çoğunlukla iktidar partisi mensubu birini belediye başkanı olarak atamıştır.

Yerel yönetimler, klasik anlamında yerel halkın birarada yaşamaktan doğan ortak gereksinmelerini karşılamaya yönelik etkinlikleri, yani yerel kamu hizmetlerini görme amacını taşıyan yönetsel kuruluşlardır. Yerel yönetim ilkesi, merkez yönetiminin yükünü azaltarak bir yönetsel denge kurulması zorunluğundan kaynaklanmakla birlikte bu ilkenin siyasal boyutu da vardır. Büyük kamu hukuku bilgini M.HAURIOU'nun da vurguladığı gibi, **kamu erkinin devlet ile yerel yönetim arasında paylaşılması siyasal bir süreçtir**. Bu süreci etkileyen faktörler ülke ekonomisinin özellikleri olduğu kadar siyasal rejimin de niteliğidir. Azgelişmiş ekonomilerde merkezden yönetimin ağırlık taşıdığı gözlenebileceği gibi, otoriter rejimlerde de yerel yönetimle devlet arasındaki kamu erki bölüşümü ikincisinin lehine çözüme bağlanır. Bu olguyu doğrulayan örnekler bulmak hiç te güç değildir. Nasyonal Sosyalist Almanya'da yerel yönetimlerin görev ve yetki alanlarının daraltılarak, yerel özerkliğin tümüyle ortadan kaldırılması, savaş yılları Fransa'sında Vichy rejiminin aldığı önlemlerle eski merkeziyetçi yapıya yeniden canlılık kazandırılması, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalelerinde yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının görevinden uzaklaştırılarak bu kuruluşların merkezi otoritenin yoğun denetimi altına sokulması, yerel yönetimin siyasal süreç içerisindeki rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Yerel yönetimin tarihsel kökeni de onun siyasal boyutuna ışık tutabilir. Gerçekten batıda tipik yerel yönetim biçimi olan komünler halkın ve özellikle meslek gruplarının, burjuva sınıfının güçlenmesi sürecine paralel olarak örgütlenmesi sureti̇yle, devletin iradesi dışında kendiliğinden ortaya çıkmış kuruluşlardır. Türkiye'de ise bu konuda farklı bir tarihsel oluşum süreci söz konusudur. Gerçekten belediye örgütünün ilk kez kurulduğu Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfın eğilimleri kadar toplumun yaşam biçimi de yerel demokrasiden ve siyasal katılımdan uzak olduğu için yerel yönetimin ortaya çıkışı da batıda olduğu gibi bir siyasal sürecin sonucunda değil, yukardan aşağı yapılan bir yönetsel reform hareketinin içerisinde olmuştur. Bu olgu, Türkiye'de yerel yönetimin günümüzdeki karakterini ortaya koyacak kadar önemlidir. Unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti, cumhuriyete, koyu merkeziyetçi sistemi miras olarak bırakmıştı. 1930 tarihli Belediye Kanunu da bunun derin izlerini taşımaktadır. Bu yüzdendir ki yerel yönetimlerin siyasal iktidarla olan ilişkiler sistemi, çok partili yaşama geçildikten sonra yeni sorunlar yaratmıştır. Bu sorunlar günümüzde de sürüp gitmektedir.

Azgelişmiş ekonomilerde merkezden yönetimin ağırlık taşıdığı gözlenebileceği gibi, otoriter rejimlerde de yerel yönetimle devlet arasındaki kamu erki bölümüşü ikincisinin lehine çözüme bağlanır.

Merkezi iktidar - yerel iktidar ilişkisi

Merkezi iktidar gibi, yerel iktidar da genel-objektif kural koyma (geniş anlamda yasama), bütçe yapma, yürütme ve memur atama gibi kamu erkinden doğan yetkileri kullanır. Ayrıca her iki iktidar da demokratik bir devlette halk iradesinden kaynaklanır. Bu nedenle aynı kaynaktan gelen bu iki iktidarın bir karşıtlık ilişkisi (antagonizma) içerisinde olmaması gerekir. Kuşkusuz ki bu sonuca varabilmek için halk iradesinden kaynaklanan tek iktidarın merkezi iktidar olduğu görüşüne dayanan saltçı ve monist (tekçi) demokrasi görüşünden değil, dengeci, çoğulcu ve es-

nek bir demokrasi görüşünden yola çıkılması gerekir, ki çağdaş demokratik iktidar kavramını da başka türlü anlamak olanaksızdır.

Bununla birlikte iki iktidarın kullanılışı bakımından farklı hukuki düzeyler söz konusudur. Şöyle ki, merkezi iktidarın dolaysız temeli ve sınırı Anayasa olmasına karşılık, yerel iktidarın dolaysız temeli ve sınırı merkezi iktidarın yaptığı yasalardır. Başka ülkelerin anayasalarında olduğu gibi 1961 ve 1982 TC anayasaları da yerel yönetimlerin örgütlenmeleri ile yetki ve görevlerinin düzenlenmesini yasaya bırakmıştır. Yasama gücünü elinde tutan merkezi iktidara anayasa ile getirilen en önemli sınır, yasal düzenlemenin "**yerinden yönetim ilkesi**"ne (self-governement) uygun olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında da yerinden yönetim ilkesinde ifadesini bulan yerel iktidar, merkezi iktidarın sınırını oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki merkezi iktidarın yerel iktidarı denetleme yetkisi de demokratik rejimlerde açık seçik bir biçimde tanımlanarak sınırlanmıştır. Öte yandan Türkiye'de eskiden yerel yönetimler üzerinde merkezi iktidarın vesayet yetkisi içerisinde görülen ve Belediye Kanunu ile merkezi yönetimin eline verilmiş olan yerel yönetimin seçilmiş organlarının organlık sıfatının kaybedilmesine karar verme yetkisi, 1961 ve 1982 Anayasaları ile yargı organına verilmiştir. Bu düzenleme, kuşkusuz yerel iktidarı güçlendirici ve güvence altına alıcı nitelik taşımaktadır. Yalnız 1982 Anayasası bu güvenceyi ciddi biçimde zayıflatıcı bir hüküm içermektedir. Gerçekten Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrası yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kaybetmeleri konusunda yargı organının karar vermesini öngördükten sonra, şöyle bir ifade kullanmıştır: "Ancak, görevleriyle ilgili bir suç sebebiyle hakkında soruşturma ve kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir". Bu hükmün bir TRUVA ATI olduğunu, uygulama bize göstermiştir. Merkezi iktidar, muhalefet partilerinin elindeki belediyelerin başkanlarını, çok kez yersiz suçlamalarla yargı organı önüne sürükledikten sonra, İçişleri Bakanı eliyle bunları görevden uzaklaştırmış ve 3394 sayılı yasayla değiştirilen Belediye Kanunu'nun 93. maddesine göre de bunların yerine çoğunlukla iktidar partisi mensubu olan belediye meclisi üyelerinden birini belediye başkanı olarak atamıştır. Bu süreç, yerinden yönetim ilkesinin özüne vurulan bir darbe olduğu gibi, yerel iktidara da yapılan haksız bir müdahaledir.

Merkezi iktidarın yerel iktidar üzerindeki ciddi bir baskı aracını da kentlerin imar planlarıyla düzenlenmesine yaptığı müdahaleler oluşturmaktadır. Türkiye'de siyasal iktidarın son döneminde "turistik kentsel yörelerin merkezi yönetimce düzenlenmesi" adına yaptığı müdahaleler bir yandan siyasal iktidarın partizanca politikasını yürütme aracı, beri yandan da büyük kentleri objektif anlamda birer "**metropolis**" olarak ele almak yerine sadece kazanç amacına yönelik bir sömürünün konusu olarak birer "**profitopolis**" niteliğinde görme eğiliminin gerçekleştirme aracı niteliği kazanmıştır. Yargı organının bu konuda verdiği kararlar, sözünü ettiğimiz gerçeği açıkça ortaya koymuştur. ■

SÖZÜM SANADIR

Hangi mesleği seçmeli?..

Geçenlerde bir grup gençle konuşuyorduk. "Hangi mesleği seçmeleri gerektiğini" sordular. Kişisel istekleri vardı, ailelerinin beklentileri vardı, toplumsal yönlendirmeler vardı. Bunların arasında nasıl bir denge kurmalılar, kendileri için en iyi mesleği nasıl seçmelilerdi?

Onlara değişik bir yöntem önerdim. Bilinen yöntemler hep "mesleğiniz ne olmalı?" sorusunun yanıtını arıyordu. Ben de onlara "hangi mesleği yapmamalıyım?" sorusuyla başlamalarını önerdim. Bu yöntemin daha yararlı, daha aydınlatıcı olacağını düşünüyordum. (Aslında pek çok alanda başarılı sonuçlar verebilecek bir yöntemdir ya.) Birlikte "önce olumsuz"u düşünmeye başladık. Beni de şaşırtan bir istekle hemen de sonuçlar belirmeye başladı. İnsanların "istemedikleri şeyleri istedikleri şeylerden daha çabuk anlayıvermeleri hep dikkatimi çekmiştir.

Sıra benim görüşlerimi açıklamaya gelmişti. Ben de aklıma gelenleri şöyle sıraladım:

1. KUTSAL MESLEKLERİ seçerseniz, mesleğin niteliği gereği "aziz ya da derviş" olmayı göze almalısınız. "Kutsal meslekler" para pul için yapılmayan, çalışma saatleri olmayan, gece gündüz çalışılan, karşılığında fazla bir şey beklenmemesi gereken, mensuplarından hep fedakârlık beklenen mesleklerdir. Bu konuda aklıma hemen gelenler öğretmenlerle hemşirelerdir. "Öğretmenlik" de, "hemşirelik" de kutsal mesleklere iyi örnek olan mesleklerdir. "Doktorluk" mesleği de kutsal sayılır ama onun kutsallığı yapıldığı yere göre değişir. Sağlık ocağı tabipliğini gözden ırak yerlerde yaparken "kutsal mesleğin mensubu" olursunuz da, büyük kentlerin ünlü uzmanlarının yaptığı iş pek "kutsal" sayılmaz.

"Sizler, bu kutsal mesleğin mensupları..." sözleriyle başlayan bir konuşma beni hep irkiltmiştir. İçimden "eyvah, bunun altında bir iş var" diye düşünmüşümdür, hep de öyle çıkmıştır. Bu meslekler, toplumda emekleri sömürülenlerin mesleğidir. Siz hiç ticaret erbabının toplantılarında "sizler, kutsal ticaret mesleğinin mensupları" diye bir konuşma başlangıcı duydunuz mu? Gerek yoktur da ondan. Öyleyse, bunu bir düşünün.

2. TEHLİKELİ MESLEKLERİ de düşünmeniz gerekir. Geçmişte "tehlikeli meslekler" denince akla gelenlerin başında "pilotluk" yer alırdı. Bir aile, çocukları "pilot" olmak isteyince kara kara düşünürdü. "Aman uçak düşer de çocuğumuz ölür mü?" diye bir korku aileyi sarardı. Şimdi modern uçaklarda durum çok değişti. Şimdinin "tehlikeli meslekleri"nin başında "yazı işleri müdürlüğü" mesleği yer alıyor. "Yazı işleri müdürlüğü" çok tehlikeli bir meslektir. Dergi ya da gazetelerin "yazı işleri müdürlüğü" mesleğini seçerseniz, yıllarca hapis yatmayı göze almanız gerekir. Eğer bu mesleği "tehlikesiz" alanda yapmak istiyorsanız, siyasal ya da düşünsel yayın organlarını değil de "moda, spor, magazin" organlarını seçmelisiniz. Onlarda da yeraltı dünyasına bulaşmamaya gayret etmeniz gerekir.

"Gazetecilik" mesleği de gayetle tehlikeli meslekler arasındadır. Dışardan çok çekici görünür ama içine girince tehlikelerini farkedersiniz. Muhabirlik sırasında polis copu yemeyi, itilip kakılmayı, gözaltına alınmayı hesaba katmalısınız. Daha sorumlu yerlere gelince de pek de bilmediğiniz yasaların ayrıntılarını öğrenmek zorundasınız. Elbette bu da sizin nasıl gazetecilik yaptığınıza bağlıdır ama işte düşünmek zorunda olduğunuz mesleklerden birisidir bu.

Dahası da var ama onları da siz düşünün.

3. KARTVİZİT BASTIRIRKEN ne yazılacağını düşünmelisiniz.

Örneğin OBOİST sözcüğü kartvizitinizde nasıl durur? Okuyan bundan ne anlar? OBOİZM adında yeni bir sanat akımının yaratıcısı olduğunuzu mu, yeni duyulan süper teknik mesleklerden birini mi, "obua" denilen müzik aletini çaldığınızı mı? Kartvizitin anlaşılıp anlaşılmaması, seçeceğiniz mesleğin toplum içindeki "tanınmamışlığını" belirlecektir. Eğer buna önem verecekseniz, siz gene babadan kalma mesleklerden birine kapağı atmaya bakın. Avukatlık, mühendislik, buna benzer meslekler her zaman sizin önemli bir işiniz olduğunu düşündürtür. Elbette, meslekle iş aynı şey değildir ama bunu siz bile bilmedikten sonra kim nerden bilecek? Teknik mesleklerin hiyerarşisini de kartvizitiniz için düşünmelisiniz. Örneğin YÜKSEK İNŞAAT MÜHENDİSİ çok etkileyicidir. Eğer yükseklik korkunuz varsa daha alçakgönüllü olabilirsiniz. Ama kartvizit düşünmüyor da her yerde işe yarar, pratik geçerliliği olan meslekleri yeğliyorsanız, "teknisyen"lik size sürekli iş olanağı sağlıyabilir. Gerisi size kalmış.

4. ZENGİN EDEN MESLEKLER sizi en çok ilgilendiren konuysa, boşuna yıllarınızı harcamayın. Hangi mesleği seçerseniz seçin, kafayı zengin olmaya taktınızsa boş yere mesleğinizi zorlayacaksınız. Zengin eden meslek yoktur. Zengin olan kişiler vardır. Zengin olmayı garantilemek için hayata "mesleksiz ve işsiz" olarak başlamak gerekir. Size gerekli olan üniversite eğitimi değildir. Yüksek dozda hırs, her şeyi yaptıracak gözükaralık, kendinden başka kimseyi düşünmeyen "bencillik", duygulara yer vermeyen "zalimlik" bu yolun gerekli nitelikleridir. Kendinizi tartın, ölçün biçin, böyle biriyseniz, hemen işe başlayın. Nerden başladığınızın hiç önemi yoktur, nasıl başladığınızın çok önemi vardır.

Gençlere bunları söyledim. Sonra da "acaba yanlış mı yaptım?" diye düşündüm durdum... ■

Doç. Dr.
Yücel Çağlar

ORMANLARIMIZ YAĞMA HASAN'IN BÖREĞİ Mİ?

Kimseler kalkıp dövünmesin birçok ormanlık koyun yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına 49 yıllığına "kiralanmasına"; güldürmece oluyor.

Son on yıldır Türkiye'de yaşanmakta olanlar için çeşitli yönlerden pek çok yakıştırma yapılabilir. Ancak, herhalde usulsüzlüklerin, yolsuzlukların, giderek ahlaksızlıkların anayasal ve yasal düzenlemelerle güvenceye alınması bu dönemin en belirgin özelliği sayılacaktır. Söz gelimi "Anayasayı bir kez ihlalden ne çıkar" diyebilenler, Anayasanın güvencesi olması gereken oruna getirilip oturtulmamış mıdır; bedenini satarak geçinmek zorunda bırakılanlara tecavüz etmek suç olmaktan çıkarılmamış mıdır; muhbirlik yüceltilmemiş midir; M.Kemal Atatürk'ün başarabildiklerinden ayakta kalabilenleri bir kararname ile yerle bir edenler onun adıyla anılan ödüllerle ödüllendirilmemiş midir; tüm toplumun, ama ağırlıkla da emekçi sınıf ve katmanların aşından kesilenlerle yaratılabilmiş, getirisi en yüksek ve rimli kamusal varlıkları "mülkiyetin tabana yayılması", "verimliliğin artırılması" vb. zırvalarla yerli ve yabancı tekellere satılmamış mıdır? Özel olarak çaba gösterildiğinde bu örnekler daha da artırılabilecektir kuşkusuz. Ormanların, "kamu yararı" bulunduğu gerekçesiyle, deyiş yerindeyse üç kuruşluk sermayesi olan herkese 49 yıllığına kiralanması uygulamasının hızla yaygınlaştırılması, doğal olarak bunca yozluk içinde kolaylıkla gözlerden kaçırılabilmektedir. Oysa, 1982 Anayasası bile, "**bütün ormanların gözetiminin**" devletin sorumluluğuna bırakılması; devlet ormanları üzerinde "**kamu yararı dışında irtifak hakkı tesis edilemeyeceği**" yaptırımlarına yer verilebilmiştir.

Devlet ormanları, siyasal iktidarların, çıkarları gerektiğinde en kolay gözden çıkarabildikleri kamusal varlıklardır. Türkiye aydınlarının en bilgisiz ve duyarsız oldukları alanların başında da ormanlar ve ormancılık kesimi gelmektedir.

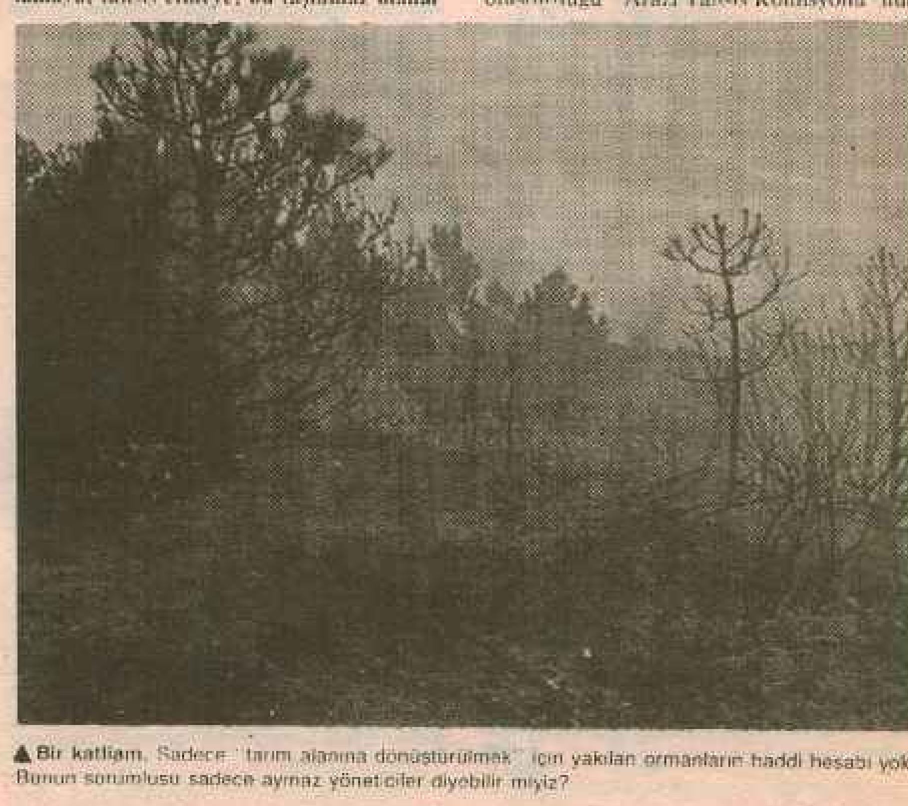
Önce "Turizmi Teşvik Yasası"

Anayasal ve yasal düzenlemelerin ne getirip ne götürebileceğinin en yetkili kuruluşlarda bile tartışılamadığı bir dönemde hazırlanıp yürürlüğe konulan 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu"nun ormanlara getirebileceği yıkımların üzerinde de kimseler durmamıştır doğallıkla. "Doğallıkla" burada, sözün gelişi kullanılmıştır; neden doğal olsun ki? Ülkemize, insanlarımıza zarar verebilecek her türlü olası gelişmeyi önceden görmek; gereken uyarıyı yapmak birilerinin derdi olması gerekmez mi? Anlaşılan, o dönemde pek gerelemiyormuş.(!) Genel olarak yasanın, ülkemizin henüz temiz kalabilmiş çevrelerini satma ya da kiralama amacıyla çıkarıldığını şimdi, artık herkes biliyor. Yeterince bilinmeyen, yasanın ormanlara ilişkin olarak getirdiği "kolaylıklar". Söz gelimi, 8.maddesine göre;

"A.Turizm alanlarında ve merkezlerinde Bakanlığın talebi üzerine imar planları yapılmış ve turizme ayrılmış yerlerdeki taşınmaz mallardan (1) Hazineye ait yerler ile ormanlar, ilgili kuruluşlarca Bakanlığa tahsis edilir. Bu tahsisler (...) b) ormanların turizme ayrılması ve talep tarihinden başlayarak en geç 1 ay içinde tamamlanır.(...)"

Aynı maddenin "D" fıkrası ise oldukça açık; "**Bakanlık bu taşınmaz malları "C" fıkrası uyarınca tesbit edilmiş şartlarda Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilere kiralamaya, tahsis etmeye, bu taşınmaz mallar üzerinde müstakil ve daimi haklar dahil irtifak hakkı tesisine (...) yetkilidir.**" Bu yaptırımlarda "kamu yararı" koşuluna yer verilmiş midir? Öyleyse nerede kaldı 1982 Anayasası'nın 169. maddesindeki, devlet ormanları üzerinde "kamu yararı dışında irtifak hakkı tesis edilemeyeceğine" ilişkin yaptırım? Bu anayasaya toptan karşı çıkmanın, uygulandığında kamusal yararlar sağlayabilecek içerikteki yaptırımlarının da gözden çıkarılmasını gerektirmeyeceğini düşünüyorum. Doğaldır ki "gözden çıkarılmaması" gereken bir olanağın öncelikle, yine aynı deyimle "göze girmesi", yani var olduğunun bilinmesi gerekiyor, ama bilen yok ya da çok az.

Yasanın uygulamasını "düzenleme" amacıyla aynı yıl çıkarılan **Kamu Arazisinin Yatırımlar Tahsisi Hakkında Yönetmelik** ise, deyimin tam anlamıyla "iş bitirici" bir yaklaşımla hazırlanmış: Ormanların turizme tahsisi sırasında ilgili ormancılık örgütünün etkinliğini; "Bakanlığın tasarrufuna alınmasına karar verilen ormanların, Kanunun 8.maddesinin A (1) fıkrası uyarınca tahsisinin yapıldığına dair belgeyi talep tarihinden itibaren en geç bir ay içinde Turizm Bakanlığı'na göndermek" ile sınırlayan yönetmeliğin oluşturduğu "Arazi Tahsis Komisyonu"nun

▲ Bir katliam. Sadece "tarım alanına dönüştürülmek" için yakılan ormanların haddi hesabı yok. Bunun sorumlusu sadece aymaz yöneticiler diyebilir miyiz?

bileşimi çok anlamlı: Müsteşar Yardımcısının başkanlığında Turizm Genel Müdürü, ilgili genel müdür yardımcısı ile yatırımlardan sorumlu daire başkanı, Planlama Dairesi Başkanı, Turizm Bankası Proje Değerlendirme Grubu Başkanlığından oluşan Komisyon'da "Neden ormancılık örgütünden de bir temsilci yok?" diye sormuyorum artık. Dilerim, başkaları sorar. Sorar mı dersiniz? Öyleyse kimseler kalkıp da dövünmesin Katrancı'nın, Küçük Kargı'nın, Pamucak'ın ve daha birçok ormanlık koyun yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına 49 yıllığına "kiralanmasına"; güldürmece oluyor.

6831 Sayılı Orman Kanunu da geri kalmadı

Turizmi Teşvik Yasası ile getirilen "kolaylıklar"ın yetmeyebileceği düşünülmüş olacak ki, dört yıl sonra, bu kez 6831 sayılı Orman yasasının 17.maddesi aynı amaçla yeniden düzenlendi. 1987 yılında çıkarılan 3373 sayılı yasa ile yapılan bu düzenlemeye göre **"Turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanlarında kamu yararına olan her türlü bina ve tesisler için gerçek ve tüzel kişilere Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nca bedeli karşılığı izin verilebilir.** (...)" Öyle ki, bu düzenleme ile **"Turizm amaçlı tesisler için hak sahipleri adına tapuda irtifak hakkı tesis..."** edilebilecektir. Sormak gerekiyor; "turizm alan ve merkezleri"nde, ilgili ormancılık örgütünün teknik görüşü alınmaksızın Turizm Bakanlığı ile yarışmak dışında bir amacı yok ise Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na bu olanak neden verilmiştir? Bu soruya anlamlı bir yanıt verilememektedir. Dolayısıyla, akla, "bakanlıklararası subaşı tutma" kavgası geliyor. Ancak, deyiş yerindeyse "kazın ayağı hiç de öyle değil": Devlet ormanları, siyasal iktidarların, çıkarları gerektiğinde en kolay gözden çıkarabildikleri kamusal varlıklardır. Türkiye aydınlarının en bilgisiz oldukları, dolayısıyla da en duyarsız kalabildikleri alanların başında ormanlar ve ormancılık kesimi gelmektedir. Çünkü ülkemizde "orman" sayılan alanlardan yararlanma amaçlarının gerektiğince ayrıntılı olarak belirlenip planlanmamış olması bu tür uygulamaların rastgele yürütülmesini kolaylaştırmaktadır.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrediliyor

Yine 1982 Anayasası'nda bile yer verilen yaptırıma göre **"Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz."** Oysa, devrediliyor: 6831 sayılı yasanın 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasa ile değiştirilen 57. maddesine göre, **"...Devlete ait olup orman yetiştirme muhiti şartları bakımından elverişli olan yerlerde köy tüzel kişilikleri ve diğer gerçek, tüzel kişiler tarafından...ağaçlandırma yapılabilir. (...) Mülkiyeti hazinede kalmak üzere bu ağaçlandırma sonucu meydana gelecek ormandan faydalanma usulü, bu kanunda yer alan hususi ormanlara göre yürütülür."** İsteyene devlet ormanları içinde, tümüyle özel ormanlar statüsünde orman yetiştirme olanağı getiren bu yasa değişikliği ile başka "kolaylıklar" da sağlanmaktadır. Söz gelimi, "özel orman statüsünde" ormancılık yapılabilecek yerler yalnızca ormanlar içindeki boşluklar değildir: Verimsiz ve bozuk yapılı devlet ormanlarında özel orman yetiştirmek isteyenler, devraldıkları alan üzerindeki her türlü orman ürününe son derece düşük bir bedel ödeyerek sahip olup bunları dilediği yerde satabilecektir. Yine bu düzenlemeye göre söz konusu kişilerin gerek duyabilecekleri "fidan ile ağaçlandırma planları ve ağaçlandırma ile ilgili yardımlar bedelsiz olarak..." karşılanabilecektir. Tüm bu "kolaylıklar" yeterli görülmemiş olacak ki, 6831 sayılı yasa 1987 yılında çıkarılan 3373 sayılı yasa ile değiştirilerek, az önce sözü edilen 57.madde kapsamındaki "kolaylıklar"dan yararlanacak gerçek ve tüzel kişilere son derece düşük faizlerle kredi verilmesi ve bağış yapılması amacıyla bir de "Ağaçlandırma Fonu" oluşturulmuştur.

Dağıt gitsin; kim karışıyor ki...

Önce 1983 yılında 2896, sonra 1986'da 3302 ve en sonunda da 1987'de 3373 sayılı yasalarla 6831 sayılı yasada yapılan değişiklikler, ormanların, ülkemizde siyasal iktidarlarca en kolay gözden çıkarılabilecek kamusal varlıklar olduğu gerçeğini açıklıkla ortaya koyuyor. Bu düzenlemelerin ormanların dağıtımını alabildiğine kolaylaştırıp kapsamını genişleten olanakları şöylece özetlenebilir:

"Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tesbit edilen yerler"in orman sayılmaması için "su ve toprak rejimine zarar vermeme" ve "orman bütünlüğünü bozmama" koşulları aranmayacaktır.

Doğal olarak yetişmiş ya da yetiştirilecek fıstık çamlıkları ile halen orman sayılan funda ve makilerle örtülü yerler de "tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu" gerekçesiyle "orman" sayılmayabilecektir.

Kadastrosu yapılmak üzere bir yerin "orman olup olmadığını belirleyecek olan "Orman Kadastro Komisyonları"nın oluşturulmasında ormancılık öğreniminden geçmiş üyelerin sayısı azınlığa düşürülmüş; bu komisyonların devlet adına itiraz etme olanağı yalnızca Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanına bırakılmıştır.

Böylece, ormanların yağma edilmesinin yasal dayanakaları pekiştirilmiş olmaktadır.

□

Ormanlarımızın, hemen her zaman sözcügün tam anlamıyla "yağma Hasanın böreği" olarak algılanması yalnızca bir **sonuç** kuşkusuz. Bu sonucun sayısal boyutları Çizelge 1'de açıklıkla görülüyor. Yine hemen her zaman ve her alanda olduğu gibi ancak sonuçlar ortaya çıktıktan sonra dövünmenin, tepkiler ortaya koymanın belki de hiçbir yarar sağlayamayacağı tek alan ormancılıktır. Bu alandaki yıkımların sonradan onarılabilmesi hemen hemen olanaksızdır çünkü. Böyle olduğu içindir ki Türkiye hızla çölleşmektedir. Belki, bugün çok büyük kaynaklar harcayarak bu alanlar yeşillendirilebilir. Ancak, tümüyle Anadolu ormanlarına özgü orman ağacı ve bitki türü çeşitliliği sağlanamayacak, dolayısıyla her yönden varsıl orman ekosistemi kurulamayacaktır. Kuşkusuz bu yıkımın tek sorumlusu da çıkarcı politikacılar, aymaz bürokratlar olmayacaktır. ■

TABLO 1

TÜRKİYE'DE ORMAN AZALMASI (1950 - 1988)

Nedenler	Hektar	%
*Orman yangınları	675 584	27.8
*Tarla açma	173 680	7.1
*Yerleşme	21 885	0.9
*Ormancılık çalışmaları		
— 1963-1982: Doğu Karadeniz'de	41 237	1.7
— 1965-1971: Antalya Bölge Md	5 337	0.4
— 1973-1984: Gençleştirme Çalışmaları	184 263	7.6
*Anayasal ve yasal düzenlemeler;		
— 1950-1956: Makiliklerin Tefriki H.Y	617 977	25.5
— 1956-1960: Orman yasasının 2.maddesi	293 282	12.0
— 1961 Anayasası	116 584	4.8
— 1973-1983: 1744 Sayılı yasa	102 560	4.2
— 1982 Anayasası (1961-1981)	82 992	3.4
— 1983-1987: 3302 ve 3373 sayılı yasalar	118 769	4.9
*Ormancılık dışı kullanıma tahsis	?	?
GENEL TOPLAM	2 434 150	100.00

TABLO 2

TÜRKİYE'DE ORMAN YANGINLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Dönemler	Yangın Sayısı Toplam	Yangın Sayısı Yıllık Ort.	Yanan Alan (1000 Dönüm) Toplam	Yanan Alan (1000 Dönüm) Yıllık Ort.	Yangın Başına Yanan Alan
*1950-1977	13 372	948	4 300	307.5	4 247
1960-1977	7 183	558	1 200	85.5	153
*1978-1980	5 129	1 282	1 007	251.7	196
1981-1983	2 900	967	130	43.5	50
1984-1988	7 434	1 467	735	147.0	99

Madeira PEN Kongresi'nden izlenimler

YALNIZ DOSTLUK VE DAYANIŞMA

İsmail Beşikçi olayı kongrede gündeme geldi. Düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi ile bağdaşmadığı vurgulandı.

Uluslararası PEN Kulübünün 55'inci kongresi Mayıs başlarında Madeira adalarının merkezi Funchal'da toplandı. Biz de Türk PEN Yazarlar Derneği olarak on yıllık bir ayrılıktan sonra ilk kez uluslararası PEN Kongresi'ne katıldık. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türk PEN'i kendi kendini dağıtmıştı. Geçen yıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın girişimiyle yeni bir Türk PEN'inin kurulması için bir kurul oluşturuldu. Uzun bir bekleyişten sonra tüzüğümüz onaylandı ve 1989 Kasımında çalışmalara başladık. İlk genel kurul toplantısını da geçen Nisanda yaptık.

PEN kulüplerinin kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşüyor. Sağlanan olanaklar belki de bağımsızlık konusunda birer sübap oluşturuyor.

Türkiye'nin yeniden Uluslararası PEN örgütüne katılması dış yazın çevrelerinde özel bir önem taşıyordu. Çünkü Uluslararası PEN Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemiş ve tutuklu yazarların durumlarıyla her zaman ilgilenmişti. Uluslararası PEN'in başkanı **Rene Tavernier** de ölümünden bir ay kadar önce, Kasım 1989'da son gezisini İstanbul'a yapmış ve 8'inci TÜYAB Kitap Fuarı'nda Türk yazarlarına karşı olan sempatisini belirten bir biçimde konuşmuştu.

Bütün bu nedenlerle çeşitli PEN Kulüplerinin temsilcileri bizi Funchal'da dostça karşıladılar.

Cezaevlerindeki yazarlar komitesi

Madeira'da Uluslararası PEN'in en önemli organlarından birinin Cezaevlerindeki Yazarlar Komitesi olduğunu gördük. Üyeler bu Komitenin çalışmalarına büyük önem veriyorlar. Komitenin başkanı **Thomas Von Vegesack** adlı bir İsveçli. Toplantılar kapalı yapılıyor. Komite "tutuklanan, kaçırılan, sürgün edilen, gözaltında tutulan ya da haklarında kovuşturma yapılan yazar ve gazetecilerin" durumlarıyla ilgili olarak 82 sayfalık bir rapor hazırlamış. Raporda Türkiye'ye 12 sayfalık bir bölüm ayrılmış. 90'a yakın kişiyle başı biz çekiyoruz. Suçlu ya da sanıkların her biri hakkında 5-10 satırlık bilgi notu var.

Bazı PEN Kulüpleri çeşitli ülkelerdeki suçlu ve sanıklara sahip çıkmışlar, onları onur üyeliğine getirmişler, tutuklu bazı yazar ve gazetecileri de korumaları altına almışlar. Türkiye'den onur üyeliğine atananlar arasında şu adlar yer alıyor:

Kazım Arlı (Amerika, İsveç), **İrfan Aşık** (Belçika), **İsmail Beşikçi** (Amerika, İsveç), **İlker Demir** (Finlandiya), **Bektaş Erdoğan** (İngiltere), **Ersin Ergun Keleş** (Katalan ve İsveç), **Recep Maraşlı** (Norveç, İngiltere, Avusturya ve Kanada), **Hasan Fikret Ulusoydan** (İngiltere), **Mecit Ural** (Batı Almanya).

Koruma altına alınanlar da şunlar: **Recep Maraşlı, Hasan Fikret Ulusoydan, Bektaş Erdoğan, Fatma Yazıcı, İsmail Beşikçi, Ersin Ergun Keleş, Kazım Arlı, İlker Demir, Erhan Taşkın, İrfan Aşık ve Mecit Ünal.**

İspanya'nın Katalan bölgesinden bir yazar Türkiye'de cezavinde bulunan bir yazara yardım etmek için bir avukat tutmak istediklerini söyledi ve benden bir avukat adı istedi. Turgut Kazan'ın adını ve adresini verdim.

Bir İngiliz yazarı Adana Cezaevinde bulunan bir kişiye, İngilizce öğrenmesi için Linguphone kaset ve kitapları yollamak istediğini belirtti. Adana Baro başkanı aracılığı ile bunun yapılabileceğini anlattım.

İsmail Beşikçi olayı Kongrede sık sık gündeme geldi. Amerika ve İsveç PEN Kulüpleri Beşikçi'ye sahip çıkmışlar. Birkaç yıl önce Federal Almanya'da kurulan Kürt PEN'i de Kongreye Beşikçi ile ilgili bir öneri getirdi. Öneride "düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşamayacağı ve Türkiye'nin dünyadaki itibarına aykırı olacağı" vurgulanıyor ve Beşikçi'nin serbest bırakılması isteniyordu. Tasarı, üzerinde tartışma açılmadan onaylandı.

Yazarlararası dayanışma

Madeira Kongresinde PEN Kulüpleri arasında çok köklü bir dayanışmanın var olduğunu gördük. PEN üyeleri dünyanın neresinde olursa olsun tutuklanan, baskı altında kalan, kitapları toplatılan, gözaltına alınan, pasaport alamayan yazar ve gazetecilerle çok yakından ilgileniyor ve yazarların özgürlük içinde çalışabilmeleri için geniş kampanyalar düzenliyorlar. İster Çin'de olsun, ister Vietnam'da, ister Kore'de, Kamerun'da, Sovyetler Birliği'nde, Yugoslavya'da, Latin Amerika ülkelerinde, Kara Afrika'da, nerede olurlarsa olsunlar yazarlar yalnız bırakılmayacaklarını biliyorlar. Okyanusların, sınırların gardiyanların ve sansür görevlilerinin ardından kendilerine binlerce dostluk elinin uzatıldığını görüyorlar. PEN, yazarlardan yalnızlık korkusunu kaldırıyor. Yazar yalnız bir çevrenin, bir ülkenin değil, tüm insanlığın varlığı olduğunu duyuyor. Az iş mi yazarda bu duyguyu ve inancı yaratabilmek? Madeira'da bunu bir kez daha anladık.

Bizim Uluslararası PEN'e dönüşümüz görülüşürken Güney Kıbrıs temsilcisi Kıbrıs olaylarından söz etmeye kalktı, kimse bu konuyla ilgilenmedi.

PEN genel sekreteri Alexandre Blokh Türkiye'nin bunalımlı yıllar geçirdiğini, ama şimdi demokratik bir gelişme içinde olduğunu, cezaevlerindeki yazarlar ve gazeteciler sorununa da bir çözüm getirilmesi için bütün yazarlar arasında bir dayanışmanın olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Türkiye'de PEN derneğinin yeniden kurulmasının da bunun canlı bir kanıtı olduğunu vurguladı.

İstanbul'da PEN Kongresi

Biz de 1992'de Uluslararası PEN Kongresi'nin İstanbul'da toplanması için yaptığımız girişimin Dışişleri Bakanlığınca olumlu karşılandığını belirttik, İstanbul Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in de bu konudaki sözlü çağrısını ilettik.

Konuşmamızı başta Kanadalı, Fransız ve İngiliz delegeler olmak üzere birçok PEN derneği temsilcisi büyük sempati ile karşıladılar. Ondan sonra da, oylamaya gerek kalmadan uzun alkışlarla yeniden üyeliğe kabul edildik.

PEN genel sekreteri her fırsatta yaptığı konuşmada Türk yazarlarının Uluslararası PEN'e dönüşlerinin geniş bir hoşnutluk yarattığını belirtti. Bunu Portekiz Devlet başkanı Mario Suares'in önünde yaptığı kapanış konuşmasında da yeniden vurguladı. Ne var ki, 1992'ye kadar Türkiye'de demokratik düzenin güçleneceğini ve İstanbul'da toplanma kararının o koşullar altında alınacağını da sözlerine ekledi.

Ülkelere göre değil kültürlere göre

Uluslararası PEN'in 55'inci kongresine yaklaşık 60 PEN merkezinden 200 temsilci ve gözlemci katıldı. Bu temsilciler kendi ülkelerini değil, PEN Kulüplerini temsil ediyorlardı. Ülkelerin çoğunda bir tek kulüp olması-

na karşılık bazı ülkelerde birkaç kulüp kurulmuş. Çünkü kulüpler kültürlere göre örgütlenmiş. Örneğin İsviçre'de üç kulüp var: Fransızca konuşan yazarların klubüne "Club romande" deniliyor, Almanca konuşanlarınkine "Club allemand", üçüncüsüne de "Club Italien et Reto-romansh". İspanya'da da üç kulüp görüyoruz: İspanyol PEN'i, Katalan PEN'i ve Galikya PEN'i. Yugoslavya'da da öyle: Makedonyalılar kendi PEN'lerini kurmuşlar, Slovenler de kendilerininkini. Kanada'da da iki PEN oluşturulmuş: İngilizce konuşan yazarlar PEN'i ve Fransızca konuşan yazarlar PEN'i. Yarın Fransa'da bir Breton PEN'i kurulacak olursa buna hiç şaşmamak gerekecek. Bunlar hiç de bölücülük sayılmıyor. Kulüpleri kuranlar sadece kültürel kimlikler üzerinde duruyorlar. Bu kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşmüyor. Kültürel kimliklerin geliştirilmesi yolunda sağlanan olanaklar bir doyum yaratıyor ve belki de bağımsızlık konusunda birer supap oluşturuyor.

Doğu Avrupa'dan başkan

René Tavernier'nin ölümü üzerine Uluslararası PEN başkanlığına kimin seçileceği konusu aylardan beri PEN çevrelerinde tartışılıyordu. Başkan yardımcılarından Per Wastberg geçici olarak bu görevi yüklenmiş ama seçimin Madeira kongresinde yapılması istenmişti. Öteki başkan yardımcılarından Arthur Miller, eski Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Sedar Senghor, Peru'da Devlet başkanlığına adaylığını koymuş olan Mario Vargas Llosa başkanlık görevini üstlenemeyeceklerini belirtmişlerdi.

İşte o sırada bir delege Doğu Avrupa'dan bir yazarın başkanlığa seçilmesini önermiş. PEN başkanlığına Doğu Avrupa'dan birinin gelmesinin Uluslararası PEN'e yeni boyutlar kazandıracağı üzerinde durulmuş. Akla Çekoslavakyalı yazar Vaclav Havel gelmiş, ama, devlet başkanlığına seçildiği için bu görevi kabul etmesi söz konusu olmamış elbette.

Sonra akla Macar romancı György Konrad gelmiş. Eski rejim döneminde hükümetle arası hiç iyi olmayan Konrad, Fransa'ya göç etmiş ve kitaplarını orada yayınlamış. Konrad'ın adaylığını PEN çevreleri sempati ile karşılamışlar.

Yeni başkan adayını ilk iki gün Madeira'da gördük. Hiç söz alıp konuşmadı. Başka bir toplantısı varmış. Kalkıp gitti. Seçim o yokken yapıldı, oy birliği ile kendisini başkanlığa getirdik.

Bir Polonyalı yazarın anıları

Madeira'ya giderken uçakta yanıma yaşlı bir Polonyalı düştü, konuşmaya başladık, o da kongreye gidiyormuş, adı Arthur Miedzyrzeck, Türk olduğumu öğrenince "Ben Nazım Hikmet'i tanıdım," diye anlatmaya başladı."50'li yıllardaydı, Varşova'ya gelmişti. Yazarlar Derneğinde birkaç kez beraber olduk. Moskova'da bazı sorunlarla karşılaştığını anlattı. Varşova'ya yerleşmek ve Polonyalı olmak istiyordu. Biz çok heyecanlandık. Ama ne yazık ki, yöneticiler olumlu cevap vermediler. Ve Nazım ağladı.."

Yugoslavlardan çağırı

Kongrede tanıştığımız Yugoslav delegeleri de bize büyük dostluk gösterdiler. Biri Sloven delegesi imiş, biri de Makedon delegesi. "Çok iyi oldu, bir araya geldik" dediler. "Hemen bir Türk-Yugoslav PEN dernekleri dostluk toplantısı düzenleyelim. Üsküp'te konuğumuz olun. Sonra ileride siz de bizi çağıracak olursanız İstanbul'a geliriz. Biz zaten dostuz, bunu sürdürmemiz gerekir.."

Aynı sözleri kaç kişiden duyduk? Kara Afrikalılardan, İtalyanlardan, Japonlardan, Taylandlılardan, İskandinavyalılardan, İngilizlerden, Fransızlardan, İsviçrelilerden, Kanadalılardan... PEN öyle sıcak bir hava yarattı ki.

Avrupa'dan bin kilometre uzakta, Atlantik açıklarında, insanların ilk kez 14.yüzyılda ayak bastığı, tropik iklimli bu Portekiz adasından yalnız dayanışma ve dostluk duygularıyla ayrıldık. ■

PEN Kulüp nedir?

PEN Kulüp 1921'de İngiltere'de **John Galsworthy**'nin desteği ile Miss **C.A.Dawson Scott** tarafından kuruldu. Amacı barıştan ve özgürlükten yana olan yazarları biraraya getirerek şovenizme ve fanatizme karşı kültürel değerleri savunmaktı.

PEN Kulüp adını şair ve yazar gruplarının baş harflerinden alıyordu: "Poets, Play-writers, Editors, Essayists, Novelists."

André Gide, Paul Valery, Jules Romains, Julien Cain, Benjamin Crémieux, Claude Aveline, gibi ünlü Fransız yazarları ile bütün Avrupa, Kuzey, Güney Amerika ve Asya yazarları da böyle bir girişimi desteklediler ve Kulübe katıldılar.

Uluslararası PEN Kulüpleri Federasyonu kısa zamanda kuruldu ve Federasyonun başkanlığına sırayla şu yazarlar seçildi: **John Galsworthy, H.G.Wells, Jules Romains, Maurice Maeterlinck, Benedetto Croce, Charles Morgan, André Chamson, Alberto Moravia, Arthur Miller, Pierre Emmanuel, Heinrich Böll, Sir Victor Pritchett, Mario Vargas LLosa, Pel Wastberg, Francis King, René Tavernier.**

PEN Kulübe damgasını vurmuş yazarlar arasında şu kişiler de yer alır: **Bernard Shaw, G.K.Chesterton, H.G.Wells, John Mansfield, Arnold Bennel, Henri Barbusse** ve **Harold Pinter**.

İtalya'da faşizm işbaşına geldikten sonra PEN'de ilk bunalım patlak verdi, bir süre sonra İtalyanlar Kulüpten atıldılar. Bunu 1933'te Almanya ve 1936'da İspanya izledi. Ulusal PEN Kulüplerinin dağılması üzerine "**Sürgündeki Yazarlar**" kulüpleri kuruldu.

İkinci Dünya Savaşı çıkınca Uluslararası PEN Kulübü yeni sorunlarla karşılaştı. Almanların girdikleri ülkelerdeki PEN Kulüpleri dağıtılıyor ve yazarlar genelde İngiltere'ye kaçıyorlardı. Çalışmalar Londra'da sürdürüldü.

Savaş sona erince yazarlar kendi ülkelerine dönerek yeniden örgütlendiler. Asya ve Afrika ülkeleri bağımsızlığa kavuşunca eski sömürgelerde yeni PEN'ler kuruldu ve örgüt yıldan yıla güçlendi.

Bugün PEN Kulüp çeşitli ülkelerde kurulmuş 91 ulusal kulüp ve merkezden oluşmakta, üye sayısı da 10 bini aşmaktadır.

Yazar Hakları Bildirgesi:

1977'de Sydney'de toplanan PEN Uluslararası Kongresinde Fransız PEN'i tarafından sunulan ve onaylanan Yazar Hakları Bildirgesinde şunlar üzerinde durulmaktadır:

Yazarlar insanlığın çok zengin bir duygu, düşünce ve dil çeşitliliğini yansıttıkları için, yazıları çeşitli siyasal rejimlerde, iktidarın görüşlerinden uzaklaştıkları ölçüde, sayısız adaletsizliklere ve işkencelere hedef olurlar.

Bu adaletsizlikler ve işkenceler yazarların yaşamlarını ve çalışmalarını tehdit altında tuttuğu için insanlığın moral ve düşünsel gelişmesini de tehlikeye sokarlar.

Bunun için, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine uygun olarak bütün ülkelerin hükümetleri ırk, din, milliyetçilik, dil ve kanılara bağlı olmaksızın yazarların anlatım özgürlüğünü gözetmek zorundadırlar.

Hükümetlerin yazara, ailesine ve yapıtlarına karşı yapılacak her türlü baskıdan ve cezalandırmadan çekinmeleri gerekir. Bu baskı ve cezalandırmalar şunlar olabilir:

İdam, hapis, işkence, keyfi tutuklama, yasa dışı hastaneye kaldırmak, gözaltı, yazarın yakınlarına karşı korkutma girişimleri, lanetleme, sansür, kitapların yakılması vb..

Yazarın da bütün vatandaşlar gibi sorumlulukları olması doğaldır elbette.

Türk PEN'i (1950-1980)

İlk Türk PEN'i 1950'de Halide Edip Adıvar'ın girişimiyle kuruldu. Başkanlığı **Halide Edip Adıvar** üstlendi. Öteki üyeler arasında **Refik Halit Karay, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Gültekin, Nadir Nadi, Muhsin Ertuğrul, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Fikret Adil, Macit Gökberk, İbrahim Hoyi, Samih Tiryakioğlu, Tahir Alangu, Tahsin Yücel, Cavit Orhan Tütengil, Oktay Akbal, Necati Cumalı, Berke Vardar, Burhan Arpad** ve **Hüsamettin Bozok**'un adları yer alıyordu.

Türk PEN'inin üyelerinin sayısı ilk başta 30'u aşmıyor ve yeni üye alınmasında Yönetim Kurulu çok titiz davranıyordu. Türk PEN'i 12 Eylül 1980 askeri müdahelesi üzerine kendi kendini dağıttı.

PEN Yazarlar Derneği

Dokuz yıl süren bir ölü dönemden sonra yeni bir PEN Kulübün kurulması amacıyla Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in girişimiyle Gazeteciler Cemiyeti'nde bir toplantı düzenlendi. 12 üyeli bir kurucular kurulu seçildi. Kurucular şu kişilerden oluşuyordu:

Muzaffer Abayhan, Rona Aybay, Yaşar Kemal, İsmet Kabadayı, Şükran Kurdakul, Ülüfer Oğuzcan, Dilara Özman, Sevgi Sanlı, Salim Şengil, Nezihe Şengil, Hıfzı Topuz ve **Bekir Yıldız**.

21 Nisan 1990'da toplanan Birinci Genel Kurul toplantısında da yeni Yönetim Kurulu şu biçimde oluşturuldu: Yaşar Kemal (Başkan), Hıfzı Topuz (Genel Sekreter), Şükran Kurdakul (İkinci Başkan), Salim Şengil (Sayman), Üyeler: Bekir Yıldız, Sevgi Sanlı ve Rona Aybay. Rona Aybay bir süre sonra görevinden ayrıldı ve yerine yedeklerden Erdal Öz getirildi.

Madeira PEN Kongresi'nden izlenimler

YALNIZ DOSTLUK VE DAYANIŞMA

İsmail Beşikçi olayı kongrede gündeme geldi. Düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi ile bağdaşmadığı vurgulandı.

Uluslararası PEN Kulübünün 55'inci kongresi Mayıs başlarında Madeira adalarının merkezi Funchal'da toplandı. Biz de Türk PEN Yazarlar Derneği olarak on yıllık bir ayrılıktan sonra ilk kez uluslararası PEN Kongresi'ne katıldık. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türk PEN'i kendi kendini dağıtmıştı. Geçen yıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın girişimiyle yeni bir Türk PEN'inin kurulması için bir kurul oluşturuldu. Uzun bir bekleyişten sonra tüzüğümüz onaylandı ve 1989 Kasımında çalışmalara başladık. İlk genel kurul toplantısını da geçen Nisanda yaptık.

PEN kulüplerinin kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşüyor. Sağlanan olanaklar belki de bağımsızlık konusunda birer sübap oluşturuyor.

Türkiye'nin yeniden Uluslararası PEN örgütüne katılması dış yazın çevrelerinde özel bir önem taşıyordu. Çünkü Uluslararası PEN Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemiş ve tutuklu yazarların durumlarıyla her zaman ilgilenmişti.

Uluslararası PEN'in başkanı **Rene Tavernier** de ölümünden bir ay kadar önce, Kasım 1989'da son gezisini İstanbul'a yapmış ve 8'inci TÜYAB Kitap Fuarı'nda Türk yazarlarına karşı olan sempatisini belirten bir biçimde konuşmuştu.

Bütün bu nedenlerle çeşitli PEN Kulüplerinin temsilcileri bizi Funchal'da dostça karşıladılar.

Cezaevlerindeki yazarlar komitesi

Madeira'da Uluslararası PEN'in en önemli organlarından birinin Cezaevlerindeki Yazarlar Komitesi olduğunu gördük. Üyeler bu Komitenin çalışmalarına büyük önem veriyorlar. Komitenin başkanı **Thomas Von Vegesack** adlı bir İsveçli. Toplantılar kapalı yapılıyor. Komite "tutuklanan, kaçırılan, sürgün edilen, gözaltında tutulan ya da haklarında kovuşturma yapılan yazar ve gazetecilerin" durumlarıyla ilgili olarak 82 sayfalık bir rapor hazırlamış. Raporda Türkiye'ye 12 sayfalık bir bölüm ayrılmış. 90'a yakın kişiyle başı biz çekiyoruz. Suçlu ya da sanıkların herbiri hakkında 5-10 satırlık bilgi notu var.

Bazı PEN Kulüpleri çeşitli ülkelerdeki suçlu ve sanıklara sahip çıkmışlar, onları onur üyeliğine getirmişler, tutuklu bazı yazar ve gazetecileri de korumaları altına almışlar. Türkiye'den onur üyeliğine atananlar arasında şu adlar yer alıyor:

Kazım Arlı (Amerika, İsveç), **İrfan Aşık** (Belçika), **İsmail Beşikçi** (Amerika, İsveç), **İlker Demir** (Finlandiya), **Bektaş Erdoğan** (İngiltere), **Ersin Ergun Keleş** (Katalan ve İsveç), **Recep Maraşlı** (Norveç, İngiltere, Avusturya ve Kanada), **Hasan Fikret Ulusoydan** (İngiltere), **Mecit Ural** (Batı Almanya).

Koruma altına alınanlar da şunlar: **Recep Maraşlı, Hasan Fikret Ulusoydan, Bektaş Erdoğan, Fatma Yazıcı, İsmail Beşikçi, Ersin Ergun Keleş, Kazım Arlı, İlker Demir, Erhan Taşkın, İrfan Aşık ve Mecit Ünal.**

İspanya'nın Katalan bölgesinden bir yazar Türkiye'de cezavinde bulunan bir yazara yardım etmek için bir avukat tutmak istediklerini söyledi ve benden bir avukat adı istedi, Turgut Kazan'ın adını ve adresini verdim.

Bir İngiliz yazarı Adana Cezaevinde bulunan bir kişiye, İngilizce öğrenmesi için Linguphone kaset ve kitapları yollamak istediğini belirtti. Adana Baro başkanı aracılığı ile bunun yapılabileceğini anlattım.

İsmail Beşikçi olayı Kongrede sık sık gündeme geldi. Amerika ve İsveç PEN Kulüpleri Beşikçi'ye sahip çıkmışlar. Birkaç yıl önce Federal Almanya'da kurulan Kürt PEN'i de Kongreye Beşikçi ile ilgili bir öneri getirdi. Öneride "düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşamayacağı ve Türkiye'nin dünyadaki itibarına aykırı olacağı" vurgulanıyor ve Beşikçi'nin serbest bırakılması isteniyordu. Tasarı, üzerinde tartışma açılmadan onaylandı.

Yazarlararası dayanışma

Madeira Kongresinde PEN Kulüpleri arasında çok köklü bir dayanışmanın var olduğunu gördük. PEN üyeleri dünyanın neresinde olursa olsun tutuklanan, baskı altında kalan, kitapları toplatılan, gözaltına alınan, pasaport alamayan yazar ve gazetecilerle çok yakından ilgileniyor ve yazarların özgürlük içinde çalışabilmeleri için geniş kampanyalar düzenliyorlar. İster Çin'de olsun, ister Vietnam'da, ister Kore'de, Kamerun'da, Sovyetler Birliği'nde, Yugoslavya'da, Latin Amerika ülkelerinde, Kara Afrika'da, nerede olurlarsa olsunlar yazarlar yalnız bırakılmayacaklarını biliyorlar. Okyanusların, sınırların gardiyanların ve sansür görevlilerinin ardından kendilerine binlerce dostluk elinin uzatıldığını görüyorlar. PEN, yazarlardan yalnızlık korkusunu kaldırıyor. Yazar yalnız bir çevrenin, bir ülkenin değil, tüm insanlığın varlığı olduğunu duyuyor. Az iş mi yazarda bu duyguyu ve inancı yaratabilmek? Madeira'da bunu bir kez daha anladık.

Bizim Uluslararası PEN'e dönüşümüz görülüşürken Güney Kıbrıs temsilcisi Kıbrıs olaylarından söz etmeye kalktı, kimse bu konuyla ilgilenmedi.

PEN genel sekreteri Alexandre Blokh Türkiye'nin bunalımlı yıllar geçirdiğini, ama şimdi demokratik bir gelişme içinde olduğunu, cezaevlerindeki yazarlar ve gazeteciler sorununa da bir çözüm getirilmesi için bütün yazarlar arasında bir dayanışmanın olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Türkiye'de PEN derneğinin yeniden kurulmasının da bunun canlı bir kanıtı olduğunu vurguladı.

İstanbul'da PEN Kongresi

Biz de 1992'de Uluslararası PEN Kongresi'nin İstanbul'da toplanması için yaptığımız girişimin Dışişleri Bakanlığınca olumlu karşılandığını belirttik, İstanbul Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in de bu konudaki sözlü çağrısını ilettik.

Konuşmamızı başta Kanadalı, Fransız ve İngiliz delegeler olmak üzere birçok PEN derneği temsilcisi büyük sempati ile karşıladılar. Ondan sonra da, oylamaya gerek kalmadan uzun alkışlarla yeniden üyeliğe kabul edildik.

PEN genel sekreteri her fırsatta yaptığı konuşmada Türk yazarlarının Uluslararası PEN'e dönüşlerinin geniş bir hoşnutluk yarattığını belirtti. Bunu Portekiz Devlet başkanı Mario Suares'in önünde yaptığı kapanış konuşmasında da yeniden vurguladı. Ne var ki, 1992'ye kadar Türkiye'de demokratik düzenin güçleneceğini ve İstanbul'da toplanma kararının o koşullar altında alınacağını da sözlerine ekledi.

Ülkelere göre değil kültürlere göre

Uluslararası PEN'in 55'inci kongresine yaklaşık 60 PEN merkezinden 200 temsilci ve gözlemci katıldı. Bu temsilciler kendi ülkelerini değil, PEN Kulüplerini temsil ediyorlardı. Ülkelerin çoğunda bir tek kulüp olması-

na karşılık bazı ülkelerde birkaç kulüp kurulmuş. Çünkü kulüpler kültürlere göre örgütlenmiş. Örneğin İsviçre'de üç kulüp var: Fransızca konuşan yazarların klubüne "Club romande" deniliyor, Almanca konuşanlarınkine "Club allemand", üçüncüsüne de "Club Italien et Reto-romansh". İspanya'da da üç kulüp görüyoruz: İspanyol PEN'i, Katalan PEN'i ve Galikya PEN'i. Yugoslavya'da da öyle: Makedonyalılar kendi PEN'lerini kurmuşlar, Slovenler de kendilerininkini. Kanada'da da iki PEN oluşturulmuş: İngilizce konuşan yazarlar PEN'i ve Fransızca konuşan yazarlar PEN'i. Yarın Fransa'da bir Breton PEN'i kurulacak olursa buna hiç şaşmamak gerekecek. Bunlar hiç de bölücülük sayılmıyor. Kulüpleri kuranlar sadece kültürel kimlikler üzerinde duruyorlar. Bu kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşmüyor. Kültürel kimliklerin geliştirilmesi yolunda sağlanan olanaklar bir doyum yaratıyor ve belki de bağımsızlık konusunda bir supap oluşturuyor.

Doğu Avrupa'dan başkan

René Tavernier'nin ölümü üzerine Uluslararası PEN başkanlığına kimin seçileceği konusu aylardan beri PEN çevrelerinde tartışılıyordu. Başkan yardımcılarından Per Wastberg geçici olarak bu görevi yüklenmiş ama seçimin Madeira kongresinde yapılması istenmişti. Öteki başkan yardımcılarından Arthur Miller, eski Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Sédar Senghor, Peru'da Devlet başkanlığına adaylığını koymuş olan Mario Vargas Llosa başkanlık görevini üstlenemeyeceklerini belirtmişlerdi.

İşte o sırada bir delege Doğu Avrupa'dan bir yazarın başkanlığa seçilmesini önermiş. PEN başkanlığına Doğu Avrupa'dan birinin gelmesinin Uluslararası PEN'e yeni boyutlar kazandıracağı üzerinde durulmuş. Akla Çekoslavakyalı yazar Vaclav Havel gelmiş, ama, devlet başkanlığına seçildiği için bu görevi kabul etmesi söz konusu olmamış elbette.

Sonra akla Macar romancı György Konrad gelmiş. Eski rejim döneminde hükümetle arası hiç iyi olmayan Konrad, Fransa'ya göç etmiş ve kitaplarını orada yayınlamış. Konrad'ın adaylığını PEN çevreleri sempati ile karşılamışlar.

Yeni başkan adayını ilk iki gün Madeira'da gördük. Hiç söz alıp konuşmadı. Başka bir toplantısı varmış. Kalkıp gitti. Seçim o yokken yapıldı, oy birliği ile kendisini başkanlığa getirdik.

Bir Polonyalı yazarın anıları

Madeira'ya giderken uçakta yanıma yaşlı bir Polonyalı düştü, konuşmaya başladık, o da kongreye gidiyormuş, adı Arthur Miedzyrzeck. Türk olduğumu öğrenince "Ben Nazım Hikmet'i tanıdım," diye anlatmaya başladı. "50'li yıllardaydı, Varşova'ya gelmişti. Yazarlar Derneğinde birkaç kez beraber olduk. Moskova'da bazı sorunlarla karşılaştığını anlattı. Varşova'ya yerleşmek ve Polonyalı olmak istiyordu. Biz çok heyecanlandık. Ama ne yazık ki, yöneticiler olumlu cevap vermediler. Ve Nazım ağladı.."

Yugoslavlardan çağırı

Kongrede tanıştığımız Yugoslav delegeleri de bize büyük dostluk gösterdiler. Biri Sloven delegesi imiş, biri de Makedon delegesi. "Çok iyi oldu, bir araya geldik" dediler. "Hemen bir Türk-Yugoslav PEN dernekleri dostluk toplantısı düzenleyelim. Üsküp'te konuğumuz olun. Sonra ileride siz de bizi çağıracak olursanız İstanbul'a geliriz. Biz zaten dostuz, bunu sürdürmemiz gerekir.."

Aynı sözleri kaç kişiden duyduk? Kara Afrikalılardan, İtalyanlardan, Japonlardan, Taylandlılardan, İskandinavyalılardan, İngilizlerden, Fransızlardan, İsviçrelilerden, Kanadalılardan... PEN öyle sıcak bir hava yarattı ki.

Avrupa'dan bin kilometre uzakta, Atlantik açıklarında, insanların ilk kez 14. yüzyılda ayak bastığı, tropik iklimli bu Portekiz adasından yalnız dayanışma ve dostluk duygularıyla ayrıldık. ■

PEN Kulüp nedir?

PEN Kulüp 1921'de İngiltere'de **John Galsworthy**'nin desteği ile Miss **C.A.Dawson Scott** tarafından kuruldu. Amacı barıştan ve özgürlükten yana olan yazarları biraraya getirerek şovenizme ve fanatizme karşı kültürel değerleri savunmaktı.

PEN Kulüp adını şair ve yazar gruplarının baş harflerinden alıyordu: "Poets, Play-writers, Editors, Essayists, Novelists."

André Gide, Paul Valery, Jules Romains, Julien Cain, Benjamin Crémieux, Claude Aveline, gibi ünlü Fransız yazarları ile bütün Avrupa, Kuzey, Güney Amerika ve Asya yazarları da böyle bir girişimi desteklediler ve Kulübe katıldılar.

Uluslararası PEN Kulüpleri Federasyonu kısa zamanda kuruldu ve Federasyonun başkanlığına sırayla şu yazarlar seçildi: **John Galsworthy, H.G.Wells, Jules Romains, Maurice Maeterlinck, Benedetto Croce, Charles Morgan, André Chamson, Alberto Moravia, Arthur Miller, Pierre Emmanuel, Heinrich Böll, Sir Victor Pritchett, Mario Vargas LLosa, Pet Wastberg, Francis King, René Tavernier.**

PEN Kulübe damgasını vurmuş yazarlar arasında şu kişiler de yer alır: **Bernard Shaw, G.K.Chesterton, H.G.Wells, John Mansfield, Arnold Bennet, Henri Barbusse** ve **Harold Pinter**.

İtalya'da faşizm işbaşına geldikten sonra PEN'de ilk bunalım patlak verdi, bir süre sonra İtalyanlar Kulüpten atıldılar. Bunu 1933'te Almanya ve 1936'da İspanya izledi. Ulusal PEN Kulüplerinin dağılması üzerine "**Sürgündeki Yazarlar**" kulüpleri kuruldu.

İkinci Dünya Savaşı çıkınca Uluslarası PEN Kulübü yeni sorunlarla karşılaştı. Almanların girdikleri ülkelerdeki PEN Kulüpleri dağıtılıyor ve yazarlar genelde İngiltere'ye kaçıyorlardı. Çalışmalar Londra'da sürdürüldü.

Savaş sona erince yazarlar kendi ülkelerine dönerek yeniden örgütlendiler. Asya ve Afrika ülkeleri bağımsızlığa kavuşunca eski sömürgelerde yeni PEN'ler kuruldu ve örgüt yıldan yıla güçlendi.

Bugün PEN Kulüp çeşitli ülkelerde kurulmuş 91 ulusal kulüp ve merkezden oluşmakta, üye sayısı da 10 bini aşmaktadır.

Yazar Hakları Bildirgesi:

1977'de Sydney'de toplanan PEN Uluslararası Kongresinde Fransız PEN'i tarafından sunulan ve onaylanan Yazar Hakları Bildirgesinde şunlar üzerinde durulmaktadır:

Yazarlar insanlığın çok zengin bir duygu, düşünce ve dil çeşitliliğini yansıttıkları için, yazıları çeşitli siyasal rejimlerde, iktidarın görüşlerinden uzaklaştıkları ölçüde, sayısız adaletsizliklere ve işkencelere hedef olurlar.

Bu adaletsizlikler ve işkenceler yazarların yaşamlarını ve çalışmalarını tehdit altında tuttuğu için insanlığın moral ve düşünsel gelişmesini de tehlikeye sokarlar.

Bunun için, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine uygun olarak bütün ülkelerin hükümetleri ırk, din, milliyetçilik, dil ve kanılara bağlı olmaksızın yazarların anlatım özgürlüğünü gözetmek zorundadırlar.

Hükümetlerin yazara, ailesine ve yapıtlarına karşı yapılacak her türlü baskıdan ve cezalandırmadan çekinmeleri gerekir. Bu baskı ve cezalandırmalar şunlar olabilir:

İdam, hapis, işkence, keyfi tutuklama, yasa dışı hastaneye kaldırmak, gözaltı, yazarın yakınlarına karşı korkutma girişimleri, lanetleme, sansür, kitapların yakılması vb.

Yazarın da bütün vatandaşlar gibi sorumlulukları olması doğaldır elbette.

Türk PEN'i (1950-1980)

İlk Türk PEN'i 1950'de Halide Edip Adıvar'ın girişimiyle kuruldu. Başkanlığı **Halide Edip Adıvar** üstlendi. Öteki üyeler arasında **Refik Halit Karay, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Gültekin, Nadir Nadi, Muhsin Ertuğrul, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Fikret Adil, Macit Gökberk, İbrahim Hoyi, Samih Tiryakioğlu, Tahir Alangu, Tahsin Yücel, Cavit Orhan Tütengil, Oktay Akbal, Necati Cumalı, Berke Vardar, Burhan Arpad** ve **Hüsamettin Bozok**'un adları yer alıyordu.

Türk PEN'inin üyelerinin sayısı ilk başta 30'u aşmıyor ve yeni üye alınmasında Yönetim Kurulu çok titiz davranıyordu. Türk PEN'i 12 Eylül 1980 askeri müdahelesi üzerine kendi kendini dağıttı.

PEN Yazarlar Derneği

Dokuz yıl süren bir ölü dönemden sonra yeni bir PEN Kulübün kurulması amacıyla Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in girişimiyle Gazeteciler Cemiyeti'nde bir toplantı düzenlendi. 12 üyeli bir kurucular kurulu seçildi. Kurucular şu kişilerden oluşuyordu:

Muzaffer Abayhan, Rona Aybay, Yaşar Kemal, İsmet Kabadayı, Şükran Kurdakul, Ulufer Oğuzcan, Dilara Özman, Sevgi Sanlı, Salim Şengil, Nezihe Şengil, Hıfzı Topuz ve **Bekir Yıldız**.

21 Nisan 1990'da toplanan Birinci Genel Kurul toplantısında da yeni Yönetim Kurulu şu biçimde oluşturuldu: Yaşar Kemal (Başkan), Hıfzı Topuz (Genel Sekreter), Şükran Kurdakul (İkinci Başkan), Salim Şengil (Sayman), Üyeler: Bekir Yıldız, Sevgi Sanlı ve Rona Aybay. Rona Aybay bir süre sonra görevinden ayrıldı ve yerine yedeklerden Erdal Öz getirildi.

ARI, ARTEMİS, MEVLANA

Arı kolonisindeki sürekli üretici eylem, eski insanları çok etkilemiş olmalı. Arının ve peteğinin bereket simgeleri olarak benimsenmesi, böyle açıklanabilir. Arı ve petek, bugün de bereket simgesi olarak tanınıyor.

Roma döneminde basılan kimi Efes sikkelerinin birer yüzünde arı resmi görünür. Arı, Efes kentinin simgelerinden biriydi. Kentin adının, eski Anadolu dillerinde "arı" anlamına gelen **Apasos** sözcüğünden türediği de ileri sürülür. (Prof. Bilge Umar, "Efes" adının, Luwi dilinde "su kenti" anlamında **apa-assa** sözcüklerinden türediğini açıklıyor. **Tarih ve Toplum,** Şubat 1990, s.21-24)

Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularını bezeyen türlü bitki ve hayvan kabartmaları arasında, arı kabartmaları da yeralır. Artemis yontularının göğüs bölümleri, yuvarlak şekillerle kaplıdır. Bunların, bereketi simgeleyen yumurtalar ya da memeler olduğu düşünülür. Halikarnas Balıkçısı, aynı şekillerin, yine bereketi simgeleyen hurmalar olduğunu ileri sürer. Bir başka görüşe göre bu şekiller, kraliçe arının çevresinde öbeklenen erkek arıların arkalarını gösterir. Çünkü, tanrıça Artemis, tapınağının kraliçe arısıdır.

Dervişlerin kendi çevrelerinde dönerken semah yerinde izledikleri yol, balarılarının buldukları çiçeklerin yerini başka arılara göstermek için izledikleri yolu anımsatır.

İsviçreli araştırmacı G.Sheterle'ya göre, Artemis yontularının göğüs bölümünde görünen yuvarlak şekiller, boğa husyeleridir. (Sabahattin Türkoğlu, **Efes'te 3000 Yıl**, İstanbul, 1986,s.25) Artemis'in, Selçuk'taki tapınağında bulunan tahtadan yapılmış kült yontusunun göğsüne, kendisine kurban edilen boğaların kanlı husyeleri asılırdı. Tapınaktaki kült yontusunun, antik Efes kentindeki Roma tapınağında saklanan kopyeleri olan Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularının göğüslerine, yontucular, boğa husyelerinin kopyelerini de koymuşlar.

Artemis yontularının üzerlerinde arı kabartmalarının olması, göğüs bölümündeki yuvarlak biçimli şekillerin boğa husyeleri olduğu görüşünü destekliyor. Çünkü eskiler, arılara boğa leşlerinin can verdiğine inanırlardı. Örneğin, İ.Ö. 250 yıllarında yaşayan Karystos'lu Antigonos, şöyle der (**Hist. mir.** 19): "Boğa leşini, Mısır'ın bazı kesimlerinde, yalnız boynuzları toprağın üzerinde kalacak biçimde gömer ve sonra boğanın boynuzlarını testereyle keserseniz, kestiğiniz yerden arıların uçacağı söylenir; çünkü, boğa kokuşur ve arıya dönüşür." (Marija Gimbutas, **The Goddesses and Gods of Ancient Europe**, Thames and Hudson, London, 1982, s.181). Ovid de, (**Fasti** I, 393) arıları bal yapmadan ölen arı üreticisi Aristaeus'a, annesinin önerisi üzerine danıştığı büyücü Proteus'un, bir boğanın leşini gömerse yine arılarına kavuşacağını söylediğini, anlatır. (**a.g.e.**)

Bu üreme biçimi için en uygun koşulların, güneş boğa burcundayken oluştuğuna inanılırdı. (**a.g.e.**) Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularının boyunlarını, 12 burcun simgeleri çevreler. Artemis tapımında, boğalarla düzenlenen türlü oyunların önemli yeri vardı.

Meryem Ana ve Mevlana

Mavi Yolculuk yapanlar, kıyılarda bırakılan çöplerin ve yemek artıklarının üzerinde yaban arılarının toplandığını gözlerler. Benzer gözlemlerden yola çıkan eskiler, arılara boğa leşlerinin can verdiği sonucuna varmış olabilirler. "Kendiliğinden üreme" (**spontaneous generation**) denilen bu işleme insanlar, 19. yüzyıla dek inandılar. Kuduz aşısını bulan Fransız bilim adamı Pastör, "kendiliğinden üreme"nin olası olmadığını, yaptığı deneylerle kanıtladı: Her yanı sımsıkı kapatılan bir odada bırakılan çöplerin çevresinde, beklenenin aksine, fareler üremedi.

"Kendiliğinden üreme"ye inanç, yaşamın ölümden kaynaklandığına dair, doğru bir inanca dayanır. Bereket tanrıçası Artemis de, yaşamı olduğu gibi ölümü de denetlerdi. Artemis yontusunun üzerindeki ölü boğaların husyelerinden, arılar ve başka canlılar doğarlar. Yontunun genel biçimi, bir krizaliti (böceğin koza içindeki durumu) çağrıştırır.

Efesliler'in, yaşamı ve ölümü denetleyen Artemis'i, Meryem Ana'nın kişiliğinde yaşattıkları düşünülebilir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kilise öğretisinde yeri olmayan Meryem'in, Efes'de 432 yılında yapılan konsey toplantısında "İsa'nın (yani tanrının) annesi" olduğu kabul edildi.

Efes'te, Meryem Ana'ya ait olduğu kabul

▲Mevlevi dervişleri. Tef ve zil eşliğindeki semahları bal arılarının danslarıyla çağrışımlı

edilen evi ziyaret eden Hıristiyanlar ve Müslümanlar, ondan dertlerine deva, tansıklar beklerler. Bu eve yaptığım ziyaretlerden birinde, Meryem Ana'dan dileği gerçekleşen bir kadının yazdığı, ona ve Mevlana'ya şükreden yazıyı görmüştüm.

Diğer kimi Anadolu İslam tarikatlarında olduğu gibi Mevlevi tarikatında da, dansın önemli yeri var. 1582 yılında Anadolu'yu gezen Avrupalı bir gezgin, Mevlevi dervişlerinin "boş gezmekten başka bir iş yapmadıklarını ve sonuçta akıl ve anlayışlarını yitirdiklerini," anlatır. (Metin And ve Talat Halman, **Mevlana Celaleddin Rumi and the Whirling Dervishes**, Dost Yayınları, İstanbul, 1983, s. 56) Avrupalı gezgin, Mevlevi dervişlerinin tef ve zil eşliğinde yaptıkları dansları, Kibele rahipleri koribanların ve kuretlerin danslarına benzetir. (**a.g.e.**)

Antik Efes kentinin en ünlü caddesine adlarını veren kuretler, mitolojide tanrıçaların doğumlarına yardım eden yarı tanrılardı. Rhea, Zeus'u doğururken, Kuretler, tunç kalkanlarını birbirine vurarak dans etmişler, böylece çıkarttıkları gürültüyle, Kronos'un yeni doğan oğlunun ağlama sesini duymasını engellemişler. Kronos oğlunun doğduğunu bilseydi, onu öldürecekti.

Efes'te, "Kuretler" adı verilen bir grup rahip vardı. Roma döneminde Prytaneion'a (Prytaneion'da, kentin tüm evlerindeki ocakların ateşlerinin sonsuza dek varolacağını simgeleyen kutsal ateş yanardı.) bağlanan bu rahipler grubu, önce Artemis tapınağına bağlıydılar.

Kuretler, dönerek yaptıkları danslarında tef ve zil çalarlardı. Virgil (Dördüncü **Georgic**: 63), Kuretler'in "tanrıçanın zillerini" çalarak yaptıkları dansla, arıları çağırdıklarını söyler. (Marija Gimbutas, **a.g.e.**, s.183) Mevlevi dervişleri de tef ve zil eşliğinde dönerek dans ederler. Dervişlerin kendi çevrelerinde dönerken semah yerinde izledikleri yol, balarılarının, buldukları çiçeklerin yerini başka arılara göstermek amacıyla yaptıkları dansta izledikleri yolu anımsatır.

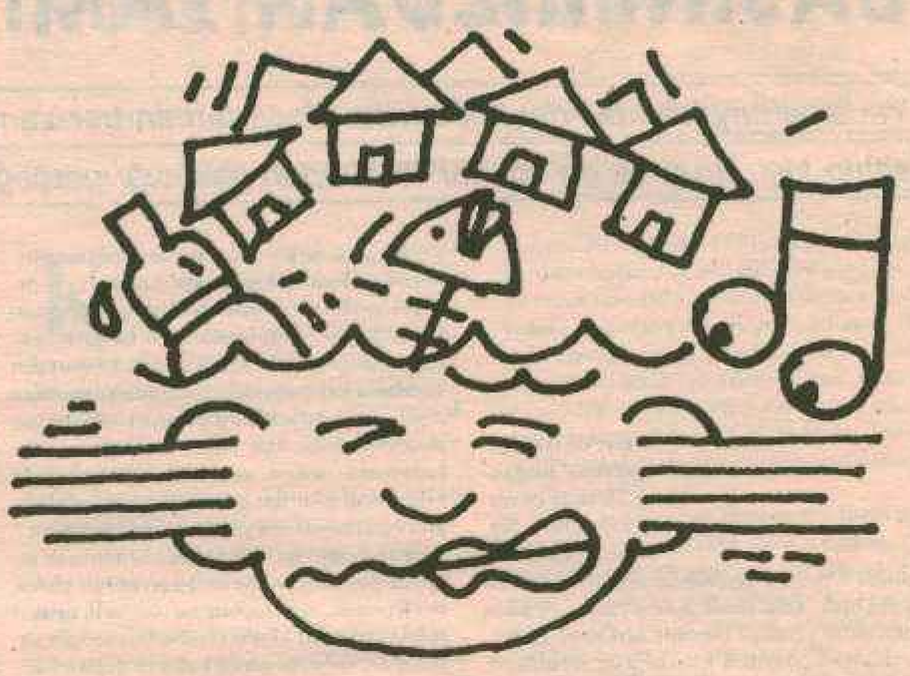
Kraliçe arı ve erkekleri

Arı kolonisindeki sürekli üretici eylem, eski insanları çok etkilemiş olmalı. Arının ve peteğinin bereket simgeleri olarak benimsenmesi, böyle açıklanabilir.

Arı ve petek, bugün de bereket simgesi olarak tanınıyor. Türkiye'de bir üniversite ve bir siyasal parti, simge olarak arı ve peteği kullanıyorlar.

Eski insanlar, arılardan o denli etkileniyorlardı ki, kimi tapınaklar, arı kovanlarının düzeni örnek alınarak örgütlenirdi. Örneğin Efes Artemis tapınağındaki rahibeler melissai (bugün Türkçe'de bir çiçek adı olan bu sözcük Yunanca'da "dişi arı" demek) ve rahipler, **essene** (bal üretmeyen erkek arı) adıyla çağrılırlardı. Artemis tapınağında erkek arı olabilmek için, önce hadım olmak gerekirdi. (Marija Gimburtas, **a.g.e.**) ■

Kültür kirlenmesi

Kirli çevre ile savaşım, insanlığın ortak sorunudur; bu nedenle politik sınırları aşmak, yok saymak zorundadır.

Hiç kuşkusuz, **insanın** kendi gelişmesi kişiliğinin açınımı, mutluluğu, içinde bulunduğu ortamın, çevrenin nitelikleri için vereceği savaşımın başarısına bağlıdır. İnsan bu savaşımın gereği olarak kenti yarattı. Çünkü geleceğin insanı ancak kentte varedilebilir, varolabilirdi.

İçinde var olacağı çevre, yaşamın tüm çeşitliliğini, insanın niteliklerinin gereklerini karşılamalıdır. Buna göre de tanımlanmalıdır. Bu tanımlamaya yalnızca fiziksel nitelikler -elbette- yetmeyecektir. İnsanın, içinde yaşayacağı çevrenin, havasının, suyunun, toprağının sağlığınca; sosyal, politik, yönetsel ve kültürel v.b. düzeyinin sağlığı da onun varolma koşuludur. Bütün bunlardan herhangi birinin kirliliği onun yaşam savaşının nedeni olacaktır, olmalıdır.

Sağlıksız çevrenin sınırları, politik sınırlara bağlı değildir. (Bir komşumuzda oluşan kirli bulutların esintilerle bize geçmesinin önlenemiyeceği apaçıktır.) Bu nedenle kirli çevreyle savaşım, insanlığın ortak sorunudur; politik sınırları aşmak, yok saymak zorundadır.

Bugün sonsuz olmadıklarını bildiğimiz doğal kaynakları çok kısa sürede tüketen bir işleyimin ve onun buyruğuna göre geliştirilen bir teknolojinin çevremizle ilgili sorumsuz davranışına, gidişine ses çıkarmazlık edemeyiz.

Hele böyle bir işleyimi ve yüksek teknolojisi olmayı "gelişmişlik" sayabilen toplumların bu düzenlerini koruyabilmek, için bir de inanılmaz ölçülerde silahlanmalarının insanlığı nerelere götürebileceği İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında görüldü.

Korkunç İkinci Dünya Savaşı bile, asıl olabileceklerin yalnızca küçük bir belliğiydi. Bugün üretilmiş bekleyen silahlar tüm dünya canlılarını bir çok kez yok edebilecek ölçülere, sayılara varmışlardır. Yalnızca bu neden le bile silahlanma, tek tek bütün bireylerin ve insanlığın ortak sorunudur.

Herhangi bir ülkede insan haklarının "ihlâl" edilmesinin, hepimizin haklarına yapılmış bir saldırı sayılması doğal değil mi?

İnsanoğlunun, yeryüzünün herhangi bir yerinde, tarihinin bir aşamasında yarattığı kültür ürünü yalnızca yaratıldığı yerdekilerin değil, bütün insanların kültür çevrelerini etkiliyorsa, kimileri isteseler de istemeseler de bütün insanlığın ortak malıdır.

Kısacası, bütün bu gerçeklere, bugünkü bilincimizin erişmiş olması gereken düzey açısından bakıldığında, bütün alanlarıyla çevre sorununun, ne politik ne de başka türlü bir sınır tanıyamayacağı saptanır. Bu, kendi sorunlarımızın çözümünde, bütün insanlığa karşı sorumluluk duymak zorunluğumuzu ortaya koyar.

Bütün bu sorunların herkesçe doğru algılandığını, herkesçe apaçık olduklarını ne yazık ki söyleyemeyiz.

Bugünkü çarpık yaşama biçimimizden, çarpık sosyal ilişkilerden, çarpık turizm anlayışımızdan, bölgeler arası dengesizlikten (vb.) doğan çarpık yapılaşma ve kentleşme, sorumsuz davranışlarımızın birikiminden doğan ulaşım karmaşası ve kirliliği, bütün alanlarda sağlığımızı doğrudan etkiliyor.

Sorumsuz tüketime bağlı olarak enerji üretiminin hem kaynak hem de çevre kirletip, yok etmesi günümüzün en ciddi sorunu. Bütün bu saydığım sorunların doğmalarında en önemli etken de elbette kültür düzeyinin düşüklüğü ve kültür kirlenmesidir. Kişi olarak kültür düzeyimiz, çevremizin kültür düzeyiyle belirleniyor. Kültür çevremizin kirlenmesi bütün öteki kirlenmelerin ana nedenidir. Kültürün, sanat, dil, bilim, yaşama biçimi gibi bütün alanlarındaki kirlenmelere karşı duyarlı olmak zorunluğumuz bundandır. ■

Ali Naci Karacan, Milliyet, Arif Oruç

BASINIMIZDAN TARİH DERSLERİ

Yadsınamayacak bir gerçek vardır. O da tarihin her zaman olduğu gibi, olanaklara sahip kişi, grup ya da sınıflar tarafından yazıldığı gerçeğidir.

Türkiye'de tarih çalışmaları olağanüstü biçimde önemli hale geldi. Bu, resmi tarih görüşünün sıkıcı dar çerçevesini aşmak için zaten gerekliydi, ama şimdi ayrıca yakın geçmişin olaylarını yanıltıcı biçimde açıklama eğilimlerini boşa çıkarmak için daha da zorunlu oldu. Tarihin özellikle politikacılar tarafından, günlük gelişmeler doğrultusunda çarpıtılma eğiliminden söz edilebilir. George Orwell bu eğilimleri çok önceden yazmıştı. Onun gelecek için öngördüğü karamsar tablo belki daha tam olarak gerçekleşmedi, ama yaşananları saptırmak, tarihi her gün yeni koşullara göre yeniden yazmaya çalışmak Türkiye'de yaşanmaya başladı. Örnek Demokrat Parti ve 27 Mayıs'la ilgili tartışmalardır. Yakın tarihin bu önemli olayları, onları yaratan koşullardan ayrı düşünülmeye, sonuçları mahkum edilmeye çalışılmaktadır. Toplumun tutucu kesimlerinin bu yeniden yorumlama, yaşadıkları "altın dönemi" aklama çabaları anlaşılabilir. Ama gelişme o kadarla sınırlı değildir. Dünyada esen "özgürlük" rüzgarları Türkiye'de de etkisini hissettirmekte burjuvazinin yakın tarihi yorumlama biçimine başkaları da katılmaktadır. Bu, beraberinde örneğin, askeri müdahaleleri eleştirmek, bu arada 27 Mayıs'ı kötülemek fırsatını getirmektedir. Burjuvazinin kendi hedeflerine uygun karalama kampanyalarına katılmak, toplumu demokratik kılacaksa söylenecek söz yoktur, ama yaşananlar bize Türkiye'de burjuvazinin tutumunu -askeri müdahaleler konusunda bile- kendi çıkarları doğrultusunda belirlediğini öğretmiştir. Bu yüzden 27 Mayıs "kötü" ama 12 Eylül "iyi"dir. Düşünen, araştıran insanlar için konuyu dar bir çerçevede ele almak beklenemez, ama toplumsal olayların (askeri müdahalelerin) kimin tarafından ne için yapıldığını, sonuçlarına da bakarak değerlendirmek zorunludur. Bu, hele insanlar yakın geçmiş için bile yanıltılmaya çalışıldığında daha da önemli bir görevdir. Tarih araştırmaları da bu anlamda çok önemli hale gelmektedir.

Burjuvazi tarihin belirli bir dönemini yeniden yazmaya çalışmaktadır. Tarih yeniden yazılmaz mı? Elbette yazılır. Örneğin yeni bilgilere dayalı olarak geçmişteki olaylar tekrar değerlendirilir. Ancak bu iş için araştırmacılara işlerini yapma olanağının verilmesi gerekir. Bilgilerin saklanmaması, eksik ya da yanıltıcı bir seçmeden geçirilmeden kullanıma sunulması gerekir.

Tarih insanların anlayışlarında ortaya çıkan gelişmelere göre de yeniden yazılır. Geçmiş yeniden, farklı görüşlere göre yorumlanır. Aslında bu tarihin sürekli olarak yeniden yazılması demektir ve böyle olması gerekir.

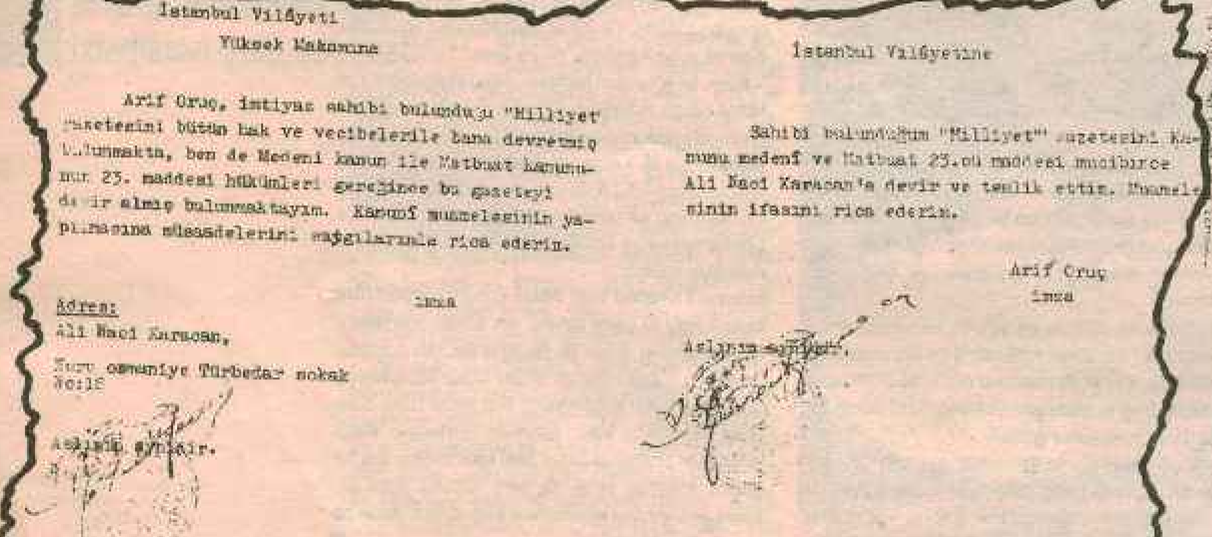
Bu sözler, izleyen satırlarda bazı şeylerin yeniden yazılmaya çalışılacağını düşündürmemelidir. Ama bugüne kadar yayınlanmış bazı bilgiler, yenilerinin ışığında gözden geçirilecektir.

Üzerinde duracağımız konu, Türk basının önemli bir ismi Ali Naci Karacan, onun son gazetesi **Milliyet**'in kuruluşu ve bu bağlamda adı geçen Arif Oruç'la ilgilidir. Başka bir deyişle, meslek yaşamında başarılı, siyasal iktidarlarla arası hep iyi olmuş bir gazeteci ile muhalefette kalmayı tercih eden, bu yüzden de siyasal iktidarlarla iyi geçindiği söylenemeyecek bir başka gazetecinin ilişkilerinin bir boyutuna bakmaya çalışacağız. Ali Naci Karacan Tek Parti döneminde onun gerçekleştirmeye çalıştıklarının savunucusudur. Mustafa Kemal'den, İsmet İnönü'den ilgi görür. Anadolu Ajansı muhabiri olarak hukümetin Balkanlar'daki gözü kulağı olur. Takdirler toplar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokratik gelişmelerin savunucusu olarak Demokrat Partiyi coşkuyla destekler. **Milliyet**'i de bu amaçla yayınlar (3 Mayıs 1950) Arif Oruç ise, Mete Tunçay'ın deyimiyle, "maceraperest ruhlu sosyalist bir gazeteci"dir. (**Türkiye'de Sol Akımlar**, 3. baskı, Bilgi Yayınları, s. 144) İstiklal Mahkemesi önüne çıkan odur, yayınlarında dile getirdiği görüşleri yüzünden hapse giren, sıkıntı çeken, eziyet gören yine odur.

Bu iki insanın ilişkilerinden söz eden Sadun Tanju (**Doludizgin. Ali Naci Karacan. Bir Gazetecinin Hayatı**, İstanbul, 1986) o akıcı, hoş anlatımıyla Ali Naci Karacan'ın yaşam öyküsünü sergilerken yazdıklarının roman değil, gerçek bir yaşam öyküsü olduğunu, anlattıklarının gerçeğe uygunluk sorumluluğunu da yüklendiğini belirtir (s. 249-250). Ama hemen ekler: "Bir yazarın en dürüst çabasının doğruya yaklaşmak olduğunu bilirim. Tartışılmaz doğru, salt gerçek, o nasıl öğrenilir, şimdiye kadar onun sırrını çözemedim."

Sadun Tanju Karacan-Oruç ilişkisinin Karacan yönünü yazmıştır. Bundan anlaşıldığı kadarıyla Karacan, düşüncesi ve yayınları yüzünden Oruç'tan rahatsızdır. Karacan'a göre, Arif Oruç "irtica bayraktarı", "devrim düşmanı", "vatan haini"dir. Kurtuluş Savaşı'nda Çerkez Ethem yanlısı olduğunu, İstiklal Mahkemesi'nden canını zor kurtardığını hatırlatır. Ama Oruç yine de akıllanmamış, Serbest Fırka bahanesiyle "ortalığı karıştırmıştır". (s.62-63)

Ali Naci Karacan, Arif Oruç'un ölüm haberini aldıktan sonra geçmişi hatırlarken şöyle der: "Daha önce Paris'te, Sofya'da, Şumnu'da Jön Türklüğe soyunmuştu. Neye güvenecek? Perişan oldu tabi. Üç dört sene orada bu-

İstanbul Vilâyeti
Yüksek Makamına

Arif Oruç, imtiyaz sahibi bulunduğu "Milliyet" Gazetesini bütün hak ve vecibelerile bana devretmiş bulunmakta, ben de Medeni kanun ile Matbuat kanununun 23. maddesi hükümleri gereğince bu gazeteyi devir almış bulunmaktayım. Kanunî muamelesinin yapılmasına müsaadelerini saygılarımla rica ederim.

İmza

Adres:
Ali Naci Karacan,
Nuru osmaniye Türbedar sokak
No:18

Aslının aynıdır.

İstanbul Valiliğine

Sahibi bulunduğum "Milliyet" Gazetesini kanunu medenî ve Matbuat 23.cü maddesi mucibince Ali Naci Karacan'a devir ve temlik ettim. Muamelesinin ifasını rica ederim.

Arif Oruç
İmza

Aslının aynıdır.

rada süründükten sonra, tilkinin dönüp geldiği yer kürkçü dukkanı, yine Babali'ye düştü. Yine tevkifler, salıvermeler falan filan. Sonunda işi tefrikacılığa döktü. Ekmek parası...

"Son ekmek parası da bize nasipmiş. Milliyet'e karar verdik, burada hazırlıklar yapıyoruz, bir gün çıkıp geldi... Kılık kıyafet biraz perişanca. Dedim ki: Biz Milliyet'i çıkarma hazırlığı içindeyiz. Elinde bir tefrika varsa ver. Yoksa hemen tasarla, yapmağa başla. Bu gazete senin sayılır! Sevindi..." (s.162-163)

Bu Karacan cephesi. Ama henüz gün ışığı görmemiş kaynaklara bakınca iş biraz farklı. Bir kere **Milliyet** gazetesini yayınlama düşüncesi Arif Oruç'a ait. Arif Oruç 8 Eylül 1947'de **Milliyet** adı ile siyasi bir gazete çıkarmak için İstanbul Valiliği'ne başvuruda bulunmuş. Valilik aynı gün 2185 sayılı yazı ile durumu Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne bildirmiş. Arif Oruç'un böyle bir gazete yayınlamadığını biliyoruz. Ancak 28 Nisan 1949'da ikinci bir başvuru ile **Milliyet**'in yayın hakkını yenilemiştir. İş adresi olarak Akça matbaasını göstermiştir (Cağaloğlu Türbedar sokak no. 18). Gazete günlük siyasi sabah gazetesi olarak düşünülmüştür ve Dr. Nuri Akça matbaasında basılacaktır.

Arif Oruç'un **Milliyet**'i yine yayınlanmaz. Ama 7 Şubat 1950'de Arif Oruç sahibi olduğu **Milliyet**'i Ali Naci Karacan'a devretmiştir. Bu konudaki bilgiler İstanbul Valiliği ve Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunmaktadır. Arif Oruç sahibi olduğu **Milliyet**'i "Kanunu medeni ve Matbuat 23.cü maddesi mucibince Ali Naci Karacan'a devir ve temlik" eder. Ali Naci Karacan da aynı yasalara göre, gazeteyi "devir almış" olduğunu bildirir.

Ancak açıklanması biraz güç gibi görünen nokta, Ali Naci Karacan'ın **Milliyet**'i yayınlamak için yaptığı başvurunun tarihidir. Bu gazetenin bütün haklarını Arif Oruç'tan devraldığı tarihten öncedir: 30 Ocak 1950. Nişantaşı Vilma apartmanının 2 numaralı dairesinde oturan Ali Naci Karcan, Nuruosmaniye Türbedar sokak 18 numaralı işyerinde yayınlanmak ve H.Akça-A.N.Karacan Gazete Kollektif Şirket matbaasında basılmak üzere siyasi günlük Milliyet gazetesini yayınlayacağını valiliğe bildirir.

Gazete 3 Mayıs Çarşamba günü yayına başlar.

Bundan sonrası insanların bakış açılarına göre farklılık gösterebilir. Arif Oruç'un "son ekmek parası" Ali Naci Karacan'a "nasip" olmuş olabilir, ama bu anlatmak istediği gibi karşılıksız bir yardım değildir. Ama Karacan bunu kimseye söylememiştir. İstenirse, Ali Naci Karacan'ın zor durumdaki bir gazetecinin elinde tuttuğu bir yayın hakkını uygun koşullarda aldığı bile söylenebilir. Dost ve anlayışlı Karacan, Arif Oruç'un yazdığı tefrikalara da ayrıca para ödemiştir.

Bu düşünceleri uzatmanın bir yararı yoktur. Çünkü bilgilerimiz burada durumu açıklamaktan uzaktır. Ama yadsınamayacak bir gerçek vardır. O da tarihin her zaman olduğu gibi, olanaklara sahip kişi, grup ya da sınıflar tarafından yazıldığı gerçeğidir.

Kim bilir belki bir gün, birisi Arif Oruç gibi yazılanların bedelini ödeyemeyecek olanların tarihini yazmayı dener. ■

KANLARI YERDE KALMAYACAK!

Ne zaman vazgeçeceksiniz bu basma kalıp klişeyi tekrarlamaktan?

Klişeleşmiş bir söz var ki son yıllar da sözüm ona devlet adamlarımızın ağzından duydukça içimiz bulanıyor. Hiç kuşkumuz yok, bunu söyleyenlerin, bu klişeyi yineleyenlerin de söylerken içleri bulanıyordur. Ama söylüyorlar:

"-Kanları yerde kalmayacaktır!.." Bu lafları çok dinledik çok ama, hâlâ da dinlemeye devam ediyoruz.

Profesör Muammer Aksoy öldürüldü. Bir takım adamlar çıkıp nutuk attılar:

"-Kanları yerde kalmayacaktır!.. Failler en kısa zamanda yakalanıp cezalandırılacaklardır!.."

Çetin Emeç öldürüldü. Gene aynı yave... Şırnak'ta çoluk, çocuk, yaşlı 27 kişi katlediliyor, gene aynı palavra:

"-Kanları yerde kalmayacaktır!.." Sıkıyönetim eski yargıçlarından biri öldürülür, aynı gün ya da ertesi sabah aynı kırık plak cızırdar:

"-Kanı yerde kalmayacaktır!.." Bir eski siyasi polis komiseri öldürülür, gene aynı gargara:

"-Kanı yerde kalmayacaktır!.." Bütün bunlar son birkaç ayın naneleri. Ama biz bu yaveyi yıllar ve yıllardır dinliyoruz. 12 Mart 1971 askeri darbesinden önce ve sonra da dinlerdik. 12 Eylül faşist darbesi öncesinde ve sonrasında da dinledik, günümüzde de dinliyoruz. Daha ne kadar dinliyeceğimizi de kim bilebilir?

İyi güzel de, bu lafları edenler, üstelik de inanmadan ve karşısındakilerle alay eder gibi edenler bilmiyorlar mı ki bu dedikleri kendi yeteneksizliklerinin, sorumluluklarının bir itirafıdır. Kuşkusuz biliyorlar ama gene de söylüyorlar. Söylerken de sanıyorlar ki bu bir "hikmet-i hükümet"tir. Bunu söyleyecekler de halkı kandıracaklar..

12 Eylül faşizminden önce ölenler, öldürülenler bir yana, hatta 12 Eylül sonrasının 1984 yılına kadar ölenler de bir kenara, Güney-Doğu Anadolu'da 15 Ağustos 1984 Eruh ve Şırnak baskınlarından bu yana ölenlerin, öldürülenlerin sayısı, Haziran 1990 ortasına kadar 1771'i buldu.

Bu ölenlerin dökümünü görmek ibret vericidir. Son altı yılda ölenlerden 692'si PKK'lı teröristtir. Buna karşılık 17 öğretmen, 78 köy korucusu, 14 muhtar, 1 imam ve 640 da kadın, çocuk ve yaşlı sivil halktan insan öldürüldü. Gene bu dönem içinde şehit edilen güvenlik görevlisi sayısı ise 329'dur.

Bu 329 görevlinin 26'sı subay, 24'ü astsubay, 27'si polis ve 252'si er ve erbaştı. Tüm ülkede 1980 öncesindeki altı yılda, 1974-1980 yılları arasında şehit edilen güvenlik görevlisi sayısı 281'dir. 1984-1990 arasındaki salt güneydoğu bölgesinde 329 güvenlik görevlisi şehit verilirken, 1974-1980 arasında tüm Türkiyedeki şehit olan güvenlik görevlisi sayısı 281.

Dahası da var: 12 Eylül faşizmi öncesinde tüm ülkede terör eylemleri sonucu ölenlerin sayısı 5388'dir. Oysa 1984-1990 yılları arasında aynı süre içinde salt Güney Doğu Anadolu gibi oldukça dar bir bölgede öldürülenlerin sayısı 1771.

Bütün bunlar neyi gösteriyor? Bizce gösterdiği şey çok açık: Bu, 1970'li yıllardan bu yana sözde sürekli olarak terörle mücadele ettiğini ileri süren, bunun için de katı yasalar içinde, çok kere de yasaları ve hatta anayasayı bile askıya alıp, ortadan kaldırıp faşizan metotları kullanmaktan bile geri kalmayan gelmiş geçmiş iktidarların ve onların içerde ve dışardaki akıl hocalarının yetersiz ve yeteneksizliğini ya da kötü niyetlerini gösteriyor.

"Kanları yerde kalmayacak" diye milleti uyuttuklarını sananlar, gerçekte kendi yeteneksizlik ya da kötü niyetlerini sergiliyorlar. Bu güne kadar, yerde kalmayan kimin kanı oldu ki?

Ümit Doğanay'ın mı katili yakalandı? Bedreddin Cömert'in mi? Bedri Karafakioğlu'nun mu? Doğan Yurdakul'un mu? İsmail Gerçeksöz ya da İlhan Darendelioğlu'nun mu? Nihat Erim ya da Abdi İpekçi'nin katilleri yakalandı dendi de elde mi tutulabildiler?

1 Mayıs 1978 katliamının sorumluları ne oldu? Bülent Ecevit'e Taksim alanında girişileceği ihbar edilen suikastın düğümü çözüldü mü? Ya İzmir'de Ecevit'e çevrilmiş patlayan silahın gizi ortaya çıkarıldı mı? Malatya'lı Hamit Fendoğlu'na gönderilen bombalı paket soruşturması ne oldu?

Denebilir ki bunlar eski hikâyeler. Peki yakına gelelim. Bay Turgut Özal başbakan iken girişilen suikast girişiminin faili yakalandı ama gizi çözüldü mü?

Sıralarsanız daha böyle onlarca, yüzlerce örnek var. Nerde bunların failleri? Bu dosyalar tek tek zaman aşımına uğrayıp kapanmıyor mu?

Evet, Şimdi sormak zamanıdır: Ne oldu Profesör Muammer Aksoy'un kanı? Ne oldu Çetin Emeç'in kanı? Ne oldu Şırnak Çevrimli köyündeki 27 garibin kanı? Bu kanlar, bu ölümler yıllar yıldır bu ülkeyi yönetmek savında olan sizleri hiç mi rahatsız etmiyor? Ne zaman vazgeçeceksiniz şu basma kalıp klişeyi tekrarlamaktan ve ne zaman anlayacaksınız şunca yıldır izlenegelen politikalarla hiç bir yere varılamayacağı gerçeğini?

Ne zaman? ■

TÜRKİYE EKONOMİSİ YABANCILAŞIYOR

Özelleştirme ve halka açılma olarak tanımlanan olgunun arkasında yatan neden, siyasi otoritenin emrine parasal fon sağlamaktır.

Türkiye ekonomisi 1990 yılının birinci altı ayında geçtiğimiz yıllardan daha farklı bir görüntü sergilemiştir. Bu görüntünün kamu oyundan gizlenebilmesi için, siyasal otorite tarafından getirilen öneriler tartışma konusu olurken, perdenin arkasında kalan görüntünün gün ışığına çıkarılması artık zorunlu hale gelmiştir.

Kamu harcamaları, kamu gelirlerinin iki katına ulaşmıştır. Devlet bütçesinden sosyal nitelikli harcamaların miktarı kısılmak suretiyle, tasarruf edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de paralı eğitime geçme tartışmalarının arkasında yatan neden budur.

Türkiye ekonomisi üzerinde oynanan oyunlar artık tehlike çanları çaldırtmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği, döviz sıkıntısı çekmemek için başvurulan sistemdeki tehlikedir.

1989 yılında vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarına oranı yüzde 49'dur. Bu oranın anlamı devletin yapmış bulunduğu 100 liralık harcamanın ancak 49 lirasının vergi gelirlerinden karşılanmışı, yüzde 51'lik kısım ise borçlanma ve diğer benzeri yollarla karşılanabilmesidir. 1976 yılında vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarına oranı yüzde 81.8 iken, bu oran 1983 yılında yüzde 72.0,1984'de yüzde 55.4,1987'de ise yüzde 49'a düşmüştür.

Bütçe artık bir borçlanma bütçesi haline dönüşmüştür. Borç faizleri bütçeye devamlı yük getirmekte, bu yük her geçen yıl artmaktadır. Devlet bütçesinin yetersiz kalması nedeniyle sağlık ve eğitim harcamalarının miktarı düşürülmekte, böylece borçlanma politikasının yükü ülke halkının sağlığı ve eğitim olgusu ile bütünleştirilmektedir.

Paralı eğitim olgusunun altında yatan neden budur. 1990 yılının Haziran ayında ülkemizin ekonomik görüntüsünü böylece özetliyebiliriz.

Beslenmeye yönelik tüketim maddelerinde, yıl başından beri devam eden sıçramalı fiat artışları sürmektedir.

Paralı eğitim yaygınlaştırılmış, özel eğitimde ücretler artırılmıştır.

Sınırlı kağıtla işlem gören borsaya para akımı ve bilinçsizce yükseltilen hisse senedi değerleri tehlikeli boyuttadır.

İhracatın giderek düşmesi, ithalatın artması, buna karşılık döviz fazlalığı olması şaşırtıcıdır.

Bankaların mevduat ve kredi işlemleri dışında kazanç yolları arayışları sıkıntılı bir tablo sergilemektedir.

Ödenmiyen senet ve çek hacminde giderek şişkinlik artmaktadır.

Büyük kentlerde yaşam standardı açısından birbirinden çok farklı bölgeleşmeler ortaya çıkmıştır.

Devlet bütçesindeki açığın kapatılabilmesi için üretilen bazı formüller yoluyla, piyasadan para çekilmeye çalışılmaktadır.

Yukarıda sıralanan tüm bu olaylar ülkede gelir bölüşümünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu arada ülke içerisinde bazı kentlerde alım gücü giderek düşen bir kesimin geçtiğimiz aylarda deneme niteliğinde yapmış bulunduğu et ve kola boykotu gösteri olmaktan öteye gitmemiştir.

Türkiye ekonomisi üzerinde oynanan oyunlar, artık tehlike çanları çaldırtmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği döviz sıkıntısı çekmemek için başvurulan sistemdeki tehlikedir.

Normal faiz oranları dikkate alındığında, 100 bin doların yurt dışında getirebileceği en yüksek faiz miktarı, aylık 1.125 Dolardır. Oysa aynı miktar tasarrufun ülkemizde getireceği aylık net faiz miktarı 2.625 Dolar olmaktadır.

Döviz kurlarının sabit tutulabilmesi için gösterilen çaba nedeniyle, ülkemize getirilen döviz derhal Türk lirasına çevrilmekte, bu çevirme işleminden dolayı dövizi yurda getirenin eline bir belge verilmektedir. Belge sahibi elindeki belge üzerinde yazılı dövizi talep ettiği an, istediği bankadan tekrar satın alabilmektedir. Böylece Türkiye'ye yabancı para sokan bir kişi veya kuruluş hemen bunu Türk Lirasına çevirerek Türk işadamlarına kısa vadeli kredi olarak vermekte veya borsa işlemlerine sokarak, özellikle Avrupa ülkelerinde elde edebileceği gelirin çok üzerinde bir gelir sağlıyabilmektedirler.

Artık büyük şehirlerin merkezlerinde serbest para piyasaları kurulmakta bu piyasalarda kredi pazarlaması yapılmaktadır. Bu kredilerin yasal kayıtlara intikal ettirilmesi ve izlenmesi olanağı yoktur. Dolayısıyla bu tür krediler için ödenen faizlerin de kayıtlarda görülebilmesi mümkün değildir.

Türkiye'de mevcut bulunan döviz bolluğunun gerçek görüntüsü budur. Normal olarak ihracatı düşen, ithalatı artan ve bu yüzden de devamlı ticaret açığı bulunan bir ülkede döviz sıkıntısı çekilmemektedir.

Döviz kurlarının bilinçli bir şekilde düşük tutulması, buna karşılık faiz oranlarının yüksek olması, yabancılara yurda getirdikleri kadar döviz çıkartma hakkı tanınması sonucunda, dövizin ülke içi etkinliği, tefecilik piyasasında kendisini göstermiştir. Bu durumdan yurt dışında birikimi olanlarla, Avrupa piyasalarında beklediğini bulamıyanlar yararlanmaktadır.

Yabancı para değeri daha ne kadar düşük tutulabilecektir? Bu sorunun yanıtını şimdilik kesin olarak verebilme olanağı yoktur. Ancak yakın bir gelecekte, gerçek kur kendiliğinden görülmeye başlanacaktır. İşte bu aşamada ortaya çıkacak olan döviz talebi, Türk lirasının değerini düşürebilecek, bu durum da yeni bir enflasyon kaynağı olacaktır.

Türkiye 1990 yılının birinci yarısında, spekülatif amaçlı yatırımların cazip olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu yapının en belirgin özelliği ileriye dönük belirsizliktir.

1990 yazı ekonomik açıdan bazı ilginç olaylara tanık olacaktır. bu olaylardan birisi Petkim'in halka açılmasıdır. Petkim Holding A.Ş. 1.000 TL nominal değerde olan hisse senetlerini, 18 Haziran tarihinden itibaren 2.500 liradan İş Bankası aracılığı ile satışa çıkarmıştır. Petkim'i takiben Sümerbank ve Makine Kimya Endüstrisi aynı işlemleri yapacaktır.

Özelleştirme ve halka açılma olarak tanımlanan bu olgunun arkasında yatan neden, siyasi otoritenin emrine parasal fon sağlamaktır. Yetersiz kalan ve devamlı denetime tabi tutulan bütçe olanakları yerine, fon ve özelleştirme gelirlerinin kullanılması daha kolay olabilmektedir.

Petkim'in halka açılması öncesi yönetiminde ilginç bir gelişme gözlenmiştir. Petkim Holdinginüretim faaliyetleri, sermayelerinin tamamı holdinge ait olan ALPET Aliağa Petrokimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve YARPET Yarımca Petrokimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından yapılmaktadır. Özelleştirme öncesi yapılan değişiklikle, Yarpet'in yönetim kurulu üyeliğine, İstanbul Üsküdar'dan bir fırıncı getirilmiştir. Yine holdingin diğer kuruluşu olan Aliağa'nın denetleme kurulu üyeliğine ise bir diş doktoru atanmıştır.

Alpet'in özelleştirme aşamasında danışma-

nı ise Balıkesir'li bir terzidir.

Yapılan işlemler ve halka sunma olayı gerçekte son derece basit bir nedenden kaynaklanmaktadır. Vergi gelirleri artık kamu harcamalarını karşılıyamamaktadır. Bunun için kurulan ve oluşturulan fonlara kaynak gerekmektedir. Aracılık görevini Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı bir süredir istenilen şekilde götürebilmektedir. Şimdi sıra tekrar kaynak sağlamaya gelmiştir. Önce Petkim, sonra Sümerbank hisse senetleri satışa çıkartılarak bir miktar daha kaynak sağlanabilecektir. Ancak bu arada hisse senetleri piyasaya çıkartılan kuruluşların yönetimlerine, bazı partizanların atanmasına gerek görülmüştür. Çünkü çok ortaklı hale getirilen veya getirildiği öne sürülen ,bu kuruluşlardan partizanların kendilerine maddi çıkar sağlamaları daha kolay olabilecektir.

Terzi, fırıncı ve diş doktoru bunlar bir kamu kuruluşunun işleyişini ve yönetimini nasıl bilebilirler? Halka açıldığı söylenen bu kuruluşların hisse senetleri piyasayasürülürken yönetiminde neden böyle bir değişikliğe gerek görülmüştür?

Petkim ve Sümerbank hisse senetlerinin piyasaya sürülmesi ile birlikte kısa bir süre diğer hisse senetleri fiatlarında durma olacak, buna karşılık bu iki kurumun hisse senetlerinin fiatları kısa bir süre artacaktır.

Kötü yönetim hisse senetleri fiatlarını belli bir süre sonra aşağıya doğru çekecektir. Teletaş öxreğinde olduğu gibi Petkim ve Sümerbank olaylarında gelişme beklenmektedir.

Gerçekte Türkiye ekonomisi üzerinde oynanan oyunların ekonomik sonuçları, dikkate alınmadığı sürece, ortaya çıkacak tablonun önemi kavranamayacaktır. Geleceğe yönelik gelişmeleri şimdiden kavrayabilmek için var olan bir örneği dikkate almakta yarar vardır.

Bir kaç yıl önce kaçakcılığın önüne geçilebilmesi için ülkemizde sigara ve içki ithali serbest bırakılmıştır. Bu işi büyük bir hevesle yapan Tekel Genel Müdürü'nün sigara ve içki ithali ile ilgili ilginç açıklamaları vardır. Açıklamalardan anlaşılacağı üzere ithalat Tekel'i daha kaliteli üretime yöneltecek, ithalatı Tekel yapacağı için ithalat kârı da Tekel'e kalacaktır. Böylece Tekel bir taşla iki kuş vurmuş olacaktır.

Bugün o, Tekel Genel Müdürü görevini yapmanın mutluluğu içersinde Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın müsteşar yardımcısı koltuğuna oturmuştur. Ancak bu koltuğa gelene kadar yapmış olduğu işler söylediğinden çok farklıdır.

Geçtiğimiz bir kaç yıl içerisinde halkımızın sigara tüketim eğiliminde büyük bir değişme olmuştur. Artık her yerde yabancı sigara içilmekte, yerli sigara tüketimi süratle düşmektedir. Tekel üretiminin kalitesi düzelmemiştir. Tekel ürünü sigaralar satılamamaktadır. Bu nedenle Tekel'in 1989 yılı kârı düşmüştür.

Tekel artık milyarlarca lira borçlu, borcundan kurtulma ümidi olmayan bir kuruluştur. Eğer Türk halkının rakı içme alışkanlığı da olmasa, Tekel'in satabileceği ürünü de olmayacaktır.

Tekel kısa bir sürede yabancı sigara tüketimi alışkanlığını yaygınlaştırarak, Türkiye'nin sigara tüketimini dışa bağlamış, bu fonksiyonel görevi yerine getiren Tekel Genel Müdürü de görevinden gönül rahatlığı ile ayrılmıştır.

Şimdi bir başka operasyon gündemdedir. Önce Petkim'in yönetimi bozulmuş,sonra hisse senetleri satışa çıkartılmıştır. Petkim ülkemiz için stratejik üretim yapan bir kuruluştur. Halkın borsa işlemlerine merak sarmış olduğu bir dönemde, Petkim ve sonra Sümerbank hisse senetleri borsaya sürülerek satışı sağlanacaktır.

Söz konusu hisse senetlerinin ilgi gördüğü takdirde yabancı yatırımcıların eline geçmesi de mümkündür. Her ne kadar başlangıçta bir kişinin veya kurumun 12 bin hisseden fazla alması mümkün değilmiş gibi görünüyorsa da zaman içerisinde söz konusu hisse senetlerinin belli ellerde toplanması mümkün olabilecektir.

Türkiye'de ekonomik yaşamda gözlenen bu olgu ve gelişmeler geleceğe yönelik sıkıntılı günlerin habercisidir. Bugün gelir bölüşümünde ortaya çıkan büyük farklılık, bu olaylarla daha da büyüyecek ve en acısı ekonomimiz yabancıların yönetimine terk edilmiş olacaktır.

Bu arada Petkim örneğinde olduğu gibi, yapılan bazı atamalar, kaçan yani devri sağlanan kurumlardan geçici olarak bazı kişilerin zenginleşmesine yol açacaktır.

Ekonomiye yön veren kamu iktisadi kuruluşlarının teker teker satılması, devletin bütçesini borçlanma ile dengelemesi, vergilendirme olgusunun daha çok, dar ve düşük gelir elde edenler üzerinde etkili olması, fiatların durmaksızın artması ülke geleceğini ipotek altına almaktadır. Bu tür ekonomilerde sosyal dalgalanmalar, çalkantılar kaçınılmazdır. ■

OSMANLI İŞÇİ SINIFINDA ETNİK BÖLÜNME

Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nda hem sınıf bilincinin gelişmesini önemli ölçüde engelledi, hem de Osmanlı işçi sınıfından Türkiye işçi sınıfına devrolunan mirası büyük ölçüde tahrip etti.

Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yaşamında işçi sınıfının oynadığı rolün değerlendirilebilmesi için, Osmanlı işçi sınıfının devrettiği mirasın iyi incelenmesi gerekir. Bu mirasın işçi sayısı, yoğunluğu, bilinç ve deneyim düzeyi gibi unsurlarının yanı sıra (ve bunları da etkileyen) diğer bir yönü, etnik-ulusal ayrılıklar ve bölünmelerdir.

İşyerlerinde Müslüman, gayrimüslim ve yabancı uyruklu işçiler genellikle kaynaşmıyor, sermayeye karşı ortak bir tavıra girmiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı bir yanıyla ulusal mücadeleler, diğer yanıyla sınıf mücadeleleriyle doludur. İşçilerin büyük bir bölümü, ulusal mücadele ile sınıf mücadelesi arasında bir tercihe zorlanmış ve ağırlıkla birincisini seçmişler veya birincisine itilmişlerdir. İmparatorluğun çöküşü sırasında ön plana çıkan ulusal çelişkiler ve bunların çözümleniş biçimi, Osmanlı işçi sınıfının bilinç, örgütlenme ve mücadele deneyimi alanlarında Türkiye işçi sınıfına devrettiği mirası önemli ölçüde sınırlandırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun etnik yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nda genel ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Anadolu ve Rumeli'de erkek nüfusun sayımından elde edilen sonuç şöyledir: Anadolu'da 2,1 milyon Müslüman, 400 bin Gayrimüslim; Rumeli'de 800 bin Gayrimüslim, 500 bin Müslüman.

Ubicini ise 19. yüzyılın ortalarında İmparatorluğun bütününde 35,4 milyon kişinin yaşadığını yazıyordu. Bunların 200 milyonu Müslüman, 13,7 milyonu Rum Ortodoks, 900 bini Katolik ve 170 bini Yahudi idi. Ubicini, bu nüfusu şöyle tasnif ediyordu: Osmanlılar: 11,8 milyon; Slavlar: 7,2 milyon; Araplar: 4,7 milyon; Rumenler: 4,0 milyon; Ermeniler: 2,4 milyon; Rumlar: 2,0 milyon; Arnavutlar: 1,5 milyon; Kürtler: 1,0 milyon; diğerleri: 750 bin.[2]

19. yüzyılın ikinci yarısında birçok bölge ve önemli miktarda nüfus İmparatorluk'tan ayrıldı. 1884 yılında 17,1 milyonluk toplam nüfusun 12,6 milyonu Müslüman, 4,5 milyonu Gayrimüslimdi. 1897 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun etnik-ulusal dağılımı şöyleydi: Türk: 9,8 milyon; Müslüman Arap: 3,1 milyon; Rum: 2,1 Milyon; Kürt: 1,5 milyon; Ermeni: 1,4 milyon; Arnavut: 1,1 milyon; Sırp: 764 bin; Hıristiyan Arap: 527 bin; Musevi: 355 bin[3].

Osmanlı İmparatorluğu'nda etnik gruplar, dinlerine bağlı olarak "millet"ler oluşturuyordu. Her "millet"in oldukça özgür bir iç örgütlenmesi vardı. Her cemaat kendi okullarını kurabiliyordu. Bazı konularda yetkili cemaat mahkemeleri bile vardı. Askerlik ve vergi konusunda da cemaatler arasında farklı uygulamalar söz konusuydu. Diğer bir deyişle, **çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde kaynaşmış bir Osmanlı halkı yoktu**. 19. yüzyılda İmparatorluk'ta önem kazanan milliyetçi hareketler, bu varolan bölünmelere dayanarak hızla güç kazandı.

İşçi sınıfının yapısı

Osmanlı işçi sınıfı ve özellikle de sınıf hareketinin genellikle başını çeken sanayi işçileri içinde etnik farklılaşma önemliydi. Hem sermayedarlar, hem de sanayi işçileri içinde Müslümanların oranı düşüktü.

Daha 1850'li yıllarda Bursa'da kurulu 14 ipek fabrikasındaki işçilerin "büyük bir kısmı Ermeni ve Rum" idi.[4] Değişik bölgeler için yapılan gözlemler de bu yargıyı doğrulamaktadır:

"*Konya'da İngiliz Konsolos yardımcısı şahsen halı imalatıyla meşguldür ve içinde sadece Rum ve Ermeni kızları çalıştırır. Batı Anadolu'daki maden işletmecileri de, aynı şekilde, hemen hemen tamamen Hıristiyanlardan oluşmaktadır. İster yerli ister yabancı olsun, bu Hıristiyanlar, işçi seçerken, Van ve Muş taraflarından gelen Ermeni asıllıları tercih ederler.*[5]"

1915 sanayi sayımı sonuçlarına göre, sermayenin ve emeğin yalnızca yüzde 15'i "Türk"tü. "Emek"in yüzde 60,1 Rum, yüzde 15'i Ermeni, yüzde 10'u Yahudi idi.[6] 1919 yılında Batı Anadolu'da imalat sanayiinde faaliyet gösteren 3300 işyerinin yüzde 73'ü Rumlarındı. Bu işyerlerinde çalışan 22 bin işçinin yüzde 85'i ise Gayrimüslimdi.[7]

Osmanlı işçi sınıfının ilginç özelliklerinden biri de, yabancı uyruklu işçilerdi. Sanayileşme çabasına giren İmparatorluk, teknolojiyle birlikte teknisyen ve vasıflı işçiyi de ithal ediyordu.

Daha 1740'lı yıllarda Yalova'da kağıt fabrikasının kuruluşunda ve işletilmesinde Leh ustalar çalışıyordu.[8] 1790 yılında Osmanlı tersanelerinde "büyük kısmı Avrupalı olan 2000'den fazla işçi" bulunmaktaydı.[9] I. Abdülhamit döneminde askeri sanayi işletmelerini yeni bir düzene sokmak için Avrupa'dan uzmanlar, ustabaşılar ve vasıflı işçiler getirildi.[10] II. Mahmut devrinde ise İstanbul'da kurulan bez fabrikası 1839 yılında Avrupa'dan getirilen ustalar ve makinelerle basma üretimine başladı.[11] 1850'li yıllarda Bursa'daki 14 ipek fabrikasında "20 kadar Fransız ve Viyanalı amele mevcuttu... Bu fabrikaların makinelerinden başka, usta ve ameleleri de kısmen Avrupa'dan geliyordu."[12] II. Abdülhamit tarafından 1894 yılında İstanbul'da (Yıldız) kurulu çini fabrikasında çalıştırılmak üzere Fransa'dan bir usta ve birkaç işçi getirilmişti.[13]

Demiryolu inşaatlarında, madenlerde, bankalarda da yabancı uyruklu vasıflı işçiler, ustalar, teknisyenler, mühendisler çalışıyordu. Örneğin, Aydın demiryolunun yapımı sırasında, 1865 yılında bir kolera salgını olmuştu. Demiryolu inşaatında çalışan 14 İngiliz mühendis ve teknisyen koleradan ölmüştü.[14] 1910'lu yıllarda Batı Anadolu'daki zımpara taşı ocaklarında çalışmak için İtalya'dan ve Yunanistan'dan galeri işçileri geliyordu.[15] Krom madenlerini işleten İngiliz şirketi de İtalya ve Yunanistan'dan vasıflı işçi, İngiltere'den mühendis getiriyordu.[16] Yabancı bankalarda ve Düyun-u Umumiye'de çalışanlar içinde de yabancı uyruklular vardı.

İşyerlerinde Müslüman, gayrimüslim ve yabancı uyruklu işçiler **genellikle** kaynaşmıyor, sermayeye karşı **genellikle** ortak bir tavra girmiyordu. Ortak tavra girilen tek tek örnekler bulunabilir, ancak belirleyici eğilim, iç çelişkilerin ön plana çıkmasıydı. Bunun önem-

lı iki nedeni vardı: (a) Sınıfın iç tabakalaşması, (b) Milliyetçi akımlar.

Avrupa'nın sınıf mücadelesinde deneyimli işçilerinin Osmanlı işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin ayrıca araştırılması gerekir. Geçici olarak çalışmak üzere gelen (bir dönem Latin Amerika'ya olduğu gibi göç etmeyen) yabancı işçilerin grevleri olmuştur. Fakat işyerlerindeki görevlerinin ve aldıkları yüksek ücretlerin (işçi aristokratlıklarının) etkisinin ağır bastığı düşünülebilir. Dil, din ve ulus farklılıkları da eklenince, yabancı uyruklu vasıflı işçilerin Müslüman vasıfsız işçilere (böyle bir niyetleri olsa bile) fazla bir bilinç aktaramadığı söylenebilir. Gayrimüslim Osmanlı işçilerle etkileşim herhalde daha fazla olmuştur.

İşçi sınıfının tabakalaşması

İşyerlerinde işçiler arasındaki tabakalaşma, dinsel ve etnik ayrımlara denk düşüyordu. Milliyetçi akımların işçi sınıfı içinde etkili olmasının nesnel dayanaklarının başında bu olgu geliyordu. Sanayi işçilerinin en niteliklileri, işin sevk ve idaresinden sorumlu olanlar, **genellikle** yabancı uyruklulardı. Ustalar ve vasıflı işçiler **genellikle** Osmanlı gayrimüslimleriydi. Müslüman Osmanlılar ise **genellikle** vasıfsız ve geçici işçileri oluşturuyordu. İşyerinde üretim sürecinde alınan yer ve mülksüzleşme düzeyi, işçi sorunları ve çözüm yolları konularında farklı yaklaşımları doğuruyordu. Tabakalar arasında ücret düzeyi farklılıkları da, üretim sürecindeki görevlerden kaynaklanan çelişkileri daha da keskinleştiriyordu.[17]

Milliyetçi akımlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun çokuluslu yapısı 19. yüzyılda hızla çözülmeye başladı. Avrupa'yı sarsan milliyetçilik hareketleri, başka etmenlerin de katkısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'na yansıdı. Uluslaşma sürecini yaşayan topluluklar, Osmanlı'dan kurtuluş mücadelelerini başlattılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan bağımsızlık savaşı da, bir yönüyle, Osmanlı'dan kurtuluş mücadelelerinin sonuncusuydu.

İmparatorluk'ta milliyetçi akımların yaygınlığı ve gücü, I. Meclis-i Mebusan'da da hissediliyordu:

"I. Meclis-i Mebusan zabıtları okunursa görülür ki, müzakerelerde, yalnız Rum, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Romen, Makedon, Sırp, Maruni gibi gayrimüslim milletvekilleri değil, Arap, Arnavut, Çerkes, Abaza, Kürt, Boşnak gibi Müslüman, fakat gayri-Türk milletvekilleri de, garip isteklerde bulunmuşlardır. Bunlardan Rum, Ermeni, Arap ve Arnavutlar, kendi dillerinin de Türkçe yanında resmi dil olmasını ileri sürdükleri gibi, bir kısmı daha ileri giderek muhtariyet , bağımsızlık istemişlerdir. Hatta bazı Rum milletvekilleri, Türkiye'nin Girit'i ve Tesalya'yı küçük Yunanistan'a bırakmasını söylemekten çekinmemişlerdir."[18]

Milliyetçi akımlar yalnızca mülk sahibi kesimler arasında bir çatışma yaratmakla kalmadı. Dinsel inanç farklılıkları, kitleleri bölmede ve karşı karşıya getirmede etkili bir biçimde kullanıldı. Ekonomik çıkar çelişkileri de bu saflaşmanın nesnel zeminini oluşturdu. Diğer ülkelerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu

◀ **Zonguldak'ta madenciler.** Osmanlı İmparatorluğunda çalışma saatleri 15-16 saati buluyordu. Özellikle maden ocakları en ağır koşullara sahipti.

sömürmede, zayıflatmada, yönlendirmede bu milliyetçi hareketleri kullanmaya çalışması ve bu nedenle destek vermesi de çelişkileri keskinleştirdi. Osmanlı ordusunun hemen hemen tümüyle Müslümanlardan oluşması sonucunda, radikal milliyetçi unsurların eylemlerini önleme çabaları, milliyetçi hareketlerin dayandığı tabanı daha da genişletti.

Orhan Kurmuş, varılan noktayı şöyle anlatmaktadır:

"Bu etnik gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin ardında çok yoğun bir yarışma, kıskançlık ve zaman zaman kanlı çatışmalarla sonuçlanan bir düşmanlık ve nefret havası vardır. Yahudiler, hem Rum ve Ermenilere hem de Avrupalılara düşmandılar. Türkler ise genellikle Yahudilerle iyi geçiniyorlar, Yahudileri Rum ve Ermenilere karşı koruyorlar, hatta Yahudilerle birlikte Rum ve Ermenilere karşı tertiplere girişiyorlardı. Ermeni ve Rum topluluklarıyla yakın ilişkiye girişen Yahudilerin, Yahudi toplumu tarafından 'afaroz' edildiği sık sık görülüyor."[19]

Çatışmalar karşılıklı katliam boyutlarını aldı. Örneğin, 16 Nisan 1909'da Adana bölgesindeki iç savaşta Ermeniler 1850 Müslümanı, Müslümanlar da 17 bin Ermeniyi öldürdü.[20] Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Ermenilerle, 1919-1923 döneminde ise Rumlarla olan çelişkiler ön plandaydı. Oluşan ve yaratılan düşmanlıklar, işçi sınıfının birliği doğrultusundaki eğilimlere çok büyük zararlar verdi.

Sonuç

Osmanlı işçi sınıfının zayıflığının en önemli nedenlerinden biri, işçi sınıfının etnik bölünmüşlüğüydü. Bu bölünmüşlük, sınıfın üretim sürecindeki tabakalaşmasına genellikle uyduğu için, kolaylıkla aşılamadı. Uluslaşma sürecindeki toplulukların herbirinin kendi içindeki sınıf yapısının bir diğerinden farklı olması da sorunları büyüttü. Milliyetçilik halk kitlelerini böldü ve silahlı çatışmalarda karşı karşıya getirdi. 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın ilk 20 yılında yaşanan askeri yenilgiler, savaşlardaki insan kaybı, zorunlu büyük göçler, karşılıklı katliamlar, milli eğilimlerin sınıf eğilimlerine ağır basmasına yol açtı.

Bu bölünmelerin sınıf örgütlenmelerine ne ölçüde yansıdığı ayrı bir çalışma konusudur. Ancak bölünmelerin işçilerin bilinçlerindeki yansımalar, 1923 yılındaki bazı iş uyuşmazlıklarında işçilerin öne sürdükleri taleplerde görülebilir.

1923 yılında Şark Demiryolları işçileri çeşitli taleplerle iş uyuşmazlığı çıkardı. İşverene bildirilen taleplerin birincisi şu idi:

"Ermeni komitelerine cebren iane toplayan hainlerin, fabrika duvarlarına Konstantin Venizelos'un resimlerini yapıştırıp bunları Türklere öptüreceksiniz diyen küstahların, muhterem kumandanlarımıza hakaret etmiş olan hainlerin zaman kaybetmeden Şark Şimendiferleri Kumpanyasındaki memuriyetlerinden sureti katiyede uzaklaştırılmaları."[21]

İşçilerin istekleri kabul edilmeyince, greve çıkıldı. Önce 1400 işçinin 1200'ü greve çıktı. Önce greve çıkmayan 200 işçi gayrimüslimdi ve bunlar greve ancak daha sonra katıldı.[22]

Aynı günlerde İstanbul'da tramvay ve terkos işçilerinin ayrı ayrı çıkardıkları iş uyuşmazlıklarında ise, **gayrimüslim işçilerin işten çıkarılması talebi yer alıyordu.**[23]

Osmanlı işçi sınıfının en bilinçli ve deneyimli kadroları ya savaşlarda ve çatışmalarda telef oldu, ya da Türkiye'den ayrıldı. Sınıf hareketinin başını hemen hemen daima vasıflı işçiler çeker. Osmanlı işçi sınıfının vasıflı sanayi işçileri genellikle Rum ve Ermeniydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında 800 bin Ermeni ve 200 bin Rum öldü.[24] 1912-1923 döneminde Türkiye'den 1 milyon dolayında Rum, Yunanistan'a göç etti. 1923-1926 döneminde de Türkiye ile Yunanistan, 1,2 milyon Rum ▶▶

ile 400 bin Müslümanı değiştirdi.[25] Böylece Osmanlı işçi sınıfının, özellikle 1908-1913 ve 1919-1922 dönemlerinde yetişmiş en bilinçli ve en deneyimli kadrolarının büyük bir bölümü yok oldu veya ülkeyi terketti. **Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nda hem sınıf bilincinin gelişmesini önemli ölçüde engelledi, hem de Osmanlı işçi sınıfından Türkiye işçi sınıfına devrolunan mirası büyük ölçüde tahrip etti.** ■

DİPNOTLAR

1) *Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul, 1983, s.28.*
2) *Ubicini, M.A., Türkiye 1850, Cilt 1, Tercüman 1001 Temel Eser No. 63, s.47*
3) *Eldem, Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1970, s.55.*
4) *Önsoy, Rıfat, Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1988, s. 85*
5) *Yerasimos, S., Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt 2, Gözlem Yay., İstanbul, 1975, s.928.*
6) *DİE, Türkiye'nin Toplumsal ve Ekonomik Gelişmesinin 50 Yılı, Yay. No. 683, Ankara, 1973, s.143.*
7) *Tezel, Yahya, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt Yay., Ankara, 1982, s.88.*
8) *Önsoy, R., a.g.e., s.48-49.*
9) *Timur, Taner, Osmanlı Çalışmaları, V. Yay., Ankara, 1989, s.110.*
10) *Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1976, s.214.*
11) *Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VII.Cilt, TTK Yay., Ankara, 1977, s. 257-258.*
12) *Karal, E.Z., a.g.e., 1976, s. 243.*
13) *Ökçün, Gündüz (ed.), Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, SBF Yay., 2. Basım, Ankara, 1971, s.93.*
14) *Kurmuş, Orhan, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Savaş Yay., 3. Basım, Ankara, 1982, s.47.*
15) *Kurmuş, O., a.g.e., s. 138.*
16) *Kurmuş, O., a.g.e., s. 142.*
17) *"Bu tesisler için gerekli makine ve teçhizat Avrupa'dan getirildiği gibi yeni işyerlerinde çalıştırılacak işçi ve mühendisler de yüksek ücret ödenerek dışarıdan celbedilmişti." Önsoy, R., a.g.e., s. 56.*
"Bunlara ödenen yüksek ücretler Osmanlı meslektaşlarının kıskançlığına sebep olmuştur." Önsoy, R., a.g.e., s.57.
"Fabrikalarda pamuğun yıkanması ve makinelere verilmesi gibi beceri istemeyen işler yerli işçiler tarafından yapılıyordu. Üretimin teknik yönü ile makinelerin bakım ve onarımı ise tümüyle yabancı teknisyen ve mühendislerin elindeydi... Gout'un bunlara ödediği ücretler son derece yüksekti." Kurmuş, O., a.g.e., s. 110.
18) *Özrune, Yılmaz, Türkiye Tarihi, Cilt 12, İstanbul, 1967, s. 123.*
19) *Kurmuş, O., a.g.e., s. 19.*
20) *Özuna, Y., a.g.e., s. 192.*
21) *Toydemir, Sedat "Türkiye'de İş İhtilaflarının Tarihçesi," İçtimai Siyaset Konferansları, 4. Kitap, İstanbul, 1951, s. 51.*
22) *Toydemir, S., a.g.m., s. 53.*
23) *Toydemir, S., a.g.m., s. 54.*
24) *Baysır, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt III, Kısım 4, Ankara, 1983, s.787. Tarık Zafer Tunaya ise şöyle demektedir: "Yapılan hesaplara göre, I.Dünya Savaşında her türlü sebepten ölen Ermeni sayısı yaklaşık olarak 300.000'i geçmemektedir." Tunaya, T.Z., Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 1, İstanbul, 1984, s.580.*
25) *Keyder, Çağlar, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929), Yurt Yay., Ank., 1982, s.38.*

SANAYİLEŞMENİN GELECEĞİ: BEKLENTİ VE ÖNERİLER

Kamu kesiminin imalat sanayii yatırımlarının azaltılması, yabancı sermayenin çekingen davranması karşısında yatırımların canlanması olası görülmüyor.

Geçen yazımızda (Görüş, Sayı:43) 1980 sonrası ekonomi politikaları ile sanayileşme arasındaki etkileşimi incelemiş ve bu politikaların sanayi üzerindeki etkisini öncelikle yatırımlar, büyüme, ihracat ve istihdam açısından değerlendirmiştik. Sonuç olarak, bu politikaların sanayi için de çok farklı bir yapı oluşturduğunu, ancak ihracat dışında beklenen etkiyi sağlamaktan uzak kaldığını vurgulamıştık. Bu yazımızda mevcut politikaların önümüzdeki yıllarda da uygulanması halinde orta dönemde nasıl bir sanayi yapısının ortaya çıkacağını sorgulamak ve köklü bir sanayileşme atılımı gerçekleştirebilmek için izlenmesi gereken sanayileşme stratejisine ilişkin önerilerimizi ana hatlarıyla sunmak istiyoruz.

Mevcut ekonomi politikalarının önündeki temel engelleri ve sanayiin geleceği üzerindeki olası etkilerini kısa ve orta dönem için ayrı ayrı ele alabiliriz. 1980'den bugüne kadar gerçekleştirilen sanayi üretim ve ihracat artışları, yeni yatırımlar canlandırılamadığından, çok büyük ölçüde mevcut kapasitelerin harekete geçirilmesi yoluyla sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak üretim içinde ihracat kimi alt sektörlerde yüksek oranlara ulaşmıştır. Bu durum, bu sektörlerle ilgili olarak iç talep genişlemesi, enflasyon ve ihracat artışları arasında güçlü bir karşılıklı etkileşim olasılığını yansıtmakta ve başta bu oranın çok yüksek olduğu sektörler olmak üzere imalat sanayiinde ihracata yönelik yeni yatırımların gerekliliğine işaret etmektedir (Şenses, 1989). Kamu kesiminin imalat sanayii yatırımlarının bilinçli olarak azaltılması ve özel sektör gibi yabancı sermayenin de bu alana girmede çekingen davranması karşısında yatırımların kısa dönemde canlanması olası görülmemektedir. Yatırım teşviklerinin önemli ölçüde artırılması ise bütçeye getireceği yük açısından ekonomi politikalarının anti-enflasyonist amaçlarıyla tutarlı değildir. Öte yandan, doğrudan ihracat teşviklerinin kaldırılması ve son yıllarda döviz kuru politikasının, reel kur düşük tutularak, anti-enflasyonist bir araç olarak kullanılmaya başlanması ihracatı olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Bunlara ek olarak, daha düşük maliyet yapısına sahip ülkelerin artan rekabeti ve dış pazarlarda geçerli yüksek koruma oranları karşısında dokuma-giyim sektörünün toplam sanayi ihracatı içinde hâlâ çok yüksek bir paya sahip olması ihracatın geleceği açısından düşündürücüdür. Kısa dönem engeller içinde belki en önemlisi artan dış borçluluk, yüksek enflasyon ve işsizlik ve bozulan gelir dağılımının da etkisiyle hükümetin siyasal desteğine ilişkin kuşkular ve bunun yarattığı belirsizliktir. Kısa dönem engellerin aşılması halinde orta dönemde uygulanan politikalar hız kazanabilir ve etkileri tümüyle ortaya çıkabilir. Özelleştirme çabalarına hız verilmesi sonucu mülkiyet yapısının özel kesim lehine değişmesi, yabancı sermaye yatırımlarının da katkısıyla üretim ve ihracat içinde başta dayanıksız tüketim malları olmak üzere emek-yoğun sektörler payının daha da artması, üretim teknolojilerinin ve işgücünün düşük düzeylerde kalması, buna karşılık göreli faktör fiyatlarındaki değişikliklerin katkısıyla istihdamın artması ve hatta, bunun da etkisiyle, gelir dağılımının bir ölçüde düzelmesi beklenebilir (Şenses, 1989). Bu durum, Türkiye'nin zaman içinde uygulanan sanayileşme politikaları ve sonuçları itibariyle giderek Güneydoğu Asya modeline uyum sağlaması ancak yarı sanayileşmiş ülke konumunu aşamaması anlamına gelebilir.

Türkiye'nin gelişmiş ülke saflarına katılması üretim ve istihdam yapısının hızla sanayiye kaydırılabilmesine, sanayi üretim bileşiminin ara ve yatırım malları üretimi artırılarak çeşitlendirilmesine, teknolojik düzeyin yükseltilmesine ve kısaca sanayileşme sürecinin tamamlanabilmesine bağlıdır. Mevcut sanayileşme stratejisiyle bu amaca ulaşmak mümkün görülmediğinden yeni bir yaklaşım gereği ortadadır. Mevcut sosyo-ekonomik yapı ve üretim ilişkilerini veri alan bu yeni yaklaşımın temel ilke ve öğeleri dört ana başlık altında toplanabilir.

1) Türkiye'deki 1980 ekonomi politika dönüşümü iktisat ve özellikle gelişme iktisadı yazınında neoklasik kuramların yükseliş dönemine ve bununla ilişkili olarak başta ABD ve İngiltere olmak üzere bazı sanayileşmiş ülke-

lerle kimi sosyalist ülkelerde ve IMF-Dünya Bankası istikrar ve yapısal uyum programları aracılığıyla da birçok gelişmekte olan ülkede benzer dönüşümlerle aynı döneme rastlamış ve bu gelişmelerden etkilenmiştir (Şenses,1989). Doğu Avrupa ülkelerinde son yıllarda gözlenen gelişmelerin de aynı doğrultuda etkili olduğu söylenebilir. Ancak gelişme sürecine ve onun temel sürükleyicisi olan sanayileşme olgusuna salt bugünkü koşullar ve temalar çerçevesinde bakmanın sakıncaları ortadadır. Bu nedenle Türkiye uluslararası gelişmeleri yakından izlemekle birlikte öncelikle kendi amaç ve koşullarını iyi değerlendirmek ve onlara özgü bir politikalar demeti oluşturmak zorundadır. Bu yönde atılacak ilk adım kanımızca sanayileşme amacının ağırlıkla yeniden gündeme gelmesini ve sanayileşme politikalarında ulusal tercihlerin ön plana çıkmasını sağlamaktır.

2) 1980'e kadar uygulanan uzun dönem sanayileşme stratejisi ve son on yıldır İstikrar ve Yapısal Uyum Programı çerçevesinde uygulanagelen politikalardan gerekli dersleri çıkarmak ve bir sentez oluşturmak gereği ortadır. 1980 öncesinde gerçekleştirilenler sonucunda ekonomi yarı feodal bir yapıdan, hızla yenilenen ve daha önemlisi yeniliklere açık bir yapıya kavuşturulmuştur. Büyüyen bir iç pazar, artan sektörlerarası ilişkiler yanında, altyapıdaki atılımlar ve başta çeşitli kademelerde eğitim olmak üzere hızlı kurumsal gelişme, kazanç hanesinin temel ögelerini oluşturmuştur. Bu süreç içindeki temel unsur kuşkusuz sanayileşme ve ona bağlı olarak yapısal değişme sürecidir. Çeşitli evreleriyle bu süreç toplumun birçok kesimi için ölçmesi olanaksız ama gözle görülür öğrenme etkileri yaratmıştır (Şenses, 1989). Bunun gibi, 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen alt yapı yatırımları, başta finans piyasaları olmak üzere çeşitli alanlarda yapılan kurumsal düzenlemeler ve en önemlisi değişik piyasalara yönelik olarak gerçekleştirilen hızlı ihracat artışları sayesinde ihracat kötümserliğinin büyük ölçüde ortadan kalkması, bu dönem için kazanç hanesinin temel öğelerini oluşturmuştur. Yeni yaklaşım çerçevesinde ithal ikamesi ve ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinin birbirini dışlamayan, aksine tamamlayıcı yaklaşımlar oldukları görüşünden hareketle, ihracat, mal ve piyasa çeşitlendirmesi bazında özendirilirken, selektif alanlarda ithal ikamesine ağırlık verilmeli ve her iki amaç doğrultusunda sektör hedeflemesine gidilmelidir (Şenses ve Kırım, 1989). Sektör hedeflemesi iki tipoloji çerçevesinde ele alınmalıdır. a) Gıda, dokuma gibi hafif tüketim mallarıyla bazı ara malları kapsayan, ölçek ekonomilerinin düşük, başta tarım olmak üzere birincil mal üreten sektörlerle bağlantıları yüksek, küçük sanayiin istihdam ve üretim içinde yoğun olduğu, standart teknoloji kullanan emek yoğun alt-sektörleri; b) Sermaye-yoğun, ölçek ekonomileri ve diğer sektörlerle ileriye ve geriye doğru bağlantıları yüksek, teknolojik anlamda "yeni" alt-sektörler. Bu iki gruptan birincisinin istihdam artışlarında, ikinci grubun ise gerçekleştirilecek yeni ithal ikamesinin de katkısıyla yapısal değişme ve teknolojik gelişme süreçlerinde etkili olması beklenebilir. İhracat açısından ise, ilk grubun genellikle sanayileşmiş ülkeler, ikinci grubun ise benzer gelişmişlik düzeyindeki diğer gelişmekte olan ülke piyasalarında yoğunlaşması öngörülebilir. Bu iki tipoloji içinde küçük sanayiin genellikle birinci, kamu kesiminin ise ikinci grupta önemli bir rol oynaması beklenebilir (Şenses, 1989).

3)Bilindiği gibi, uluslararası yeni rekabet giderek tüketici talebine duyarlı, farklılaştırılmış, tasarım-yoğun ve kaliteli mal üretimi esasına dayanmaktadır. Türkiye sanayiinin mevcut durumu uluslararası yeni rekabete hazır bir görünüm içinde olmadığından, sanayiin bu koşullara uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılanması öncelikle ele alınmalıdır. Yeniden yapılanma açısından iki noktaya önemle işaret etmek gerekmektedir (Şenses ve Kırım, 1989): a) Sanayide kullanılan teknoloji kimi ihracat sektörleri dışında eskidir. Dünyada bu yönde gözlenen hızlı gelişmelere karşın tasarım ve bilgisayar teknolojilerinin ve yeni örgütsel formların Türkiye sanayi üretim süreçleri üzerinde henüz gözle görülür bir etki yapmadığı gözlenmektedir. Aynı şekilde, araştırma/geliştirme harcamaları yeterince özendirilmediğinden uluslararası normların çok altında kalmakta, tutarlı bir teknoloji politikasının eksikliği çeşitli alanlarda kendini hissettirmektedir. Yerli teknoloji geliştirme çabalarının kısa sürede semere vermesi beklenemiyeceğinden, yeni teknoloji seçiminde ürün bazında fayda-maliyet analizine dayalı ve ithal teknolojilerin ülke koşullarına uyarlanmasına ve eğitim sektörüne önem veren kapsamlı bir teknoloji politikası geliştirilmelidir (Şenses ve Kırım, 1989). b) Yeni yaklaşımda işgücünün eğitimi ve beceri düzeyi önem kazanacağından, işgücünü salt bir maliyet unsuru olarak gören ve işgücü maliyetlerinin düşürülmesini uluslararası rekabet gücünün önkoşulu sayan yaklaşımların tedricen terkedilmesi için gerekli kurumsal düzenlemeler üzerinde, öncelikle endüstriyel ilişkiler ve işgücünün yönetime katılması çerçevesinde, düşünülmesi gerekmektedir.

4) Kamu kesimi, özel kesim ve selektif alanlarda kalmak koşuluyla yabancı sermayeyle birlikte sanayileşme sürecinde yeniden önemli bir rol üstlenmelidir. Bu rol, merkezi planlama çerçevesinde ithal ikamesi ve ihracat için uygun sektör hedeflemesinden, özellikle ara ve yatırım malları alt-sektörlerinde doğrudan kamu yatırımları yapılmasına ve eğitim sektörünün köklü bir biçimde değiştirilmesine kadar uzanan geniş bir alanı kapsayabilir. Böylelikle bu kesimin imalat sanayi içinde özellikle teknolojik gelişme ve yapısal değişme amaçlarına yönelik olark yeniden itici bir işlev üstlenmesi sağlanabilir. Başta koruma olmak üzere özel ve kamu girişimlerine tanınacak teşviklerin önceden belirlenecek sürelerle sınırlanması, performanslarının yakından incelenmesi ve ihracatın performans kıstasları arasında yer alması sağlanmalıdır. Kanımızca, etkinlik ve verimlilik sorunlarının çözümünde belirleyici unsur sektörlerin özel veya kamu kesiminde yer almalarından çok bu işletmelerin amaçları ve karşılaştıkları ekonomi politikası ortamıdır. Salt ekonomik kıstaslarla başarılı kamu işletmelerinin varlığı bunun en iyi kanıtıdır. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalar benzer ölçekte üretim yapan kamu ve özel girişimler arasında teknik etkinlik açısından kayda değer bir farklılık bulunmadığını göstermektedir (Millward, 1988). Bunun gibi, işletmelerin ekonomik performanslarının temel belirleyicisi olarak mülkiyet yerine piyasa yapılarının önemi vurgulanmakta ve bu nokta özelleştirmeye karşı görüşlerin temelini oluşturmaktadır (Killsick ve Commander, 1988). Bu nedenle son yıllarda ağırlıkla üzerinde durulan özelleştirme çabalarının, sık sık vurgulanan verimlilik ve etkinlik gerekçeleri açısından dahi gerekli görülemeyeceğine işaret etmek isteriz. ■

Doç. Dr. Fikret Şenses

KAYNAKLAR

*Killick T. ve Commander S.(1988) "State Divestiture as a Policy Instrument in Developing Countries", **World Development** Cilt. 16, No.12.*

*Millward R. (1988) "Measured Sources of Inefficiency in the Performance of Private and Public Enterprises in LDCs" in P.Cook ve C.Kirkpatrick(Der.) **Privatisation in Less Developed Countries**, Macmillan, London.*

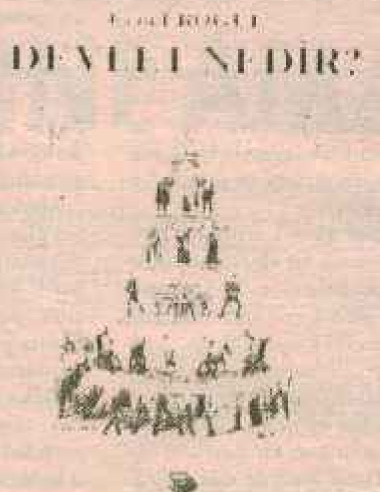
*Şenses F. (1989) **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme**, Verso, Ankara, Aralık.*

*Şenses, F. ve Kırım A. (1989) "Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayiin Yeniden Yapılanma Gerekleri", **1989 Sanayi Kongresi Bildirileri (I)** içinde, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Ankara.*

Devlete kuramsal bakış

▶ (Devlet nedir? Cem Eroğul, İmge Kitabevi, 1990)

Devlet olgusuna genelde iki farklı kuramsal yaklaşım sözkonusudur. Devleti ebedi ve mutlak gören idealist, tarihsel bir olgu olarak gören materyalist yaklaşım. Bilimsellik, bu iki farklı yaklaşımdan biri üzerine er-geç oturur, oturur ve bilimselliği gene de zarar görmez.

Cem Eroğul, geliştirdiği yaklaşımla, her iki kuramsal devlet çözümlemesini, uğradıkları deformasyondan ayıklamaya çalışıyor. Bunun için ve kuramsal olabilmenin de gereği olarak ileri bir soyutlama düzeyi öneriyor. Bu gerçekten gerekli. Çünkü, devlet çözümlemesi siyasal yaşamda en çok kullanılan, kullanıldıkça da aşınıp yapaylaşan bir konu olmuştur. Eroğul'un çabası, bir üçüncü devlet kuramı oluşturmaya dönük değil; mevcut kuramları, uğradıkları ampirik kuşatma dışında ele almak istiyor.

Bu ilk bakışta, idealist ve materyalist yaklaşımlara eşit uzaklıkla durmak anlamına mı gelir. Evet ve Cem Eroğul doğru olanı seçmiş. Ama görüyorsunuz ki, Marksist devlet kuramı, kimi elementler ögeler ötesinde ve yanlış yorumlamalardan ayıklandıkça daha da güçleniyor.

Sadece politikada değil, sınıf mücadelesi pratiğinde ve tarihsel bakımdan da doğrulanmış bir varsayım olarak Marksistler "son devlet" düşüncesine yoğunlaştılar. Bu "son devlet", yokolacak bir devlet olması bakımından özgündür. Klasik devlet bu "yokoluş"u vermediği için öteki devlet olarak kalmıştır. Yokolacak devletin yok olmayacak devletten, devleti yok edecek formasyonel yapının devleti ebedileştiren formasyondan, dolayısıyla "son devlet" kuramının da gelen bir devlet kuramından çıkabileceği ihmal edilmekle aslında, devlet kuramı reddedilmektedir. Halbuki Marx-Engels'de böyle bir kuram geliştirme çabası vardır.

Eroğul kitabında, toplumdan "ayrı" bir devlet fikrinin altını, bu ayrışma olmazsa hiç bir şey olmaz vurgusuyla çiziyor. Ancak bu "ayrışmanın" görece yanını sürekli hatırlatıyor. Kitap boyunca, şu veya bu yönde bir yapay kavrayışa engel olmak için, devlet-sivil toplum ilişkilerinin çok yönlülüğünü sürekli hatırlatıyor. Devlet ve toplumuyla, bir bütün olan tarihsel devinim yumağını çözerken, kilidin gerçek anahtarı olabilecek bir önerme üzerinde yürüyor: "Herhangi bir belirlemenin sonucu, belirleyenin değil, belirlenenin niteliğine bağlıdır." (sf 20) İktisadi gelişmelerin aykırı siyasal, ya da siyasal gelişmelerin aykırı iktisadi sonuçlar vermesi genellikle kuraldır; ama bu kural en azından devletin bütün tarihi boyunca ele alındığında, uyumlu ve devletin, sivil toplumun bir sentezi olduğu saptamasını doğrular nitelikte işler. O zaman devletin toplum tarafından veya toplumun devlet tarafından belirlendiği süreçlerin, yavaş, kendi mantığına bağlı ve ancak çok geniş zaman dilimleri içinde bakıldığında kendini veren bir ilişki aracılığıyla gerçekleştikleri, sır olmaktan çıkar.

Cem Eroğul'un, eğer anladığımızı anlatmak istiyorsa, Marx'a dayanarak geliştirdiği şu tez üzerinde düşünülmelidir: "İnsanlar kendi tarihlerini kendi seçtikleri koşullarca yapmazlar", o halde onlar aynı zamanda devletlerini de istedikleri gibi yaratamazlar. (sf 78) Bu tez sönümlenmek üzere doğan Sovyet devlet tipinin ve iradeyle ona benzetilmiş olan halk demokrasisi devletlerini neden tam aksi istikamette geliştiklerini irdelerken de dikkate değer bir çıkış noktasıdır. Sosyalist devlet "öyle değil böyle" olmalıdır deme noktasına gelmeden önce, hangi toplumsal ilişkilerin "ayrı" devleti ne kadar vereceğini, istencin bir devlet istemekle, ondan da önce hatta istenen devleti verecek bir toplumsal ilişkiler sistemi istemekle ne denli havada kalacağı veya kalmayacağı ilginç bir sorudur.

Cem Eroğul'un, Marksistlerin yeterince bakmayı ihmal ettiklerini söylediği, devletin baskıcı yüzünün arkasındaki yüzü, onun oluşumunda mevcut genetik bir özelliği olarak "toplumun ortak çıkarlarına ilgiyi" içeriyor. Burada kanımca yazarın çalışmasına şu soruyu yöneltebileceğiz. Marksistler devletin ortak çıkarlara ilgi gösteren ve doğasının bir yanını teşkil eden konuyu ihmal etmişlerdir ve fakat toplumun böyle -ortak- bir çıkarı bulunup bulunmadığı sorusunu, sınıflı toplumlar için sormuşlardır. Marksist çözümlemede böyle bir çıkarın bulunmadığı, neredeyse kesin bir lisanla belirtilmiştir. Toplumun ortak çıkarı diye algılanan şeyin gerçekte bireylerin kendi çıkarlarına- bireysel çıkara- kendi dışından ve kendi dışındaki toplumsallığından bakmakla içine düştüğü bir yanılgı olabileceği düşünülmüştür. Kanımızca bu, yeterince geliştirilmemiş ama Marksistlerin devletin öteki yüzüne bakmayı ihmal etmediklerini gösteren bir noktadır.

Cem Eroğul devletin üretici güçlerin gelişmesinin siyasal toplumsal koşulları hazırladığı noktasından ve üretici güçlerin bugünkü gelişkinlik düzeyinden bakarak ve niteliksel hiç bir fark gözetmeyerek, mevcut bütün devlet tiplerinin (sosyalist-kapitalist gelişkin toplumlarda ve üçüncü dünya da, bu gelişkinlik düzeyine gelmekle) ortadan kalkabileceği bir perspektif görüyor. Kitabın en zayıf halkası kanımca burası. Çünkü, yazar en güzel, görkemli tezini burada ileri sürüyor. Katkısız bir devlet kuramı bu perspektifi gösterir mi, tartışılması gerekli bir nokta bu. Kanımızca kitap, yazarın, devlete kuramsal yaklaşımı boyunca izlediği bütünsel ve tutarlı bir irdelemeden sonra, son bölümde devletin sonunu müjdelerken ütopik midir, bunu tartışmak için okunmalı.

